

Inhoud

Voorwoord	2
Inleiding	4
Deel 1: Kerkgebouwen	8
Inleiding	8
1.1 Je moet wel een beetje sociaal zijn. Winternamiddagopvang dak- en thuislozen, Sint-Walburgiskerk Antwerpen	9
1.2 De weg naar een kerkenplan. Gesprek met Ton Jansens, vicariaat Kempen	11
1.3 Een nieuwe kerk met meer functies voor de wijk. H. Sacramentskerk Berchem	14
1.4 Van godshuis naar gemeenschapshuis. Sint-Antoniuserk Mol-Donk	16
1.5 Een kerk in een school. Sint-Bernarduskerk Antwerpen	19
Deel 2: Kloostergebouwen	21
Inleiding	21
2.1 Niets leeg laten staan. De Brug Gasthuiszusters-Augustinessen van Lier	22
2.2 Blij dat we dit voor onze jongeren konden realiseren (Emmaüs Jeugdzorg Regio Antwerpen). Het klooster is nu een juweeltje (Apostelinnen van Antwerpen). Iets laten leegstaan is zonde (Telebouworde Antwerpen)	24
2.3 Dankbaar dat ook andere mensen hier gelukkig zijn. Monasterium Magnificat Malle	28
2.4 Zo blijven wij een open gemeenschap. Apostelinnen van Berchem	29
2.5 Spiritualiteit van hartelijke dienstbaarheid blijven tonen. Zusters van H. Hart van Maria Berlaar	31
Deel 3: Meer zorg voor de schepping	33
Inleiding	33
3.1 Het gebouw duurzaam gaan gebruiken. Vicariaat Kempen Zandhoven	34
3.2 Volkstuinjes bevorderen spontane contacten. WZC Sint-Vincentius Kalmthout	35
3.3 Een sociaal en klimaatbestendig binnenplein. Gildenhuis Merksem	37
3.4 Zachte ecologie. Zusters Trappistinnen Brecht	39
Deel 4: Parochies, federaties, pastorale eenheden, dekenaten	41
Inleiding	41
4.1 Goed wonen stimuleren in de Kempen. Gesprek met Erik Dries, vzw Dekenaat Kempen	42
4.2 Al was er maar één mens... Welzijnsschakel Op-Stap Herselt - Hulshout - Westerlo	45
4.3 Zorgvuldig omgaan met gelden. Sociale kruidenier De Molen Stabroek	47
4.4 Geloof zonder werken, is dood. Werkgroep diaconie en solidariteit Pastorale Eenheid Immanuel Kontich – Boechout – Hove -Vremde	49
Deel 5: Huizen zoeken	51
Inleiding	51
5.1 Solidair samenwonen van senioren. Senioren-Thuis Borgerhout	52
5.2 Dringend: woningen voor grotere gezinnen. Sociaal Verhuur Kantoor Antwerpen	54
5.3 Ze houden de moed er in (Caritas International Housing Café Antwerpen). Na de helse tocht een woning vinden (Nabil en Fadia).	56
5.4 Partner in de strijd voor meer huisvesting. Orbit vzw Woning gezocht, burens gevonden	59
5.5 Mogen wonen zolang het nodig is. Steungroep parochie Sint-Antoniuserk Brasschaat	61
5.6 Gastvrijheid om van te leren. Werkgroep vluchtelingen Sint-Pancratiusparochie Ranst	63
Begrippen	66
Bronnen	70

Voorwoord

Met deze publicatie hebt u een concreet document in handen om de diaconie en het goed beheer van de kerkelijke infrastructuur verder te ontwikkelen in functie van de noden van de gemeenschap. Eerder dan een initiatief op diocesane schaal te ontwikkelen, willen we van onderuit de zorg voor de zwaksten in de samenleving, mét de inzet van kerkelijke eigendom, stimuleren en ondersteunen, gedragen ook door het kader van de pastorale eenheid in het bisdom Antwerpen. Het is mijn overtuiging dat diaconie in hoofdzaak ter plaatse wordt gerealiseerd.

De verhalen in deze publicatie vertrokken telkens vanuit een concrete nood, die in een buurt werd opgemerkt. Ze tonen hoe het geraakt zijn door een nood leidt tot engagement en tot een concrete werking. De teksten brengen ook uitdrukkelijk het gebouw in beeld, waar de werking onderdak heeft gekregen. De interviews willen vooral ervaringen delen. Welke lessen heeft men geleerd? Hoe heeft men een gebouw, medewerkers, partners, steun gevonden? Welke uitdagingen dienen zich aan?

Aan de realisatie van *“Zelfs een mus vindt een huis”* is een lange weg voorafgegaan, die zich procesmatig heeft ontvouwd.

In de visietekst van en voor het bisdom Antwerpen *“Een houtskoolvuur met vis erop en brood”* (2012), ontwikkelt onze bisschop Mgr. Johan Bonny denkpijlers om in deze tijd op een geloofwaardige manier te getuigen van Jezus Christus en het evangelie. Bij het thema ‘diaconie en zorg’ wijst hij er op hoe er voor Jezus geen dag voorbij gaat of hij trekt zich het lot van mensen aan. Ook voor ons zijn de woorden en handelingen van Jezus een gewetensonderzoek, dat ons helpt om op koers te blijven. Meer nog, doorheen het beoefenen van diaconie tonen we het ware gelaat van Jezus.

In het verleden heeft de kerkgemeenschap een pioniersrol gespeeld in de gezondheidszorg en het welzijnswerk. Religieuze gemeenschappen namen het voortouw in de uitbouw van zorgvoorzieningen, die ondertussen grotendeels aan leken zijn overgedragen. Voor de toekomst dringt zich hier de vraag op hoe ze ethisch verantwoorde keuzes kunnen blijven maken met ruimte voor zingeving, innerlijkheid en religie, in een omgeving die steeds meer verzakelijkt.

Maar ook buiten de zorginstellingen zijn de uitdagingen groot. Armoede, uitsluiting en eenzaamheid zitten verschoolen in de wijken, dorpen, steden en agglomeraties. Solidariteit begint kleinschalig. Omdat de problemen en noden in de samenleving toenemen en het teloorgaan van het fijnmazig netwerk van parochies een pastorale inzet op een ruimere schaal vraagt, zal de samenwerking alleen maar

toenemen, ook met wie buiten de geloofsgemeenschap werkt aan een meer menswaardige samenleving.

Naast concrete solidariteit is het ook nodig om te kijken naar de gang van zaken in onze samenleving. Beantwoorden veranderingen wel aan de waardigheid van de mens, aan het verantwoordelijk omgaan met de schepping? De kritische bevraging behoort, samen met de inzet om alle vormen van uitsluiting te voorkomen en te bestrijden, tot de diaconie, tot de zending van de kerk. Op dit terrein zijn vele groepen en bewegingen al vele decennia actief. Omwille van de toenemende complexiteit van de noden en om meer gewicht in de schaal te leggen, is het ook nodig dat zij sterkere netwerken vormen. In 2013 werd op initiatief van het toenmalige Vicariaat Caritas & Sociale Werken en de Diocesane Commissie Rechtvaardigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping een denkdag Diaconie voor het Bisdom Antwerpen gehouden. Onder het thema *“Hoe profetisch kerk zijn in de samenleving van vandaag? Op weg naar een diocesaan netwerk diaconie”* kwamen 75 geëngageerden uit diverse disciplines en op de een of andere wijze met diaconie bezig, samen om na te denken, te overleggen en ideeën te verzamelen om het diaconale netwerk van het bisdom Antwerpen verder uit te bouwen. Een werkgroep is daarna aan de slag gegaan om het project concreet te omschrijven.

Op de Trefdag van 28 november 2014 werd het project gelanceerd onder de naam *Attent, Netwerk voor maatschappelijke inzet in bisdom Antwerpen*. Naast het aanduiden van prioritaire thema's, ging vanaf januari 2015 de Commissie Attent van start, als opvolging en uitbreiding van de Diocesane Commissie Rechtvaardigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping. Binnen de nieuwe Commissie Attent is het Ecoteam een vaste werkgroep.

Als gezamenlijk naar voor geschoven prioriteit nam de Commissie Attent het schrijnend tekort aan betaalbaar wonen voor kansarme groepen op. Na het sterke pleidooi van paus Franciscus in de encycliek *“Laudato Si”* (juni 2015) om *“zowel de schreeuw van de aarde als de schreeuw van de arme te horen”*, werd ook de ecologische dimensie mee opgenomen. In de zomer van 2015 bereikten meer vluchtelingen dan voorheen uit het oorlogsgebied in Irak en Syrië ons land. Dat zij na hun erkenning moeilijk een woning zouden vinden op de zo al krappe woonmarkt leidde ook tot nieuwe initiatieven. Dit samen genomen - zorg voor de zwaksten, het inzetten van kerkelijk patrimonium voor een sociaal doel en de zorg voor de schepping – vindt u weerspiegeld in de nu voorliggende tekst *“Zelfs een mus vindt een huis”*.

In vijf delen wordt duidelijk hoe maatschappelijke noden hebben geleid tot concrete werkingen. Vaak begon het erg klein en vroeg het initiatief om geduldig volhouden en proberen, tot er werking tot stand komt, die wordt gedragen door veel medewerkers en partners. Echt een verschil maken voor mensen in nood, gedreven door een evangelisch geloof, het kan!

De laatste jaren is er vanuit het diocesaan beleid sterker geïnvesteerd in het begeleidingswerk ter plaatse. Naast het begeleiden van processen voor de oprichting van pastorale eenheden, is de begeleiding op gang gekomen bij het tot stand brengen van kerkenplannen.

Recent wordt ook de begeleiding op het vlak van het materiële en financiële beheer sterker opgenomen. In dat verband is het "Charter van goed kerkelijk beheer", goedgekeurd en bekrachtigd door de Bisschoppenconferentie op 6 april 2017, een duidelijk signaal om het beheer van kerkelijke goederen te vervullen met de zorgvuldigheid van een goede huisvader

en steeds met het oog op het vervullen van de zendingstaak van de kerk. Diaconie hoort daar onverkort bij.

Tenslotte wil ik mijn dank betuigen aan de Gasthuiszusters van Antwerpen, die deze publicatie financieel mede mogelijk hebben gemaakt, omdat ook zij overtuigd zijn van de zinvolheid van dit project.

Moge deze publicatie dan in goede aarde vallen en veel vruchten opbrengen!

Bruno Aerts
Vicaris-generaal,
verantwoordelijk voor diaconie en caritas

Inleiding

In maart 2015 ging ik aan de slag als stafmedewerker van Attent, Netwerk voor maatschappelijk inzet in bisdom Antwerpen. Ik ondervond meteen dat het de groep menens was om de krachten te bundelen, om maatschappelijke veranderingen en noden te thematiseren, en om het netwerk voortdurend te verbreden. Dat alles om een grotere slagkracht te ontwikkelen op het brede terrein van de dioconie. Eén van de dringende terreinen waar men samen aan werkt, is de woonnood. Veel netwerkpartners van Attent worden in hun dagelijkse inzet, beroepsmatig of als vrijwilliger, geconfronteerd met groepen in de samenleving, die zo moeilijk een goede, betaalbare woning kunnen vinden.

Om een menswaardig leven op te bouwen, is het hebben van een plaats om te wonen een allernoodzakelijkst startpunt. Wonen houdt ook veel meer in dan het hebben van een dak boven het hoofd. Wie tijdelijk woont, wie in een slechte woning woont, wie meer dan een derde van een beperkt inkomen moet besteden aan huur, boet in op levenskwaliteit en op psychologisch en sociaal welzijn. Pas wanneer je stabiel kan wonen, kan je op andere levensdomeinen vooruitgang boeken. Van dit basisrecht kunnen veel mensen onvoldoende gebruik maken. Recente cijfers geven bovendien aan dat dit recht sterker onder druk komt te staan.

Woonnood neemt toe

In 2015 werd *Wonen in Vlaanderen anno 2013* gepubliceerd. Het boek bundelt de bevindingen van het Groot Woononderzoek uit 2013 en vergelijkt de resultaten met voorgaande onderzoeken. Welzijnszorg (*) vatte de evoluties samen in het campagnedossier *Een toekomst zonder armoede* van 2015. Ook Caritas Vlaanderen (*) bestudeerde de gegevens en publiceerde in 2016 het Caritas Standpunt *Huisvesting voor meest kwetsbaren*.

*“Wie tijdelijk woont,
wie in een slechte woning woont,
wie meer dan een derde van een beperkt
inkomen moet besteden aan huur,
boet in op levenskwaliteit en op
psychologisch en sociaal welzijn.”*

Startpunt van de gegevens is dat 70,5% van de huishoudens eigenaar is van een woning. De private huurmarkt is goed voor 20,4 %. De sociale huurmarkt vertegenwoordigt 6,7% van de huishoudens. Sinds 2005 neemt het aantal eigenaars af. Wanneer je de huishoudens indeelt in vijf groepen volgens hun inkomen, dan slagen de twee laagste inkomensgroepen er veel minder in om nog eigenaar te worden.

Huishoudens besteden steeds meer budget aan wonen. Vertrekend bij de norm dat je maximum 30% kan uitgeven aan wonen, dan geven 19% van alle huishoudens meer uit. Voor huurders op de private markt loopt dit op tot 51,8%, voor de sociale huurders tot 22,7%. Concreet betekent het dat zij moeten besparen op voeding, kleding, verplaatsing, uitstapjes, lidmaatschap van verenigingen.

Ten slotte beantwoordt 37% van de woningen (ongeveer één miljoen woningen) niet aan de kwaliteitsnormen van de Vlaamse overheid. Voor een derde van die woningen, vooral huurwoningen, zijn grote ingrepen vereist. Vergelijken met vorige onderzoeken is de woonkwaliteit er wel op vooruitgegaan, maar niet voor de groep van slechte en zeer slechte woningen (10% van alle woningen).

We mogen ook niet vergeten dat er arme eigenaars zijn: ouderen met een heel laag inkomen of mensen in armoede, die overgaan tot een noodkoop. Ze kopen een goedkope woning, maar die is niet afgewerkt of moet dringend worden gerenoveerd. Daarvoor hebben ze echter geen middelen meer. Bovendien worden premies vaak pas toegekend na de uitvoering van de werken. Of mensen worden permanente bewoners van een camping of een verblijf in recreatiegebied. Anderen komen terecht in een kamer, een kraakpand, een krot. Of op straat. Voor daklozen is de weg naar een vaste woonplaats en het opnieuw verwerven van woonvaardigheden, een moeizaam, langdurig proces, dat ook verloopt via plaatsen waar ze overdag terecht kunnen, winteropvang, begeleid of beschut wonen.

Het *Antwerps Platform Wonen* (*) bracht op 13 oktober 2016 praktijkwerkers en deskundigen samen onder de titel: “Wat is de winst van goed wonen?” Onderzoek toont duidelijk aan dat slecht wonen een negatief effect heeft, bijvoorbeeld op de gezondheid. Omgekeerd kan worden berekend wat de samenleving wint, wanneer wordt geïnvesteerd in goed wonen. Europees onderzoek rekende uit dat de totale prijs om de woningen in België te verlossen van kwalijke tekorten zoals vocht en schimmel op 2,28 jaar kan worden terugverdiend, omdat er dan minder uitgaven nodig zijn voor gezondheidsproblemen en voor andere problemen verbonden aan slecht wonen.

Kerkelijke gebouwen en beheer

Het is duidelijk dat iedereen baat heeft bij het creëren van goede en betaalbare woningen. De kerk heeft zelf ook gebouwen. Ze worden gebruikt om als gelovige gemeenschap samen te komen, om samen te leven, of om aan kerkelijke initiatieven een werkplaats te geven. De vragen die zich opdringen, zijn: wordt het patrimonium ten volle benut? Kan het meer worden ingezet voor wonen, of voor initiatieven die de meest kansarmen ondersteunen en begeleiden? Wie spreek je daar best voor aan?

Wie begint te zoeken naar de eigenaar van een concreet kerkelijk gebouw, stelt vast dat er vele soorten van eigenaars zijn en dat het beheer van het veelzijdig patrimonium door zowel wettelijke als kerkelijke bepalingen is omkaderd. Daarom geven we hier een overzicht van de gebouwen en hun eigenaar en lichten bondig enkele wettelijke en kerkelijke bepalingen toe over het beheer ervan.

Een **parochiekerk** kan eigendom zijn van een kerkfabriek, een gemeente of een parochie. Een parochiekerk is bestemd voor de eredienst. Vormen van valorisatie, mede- of nevengebruik zijn mogelijk. Voor een herbesteding moet het gebouw worden onttrokken aan de eredienst, een bevoegdheid van de bisschop. Daarna beslist de eigenaar over het verdere gebruik van het gebouw. De databank ODIS (*), geraadpleegd op 31 mei 2017, vermeldt 36 parochiekerken op een totaal van ongeveer 1.800 parochiekerken in Vlaanderen, die onttrokken werden aan de eredienst. Dit aantal zal toenemen door de ontwikkeling van de kerkenplannen. Die geven aan welke parochiekerken in de toekomst een eredienstfunctie behouden en welke kerken vrij komen voor herbesteding.

De gemeenten zijn sinds het keizerlijk decreet van Napoleon uit 1809 verplicht om aan de bedienaar van de eredienst **een pastorie** te bezorgen, bij gebrek hieraan een woning of een woonvergoeding. Concreet is in veel gevallen de pastorie eigendom van de gemeente. In pastorijen kunnen ook gemeenschapsfuncties worden toegestaan. Bewoning door mensen die niets met eredienst te maken hebben, ligt vaak moeilijker. In stedelijke regio's wordt ook meer gebruik gemaakt van het uitkeren van een woonvergoeding.

Religieuze congregaties zijn zelf eigenaar van hun **kloostergebouwen**, met inbegrip van de kapel of kloosterkerk. Wel zijn er verschillende soorten van congregaties, met een eigen regelgeving. Een congregatie van diocesaan recht mag een gebouw slechts verkopen na toelating van de plaatselijke bisschop, congregaties naar pauselijk recht hebben toelating van Rome nodig.

“Wie begint te zoeken naar de eigenaar van een concreet kerkelijk gebouw, stelt vast dat er vele soorten van eigenaars zijn en dat het beheer van het veelzijdig patrimonium door zowel wettelijke als kerkelijke bepalingen is omkaderd.”

Een kerkfabriek, een parochie of dekenaat kan ook eigenaar zijn van **andere kerkelijke, onroerende goederen**, zoals een **parochiezaal**. Sommige eigendommen zijn verworven door schenking. Soms wordt daarbij het pastoraal gebruik vastgesteld en wordt vastgelegd wat er moet gebeuren indien dat gebruik wordt stopgezet.

Een kerkfabriek is een openbare instelling, belast met het beheer van de goederen bestemd voor de eredienst. Het beheer is geregeld door het *Decreet op de werking van de kerkfabrieken*, uitgevaardigd door het Vlaamse gewest op 7 mei 2004. In 2005 gaven de Vlaamse bisschoppen het *Vademecum kerkfabrieken* uit. Het vijfde hoofdstuk geeft toelichting bij de decreetbepalingen over het beheer van de (roerende en onroerende) goederen. Omdat de kerkfabriek een publieke instelling is, is zij bijvoorbeeld onderworpen aan de wet op de overheidsopdrachten en staat het beheer en de beschikking van goederen onder het algemeen administratief toezicht. De kerkfabriek kan naast het kerkgebouw en soms ook de pastorie, eigenaar zijn van andere onroerende goederen, door het decreet omschreven met de term “privaat patrimonium”. De inkomsten uit dat patrimonium zorgen ervoor dat de tekorten, die door de gemeente worden bijgepast, enigszins beperkt blijven. Bij het beheer moet de kerkfabriek voor ogen houden, dat men de eigen inkomsten niet blijvend vermindert, waardoor de gemeentelijke toelagen permanent hoger komen te liggen.

In het bisdom Antwerpen is de materiële en financiële werking van de parochies sinds oktober 2005 ingebed in de vzw-structuur en in de toenmalige herstructurering van de dekenaten. Zo kwam een betere afstemming tot stand tussen de kerkelijke en de burgerlijke structuren. Alle **parochievzws** werden ondergebracht in **dekenale vzw's**. In

art. 3, 3.1 van de statuten van de dekenale vzw's wordt de doelstelling omschreven. "De vereniging heeft tot doel, met uitsluiting van elk winstoogmerk, bij te dragen tot de opbouw van de christelijke gemeenschap in het dekenaat en de parochies en parochiefederaties in het werkgebied van het dekenaat. Dit houdt onder meer in en dit in breedste zin: het bevorderen van de eredienst en de pastorale zorg voor de katholieke kerk; het helpen en bijstaan van de personen die met de kerkelijke dienst belast zijn; het organiseren en ondersteunen van de dekenale, parochiale en pastorale verenigingen en activiteiten van alle aard die de religieuze, culturele en sociale ontwikkeling, alsmede het algemeen welzijn van de bevolking nastreven; vanuit een christelijke mens- en maatschappijvisie steun verlenen aan instellingen voor katholiek onderwijs, religieus leven in gemeenschap, gezondheids- en welzijnszorg."

Het zo verscheiden patrimonium wordt niet steeds ten volle benut. Ook wordt het her en der moeilijk om voldoende mensen te vinden, die het beheer willen dragen. Wat zal er met het patrimonium in de toekomst gebeuren? En vooral: kunnen gebouwen meer voor woon- en ondersteuningsnoden worden ingezet? Deze vraag klonk, sterker dan ooit, op de Trefdag van Attent op 28 november 2014. In het voorjaar

van 2015 beluisterde de Commissie Attent verschillende projecten, die mogelijk werden dankzij kerkelijke gebouwen. In juni 2015 verscheen de encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus. Zijn sterk pleidooi voor het klimaat leidde tot de opdracht ook de kerkelijke gebouwen meer klimaatneutraal te maken. De Trefdag Attent van 2015 stond volledig in het teken van woonprojecten en de klimaatuitdagingen. Ten slotte werd ook zeer duidelijk dat de vluchtelingen, die sinds de zomer 2015 in België werden opgevangen, na hun erkenning er heel moeilijk in slagen om op de krappe woningmarkt een goede, betaalbare woning te vinden. Deze dringende maatschappelijke nood leidde tot nieuwe projecten en ook tot de inzet van kerkelijke eigendommen.

Concrete verhalen

De woonnood zal niet snel afnemen. Ook de nood aan ondersteuning van de zwaksten in de samenleving is groot. Tegelijk zijn er zoveel goede praktijkverhalen vanuit de kerk, die veel te weinig gekend zijn. Bovendien willen we kerkelijke eigenaars en beheerders stimuleren om het patrimonium meer in te zetten voor een maatschappelijk doel en het ook meer ecologisch te beheren. Daarom werd in het najaar 2016 beslist om een publicatie te realiseren.

Toch startte die opdracht met een nieuwe verkenningronde. Kunnen we voldoende en uiteenlopende recente verhalen vinden, over het hele bisdom verspreid? Grote projecten, maar ook kleine? Beginnende projecten, maar ook afgewerkte projecten en projecten die een onverwachte hindernis ontmoetten? Welke vragen blijven openliggen? Wat als je geen gebouw hebt, maar wel gronden of geld kan bijeen brengen? We wilden een grote mix brengen van concrete ervaringsverhalen. We wilden mensen aan het woord laten over wat zij hebben geprobeerd en hebben ervaren.

Tussen januari en april 2017 werden 26 interviews afgenomen. Ik kwam terecht in kloosters, kerken, parochiehuizen, pastorijen en of gewoon ergens bij mensen aan huis. De gedrevenheid en openheid om hun ervaringen eerlijk te delen, was erg opvallend. We hebben er dan ook uitdrukkelijk voor gekozen hun verhalen voor zich te laten spreken. U vindt hier dus geen kant-en-klare handleiding. We reiken u ook geen perfecte recepten aan, die op een andere plaats gewoonweg kunnen worden herhaald. Daarvoor veranderen alle wettelijke bepalingen en de maatschappelijke noden ook te snel. Het zijn momentopnames. En of het nu gaat om heel bescheiden verhalen, of grootschalige realisaties, stuk voor stuk tonen de verhalen aan dat mensen geïnspireerd door hun geloof echt inzetten op het realiseren van een sociaal doel. Het heeft me meermaals sterk geraakt hoe mensen blijven volhouden en hoe ze concrete keuzes hebben gemaakt.

De verhalen gaan over erg uiteenlopende projecten en ervaringen. Om er een lijn in te krijgen, ben ik op elke plaats uitgegaan van eenzelfde vragenschema. In de eerste plaats wordt helder gemaakt wie de eigenaar of beheerder is en voor welke doelgroep het gebouw of project is ontwikkeld. Het leeuwendeel van het interview draaide rond vragen als: Hoe is het project tot stand gekomen? Wat was de aanleiding? Is het project vlot verlopen? Zijn moeilijkheden opgedoken? Hoe werden die overwonnen? Of niet? Waarom vinden jullie het project zinvol en belangrijk? Hoe kijken jullie naar de toekomst? Welke vragen blijven open? Heb je een advies aan groepen of eigenaars, die een gelijkaardig initiatief willen nemen?

Opbouw

Inhoudelijk zijn de bijdragen gegroepeerd in vijf delen, die telkens kort worden ingeleid. In deel één staan kerkgebouwen centraal. Deel twee belicht herbestemmingsprojecten in kloostergebouwen. In het derde deel is de zorg voor de schepping - ecologie - het verbindende element. Het vierde deel brengt projecten in beeld die gekoppeld zijn aan ofwel een parochie, een federatie, een pastorale eenheid of een dekenaat. Het laatste deel gaat over de zoektocht naar woningen voor en door mensen met een beperkt inkomen. We belichten ook de werking van een sociaal verhuurkantoor, omdat het een model is dat én een kwetsbare doelgroep een betaalbare en kwalitatieve woning kan bieden, én voor eigenaars een interessante samenwerkingspartner is.

Doorheen de verhalen wordt ook verwezen naar andere organisaties en diensten, waar men hulp van kreeg of mee samenwerkte. De werking van die diensten lichten we achteraan in de publicatie kort toe. Samen met de begrippen, die handig zijn om snel terug te vinden, is zo een kleine naslaggids tot stand gekomen. In de teksten wordt hiernaar verwezen met: (*). Ook in de lijst van bronnen en literatuur is geprobeerd telkens een online vindplaats toe te voegen.

Bijbelse inspiratie

De titel van de publicatie *Zelfs een mus vindt een huis* komt uit psalm 84. Het kleine, sociale vogeltje, heeft het in onze steden en tuinen niet zo gemakkelijk om stand te houden en vindt moeilijk nog een dakpan boven het hoofd. Net zoals deze huiselijke vogel zijn er ook onder mensen kwetsbare groepen, die zo moeilijk een goede plaats vinden. Tegelijk drukt psalm 84 een geweldig vertrouwen uit. De psalmist is er zeker van dat God over iedereen waakt, dat niemand wordt vergeten, vooral de kleinsten niet. Gods barmhartige zorg strekt zich over allen uit. Deze Bijbelse inspiratie brengt ook vandaag mensen in beweging.

Barmhartigheid is zo geraakt worden door het lot van de ander, dat je iets wil doen, dat je in beweging komt. Barmhartig zijn is de 'balsem' van het Rijk Gods aanbrengen. Als christenen de vreugde van het evangelie willen uitstralen, zoals paus Franciscus schrijft, dan moeten ze teken worden van die verzachtende en helende liefde van God. In de Bijbel gaat barmhartigheid bovendien altijd samen met gerechtigheid. Echt helpen vraagt om gelijkwaardige en wederkerige verhoudingen met de ander. Het gaat er om dat de meest kwetsbare mensen tot hun recht komen, "rechttop" kunnen gaan staan op eigen benen. Dit vraagt niet alleen om goede menselijke zorg, maar ook om het werken aan rechtvaardige structuren. Ook de samenleving moet veranderen.

Het woord diaconie verwijst naar de opdracht om barmhartig en rechtvaardig te blijven werken aan de samenleving. Zo willen we ook kijken naar het kerkelijk patrimonium. Drukken wij met het gebruik ervan, met het beheer ervan, met het bezit ervan, voldoende onze diaconale opdracht uit? Ook al weten we dat we de enorme nood aan wonen hiermee niet kunnen oplossen, toch kan het barmhartig én rechtvaardig inzetten van kerkelijke eigendom een niet te onderschatten invloed hebben op de samenleving, die we meer wakker willen maken voor de urgentie van goed en betaalbaar wonen voor iedereen.

Ik hoop van harte dat de concrete verhalen in deze publicatie bijdragen tot nieuwe plannen, tot een grotere daadwerkelijke diaconale inzet.

Rita Boeren
Juni 2017

DEEL 1

Kerkgebouwen

In 2011 vroeg minister Bourgeois in de conceptnota *Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk* om een eenduidige en strategische visie op te stellen voor het geheel van de parochiekerken op het grondgebied van de gemeente. In 2012 vaardigden de Vlaamse bisschoppen *Richtlijnen voor het gebruik van parochiekerken* uit. Daarmee kwam een proces van overleg steeds duidelijker op gang.

In zijn persoonlijke beschouwingen bij het *Parochiekerkenplan 2016. Een actuele lange termijnvisie voor de parochiekerken Stad Antwerpen & Bisdom Antwerpen* legt Mgr. Johan Bonny uit met welke zorg en aandachtspunten hij kijkt naar de kerkgebouwen. "Het gebouw is van steen, maar de gemeenschap er rond niet." In dit éne zinnetje geeft hij glashelder aan dat het nadenken over de toekomst van kerkgebouwen om meer gaat dan om bakstenen en boekhouding. Het gaat over vragen als: In welke samenleving willen wij binnen twintig, veertig, zestig jaar wonen? Hoe willen we kansen scheppen en ruimte bieden voor een gediversifieerd religi-

eus en levensbeschouwelijk aanbod? Het nadenken gaat ook over meer dan het kijken naar het aantal kerkdiensten alleen. Kerken zijn immers ook knooppunten van ontmoeting en verbondenheid. Ze staan in netwerken van buurtvorming. Ten slotte is een kerk ook niet zomaar een ruimte, maar verwijst ze met symbolische tekens en gebaren naar het ongrijpbare, onzegbare religieuze. Kerken raken het hart en de ziel van mensen. Ook dit betekenisregister moet worden meegenomen in het denken over het blijven gebruiken van het gebouw in de toekomst.

Verder stelt de bisschop de spanning vast die ontstaat door enerzijds te proberen zoeken naar een nieuwe toekomst en anderzijds de soms heel beperkende beschermingsregels die op veel kerkgebouwen rusten. Ten slotte wijst hij er op dat hij de sociale dimensie, die ook vorm heeft gekregen in kerkgebouwen, wil meenemen in het debat.

Het is precies die sociale dimensie, die we verkennen in de vijf interviews in

dit deel. De bijzondere indeling van de volledig beschermde Sint Walburgiskerk in Antwerpen biedt al vier jaar onderdak aan de winternamiddagopvang van dak- en thuislozen. Ton Jansens begeleidt in 11 gemeenten van het vicariaat (*) Kempen het proces om een kerkenplan op te stellen. Hij licht in het bijzonder toe hoe op diverse plaatsen plannen en projecten ontstaan, die ruimte maken voor sociale huisvesting of die het gemeenschapsleven versterken. Ook in Berchem wil men een sociaal doel realiseren, door op de huidige plaats van de H. Sacramentskerk een nieuwbouw te realiseren. Naast een nieuwe, kleinere kerk komt er plaats voor een kinderdagcentrum en voor sociaal wonen. In Mol-Donk is de parochiekerk onttrokken aan de eredienst en werd een bouwtoelating verkregen om de kerk te verbouwen tot parochiezaal. En in Antwerpen-Zuid werd de Sint-Bernarduskerk verkleind van 200 naar 45 zitplaatsen. Zo kreeg de school meer ruimte en blijft ook een christelijke aanwezigheid in een diverse omgeving behouden.

Sint-Walburgiskerk Antwerpen.

1.1. Sint-Walburgiskerk Antwerpen

“Je moet wel een beetje sociaal zijn”

◀ “Ik heb daar nog nooit een kerk gezien!”

De volledig geklasseerde modernistische Sint-Walburgiskerk (1938) bevindt zich aan de Volksstraat in Antwerpen en loopt door tot de achterliggende Karel Rogierstraat. Architect Flor Van Reeth, stichter van de Pelgrimbeweging, dacht eerst aan een gebouw in neobyzantijnse stijl. Pastoor Maurits Van Hoeck, stichter en bezieler van het ziekenapostolaat, wou echter een kerk vlot toegankelijk voor mensen in een rolstoel, zonder trappen of pilaren. Hij wou ook een kerk die aansluit bij het leven. Zo werd de gevel gewoon ingepast in de huizenrij. Dat maakt dat mensen reageren met: “Ik heb daar nog nooit een kerk gezien!”

Voor je de kerkruiimte binnen komt, is er een groot atrium, waarin zowel op het gelijkvloers als op de verdieping vergaderlokalen, tot zelfs een keuken is voorzien; allemaal in functie van de zieken die er samen kwamen. In de open kerkruiimte wordt de blik geleid naar het altaar vooraan en naar de glasramen. Twee ervan zijn van Eugene Yoors, lid van de Pelgrimbeweging. Deze beweging werd in 1925 opgericht om met inzet van alle kunstvormen te “pelgrimeren naar de ideale schoonheid”.

Bij het binnenkomen in de kerk, zie ik links een grote zaal. Tafels worden klaar gezet. Winterkledij wordt uitgesteld. De koffie staat klaar in een hoek. Op een verhoog geven matjes aan dat er plaats is om te slapen. Parochieverantwoordelijke Marc Mestdagh wijst de weg naar boven. Op de tussenverdieping wordt het avondeten voorbereid. Een trap hoger begroet ik Tino Ruyters, directeur van vzw Free Clinic en Pia Claessens, projectmedewerkster Activering van Free Clinic (**). Vier jaar geleden startten zij hier met de winternamiddagopvang voor dak- en thuislozen.

Tino: “De opvang verloopt samen met de winterwerking van de stad Antwerpen en het OCMW. Tussen 1 december en 31 maart is er nachtopvang. Ook zijn er diverse vormen van dagopvang. Vijf jaar geleden signaleerden onze medewerkers een belangrijk hiaat in de dagindeling, in het bijzonder in de namiddag.

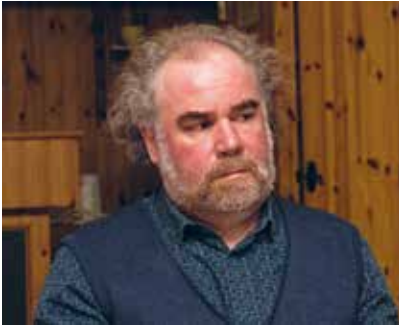
Pia: “Een hele dag moeten ronddolen in de kou vindt onze doelgroep even zwaar als ‘s nachts een slaapplekje vinden. Overdag ronddolen, duurt voor hen eindeloos. Dit hiaat signaleerden we aan de stad. We boden aan om de opvang te organiseren met het Activeringsteam. Vervolgens moesten we een locatie vinden. Waar kan je vier maanden op alle dagen van de week terecht met honderd mensen? Free Clinic is gevestigd vlakbij ‘t Vlot (*), de werking voor straatpastoraat met Niek Everts. Via haar, De Loodsen (*), de pastoor, kwamen we in de Sint-Walburgiskerk terecht. Wij hielden nog nooit een winterwerking open. Ook voor de parochie was het volledig nieuw. We zijn gewoon gestart. In Marc vonden we een persoon – voor mij is hij een heilig man – waarvoor heel veel kan en waarmee vlot en snel wordt gecommuniceerd.”

Ingaan op een vraag

Marc: “Toen de vraag kwam om hier winternamiddagopvang te doen, dacht ik: de ruimte is er, dus waarom niet?” En ik ben ook wel wat sociaal ingesteld. Enige voorwaarde was, dat we het financieel moesten kunnen bolwerken. We gingen in overleg. Caritas Hulpbetoon (*) was bereid om 1.000 euro per maand bij te dragen voor de verwarmingskosten. Kort daarna zijn we gestart. Dat is goed verlopen. Je leert ook voortdurend bij. We hadden bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het effect op de waterrekening van honderd mensen die dagelijks het toilet gebruiken. Elk jaar neemt de werking ook meer plaats in. Dat is geen probleem, omdat de ruimtes in feite weinig worden gebruikt.”

Tino: “Onze organisatie, vzw Free Clinic, heeft verschillende werkingen. Eén ervan is het Activeringsteam. Naast onze vaste medewerkers hebben we in dit project tijdelijke werkrachten in dienst, dankzij extra middelen van de stad. Voor deze werkplaatsen, dit jaar 7 halftijdse banen, zoeken we uitdrukkelijk mensen die ofwel uit de doelgroep komen, ofwel te maken hadden met armoede, druggebruik of dakloosheid.”

Pia: “Wij coördineren het werk en staan mee in de zaal. Elke dag openen de deuren om 15 uur. Onze bezoekers vinden hier een warme plek. Ze nemen een tasje koffie of thee, een koekje. Ze spelen een gezelschapspelletje, slaan een babbeltje. Wij luisteren naar hen of zoeken mee uit waar ze terecht kunnen met een hulpvraag. We bieden ook activiteiten aan, omdat de verveling soms echt toeslaat en leidt tot onrustig gedrag. We zijn open tot 19 uur. In het beste geval kunnen mensen dan naar de nachtopvang. Wie daar niet terecht kan, is voor de nacht op zichzelf aangewezen. Er is ook een

Tino Ruyters

groep van thuislozen. Zij wonen wel ergens, maar kunnen hun woning niet warm krijgen of zijn er ongelooflijk eenzaam. Ook zij zijn welkom. We gaan er van uit dat wie naar hier komt, daar gewoon nood aan heeft. Zo hebben we een bonte schakering van: jonge mensen, mensen zonder papieren, oudere mensen en echte oma- en opa-figuren, die blij zijn dat ze hier mensen rond zich hebben.”

“Bij onze bezoekers is ook echt honger. Daarom maken we op maandag en vrijdag een volle maaltijd. Op de andere dagen geven we soep met brood. We kopen een deel van het eten zelf aan. We krijgen ook veel eten uit de buurt: brood van de bakker, het overschot van “Les tartes de Françoise”. Onze vrijwilligers zijn er erg bedreven in geworden om winkels binnen te stappen en toe te lichten waarvoor de bestelling dient. Dat werpt zijn vruchten af. Het eten vliegt hier de deur uit en brengt veel rust in de groep. Het verontrust me dat er zoveel honger blijft, ondanks het feit dat er zoveel voedselhulp is in de stad.”

Tino: “Het project is in de loop van die vier jaren verder uitgebreid. Sinds drie jaar is er ook weekendopvang in de voormiddag. Het eerste jaar bij Filet Divers (*) van Bond zonder Naam, daarna bij de Karel de Grote Hogeschool - Campus Stadswaag. Er is een heel systeem tot stand gekomen van mensen die op allerlei manieren iets bijdragen. Het gaat inderdaad om buurtwinkels, maar evenzeer om vrijwilligers, die van her en der komen. Omdat het zo goed is geëvolueerd en ook goed draait, spreekt het de omgeving positief aan.”

Marc Mestdagh

Pia: “In het eerste jaar vroegen we ons af of onze doelgroep, die meestal in de zone 2060 vertoeft, wel naar het ‘chickere’ Zuid zou komen. Ze hebben hun weg goed gevonden. De accommodatie laat ook toe, dat wat wij willen aanbieden, hier perfect kan worden ingericht. Dat had ik vooraf nooit gedacht van een kerkgebouw. We voelen ons hier erg welkom. Het enige nadeel is dat er geen binnenkoer is. Voortdurend een groep mensen, die buiten staat te roken, dat valt wel op.”

Vertrouwen groeit

Marc: “Vanuit de buurt komen toch nauwelijks klachten? Het eerste jaar was er wel wat wantrouwen. Nu vraagt men in november al: wanneer komen de daklozen terug? Dat is stilaan gegroeid. En wanneer de mensen buiten staan, staat ook altijd iemand van jullie mee buiten.”

Pia: “We houden de zaken inderdaad goed in het oog. We proberen ook met enige regelmaat bij de winkeliers in de buurt rond te gaan, om te horen wat hun ervaringen zijn. Buurtregisseur, wijkteam, politie, buurttoezichters: allemaal kennen ze onze werking. Als er iets is, gaan we in overleg. Mensen die een nadeel ondervonden hebben, nodigen we hier uit voor gesprek. Ze zien dan zelf wat er hier precies is. Het valt me op dat er dan veel bereidheid ontstaat, zelfs om zelf mee gaan te helpen.” *Marc:* “Ook vanuit de parochie helpen enkele andere mensen concreet mee of komen af en toe goedendag zeggen. Veel meer is niet mogelijk, denk ik, want er zijn geen jonge mensen meer in de parochie.”

Pia Claessens

Tino: “Die bereidheid treft me, want we zijn toch bezig met groepen, die in de maatschappij niet zo gemakkelijk liggen: drugverslaafden, daklozen. Mensen vinden het vaak nog wel goed dat je iets voor hen doet, zolang het maar niet in hun buurt is. Het is nu eenmaal zo dat een dergelijk project last legt op de omgeving. Waar dergelijke opvang kan worden ingeplant, is dus een te-rechte zorg. Ook de stad is hiervoor erg gevoelig. Ik vraag me wel eens af hoelang een buurt dit kan blijven dragen. Is het niet beter om na een aantal jaar een andere buurt aan te spreken?”

Pia: “Een belangrijk element om een dergelijk project te doen slagen, is dat je beroep kan doen op een persoon, die er niet alleen volledig achterstaat, maar ook regelmatig aanwezig is. Marc komt bijna dagelijks langs. Hij vraagt: alles OK? Of hij zegt: morgen is er een begrafenis. Dan letten we er op dat we niets verstoren, wanneer we hier tegen 12 uur aankomen. Dan starten we met de voorbereidingen: poetsen, koffie en thee maken en de maaltijd voorbereiden. Op vrijdag ruimen we op en poetsen we alles nog een keer. Zo ondervinden onze medewerkers dat er veel komt kijken bij ‘aan opvang doen’. Het is niet alleen maar de deuren open zetten en beginnen. Omdat zij zelf uit de doelgroep komen, heeft het voor hen extra betekenis dat zij hier werkervaring opdoen. Het maakt hun vaak erg geschonden basisvertrouwen sterker.

“Werken aan vertrouwen, is eigenlijk de basis van deze werking. De enige regel, die we daarbij proberen handhaven is: respect hebben, zowel voor

jezelf als voor de anderen. Het feit dat we in een kerk zitten, versterkt dat nog. Of de bezoekers nu gelovig zijn, anders-gelovig of niet-gelovig, allemaal weten ze: in een kerk moet je je gedragen. Als iemand luid begint te roepen, is er altijd ook iemand die aanmaant: "Rustig, we zijn hier in een kerk". Deze omgeving heeft impact."

Een aanrader

Pia: "Ik vind het dus een aanrader om dergelijke gebouwen te gebruiken.

De samenleving kan daar heel veel baat bij hebben. Wat we hier hebben mogen doen, vind ik een geweldig voorbeeld. We hadden nood aan een plaats voor zoveel volk. Na gewoon maar een vraag te hebben gesteld, bleek het nog te kunnen ook. Ik denk dat er nu te weinig vragen worden gesteld, terwijl er zoveel noden zijn, waarvoor nog geen plek is gevonden".

Marc: "Ik raad mensen aan om in te gaan op een vraag die wordt gesteld. Maar je moet wel wat sociaal zijn. Je moet kunnen samenwerken en je begint er beter niet aan, wanneer je alleen maar kan bedenken wat er allemaal kan mislopen en wat er kapot kan gaan. Wij hebben bijvoorbeeld gordijnen met lamellen. Daar hebben we elk jaar veel herstelwerk aan. Maar om je daar dan kwaad in te maken? Neen. Als je een werking in je lokalen hebt, kan je niet alles voorkomen. Wat mij betreft, is deze werking hier altijd welkom."

Tino: "Ik ben erg dankbaar dat we dankzij de parochie, de andere betrokkenen, maar zeker ook Marc zelf, dit hier kunnen doen. De omkadering is erg goed, de accommodatie is prima. Dat loopt allemaal goed. Ook al zijn er problemen geweest, alles is meteen aangepakt en opgelost. Kort op de bal spelen, meteen overleggen, dat maakt dat het hier allemaal lukt en dat er veel opgevangen kan worden."

1.2. De weg naar een kerkenplan

In 2013 ging Ton Jansens aan de slag als deken-assistent. Hij werd ook begeleider voor de opstart van pastorale eenheden. Vrij snel kreeg hij vragen over het maken van kerkenplannen. Dat leidde tot extra begeleidingswerk in elf gemeenten in het vicariaat (*) Kempen: Hoogstraten, Rijkevorsel, Malle, Brecht, Wuustwezel, Essen, Kalmthout, Schilde, Wijnegem, Wommelgem en Borsbeek. Voor dit begeleidingswerk werd een stappenplan uitgewerkt, zodat overal dezelfde aanpak wordt gevolgd. Ook het inschakelen van studie bureaus, die mee denken over de toekomst van een kerkgebouw, is hem ondertussen helemaal vertrouwd.

"Dezelfde aanpak volgen, betekent dat overal een zelfde proces wordt gegaan. De inhoud van de plannen hangt sterk af van de plaatselijke verantwoordelijken, zowel vanuit de parochie als vanuit de gemeente. Je komt tot een ander parochiekerkenplan (*) op plaatsen waar je het stappenplan doorloopt met een paar personen, die progressief denken en kijken naar de toekomst, dan op plaatsen met grote weerstand tegenover veranderingen." Het stappenplan zelf werd ontwikkeld door het vicariaat Kempen samen met IOK, Intercommunale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen (*) en CRKC, Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw (*). Eind 2016 werd het door het Agentschap Onroerend Erfgoed (*) aangevuld en gewijzigd. Zo werden ook hun criteria duidelijk. "

Proces

"Het grootste stuk van de weg die wordt afgelegd, bestaat uit inventarisatie: waar liggen de kerken in de gemeente? Wat is hun architecturale, bouwtechnische, cultureel-historische waarde? Hoe bepalend zijn ze in de omgeving? Hoe is het gebouw geïntegreerd in de omgeving? Ook wordt het gebruik in kaart gebracht. Er zijn kerken die uitsluitend voor eredienst

worden gebruikt, kerken waar af en toe een andere activiteit plaats vindt, maar ook kerken met een zeer uitgebreide werking. In Hoogstraten is er een grote kerk waar op jaarbasis ongeveer honderd toeristische rondleidingen plaats vinden, de twee orgels gebruikt worden voor lessen van de muziekschool en ook tentoonstellingen worden ingericht. Ook de kerkgebouwen zelf zijn erg verschillend. Het gaat van monumentale kerken, volledig beschermd met de omgeving erbij tot niet-beschermde gebouwen, met weinig architecturale waarde."

De uitgangspunten voor het maken van een kerkenplan, werden in 2011 geformuleerd door minister Geert Bourgeois. "Hij vroeg heel uitdrukkelijk om als gemeenschap na te denken over het feit dat Vlaanderen enorm veel geld investeert in zijn kerkgebouwen, en dat die investering niet altijd aan een groot deel van de bevolking ten goede komt. Hoe kunnen we dus meer verantwoord gebruik maken van de kerkgebouwen? De nota Bourgeois onderscheidt daarvoor een aantal mogelijkheden. Vooreerst: de **valorisatie** van het kerkgebouw. Het gebouw wordt in hoofdzaak gebruikt voor de eredienst. Maar er vinden ook activiteiten plaats, die de inrichting van het gebouw niet wijzigen: concerten, tentoonstellingen of een receptie. Ten tweede: **medegebruik**. Dit betekent dat naast de plaatselijke geloofsgemeenschap een andere christelijke gemeenschap de kerk op andere momenten gebruikt. Een andere mogelijkheid is **nevengebruik**. Als de kerk bijvoorbeeld op weekdagen wordt gebruikt voor kinderopvang en in het weekend voor de eredienst, dan spreken we van nevengebruik in tijd. Dit vraagt wel een voortdurend klaarzetten en opruimen van de ruimte. Het is dan vaak praktischer om over te gaan naar nevengebruik in ruimte. Dan blijft een deel van het gebouw voorbehouden voor eredienst en komt

het andere deel vrij voor een andere functie. Wanneer het hele gebouw een andere invulling krijgt, spreken we over **herbestemming**.”

“De opties die men neemt, weerspiegelen de plaatselijke noden. In Essen bijvoorbeeld maakt een kapel deel uit van het schoolgebouw. De school is eigendom van de parochie die bij de oprichting vier klassen in gebruik nam als kapel. Vijftien jaar geleden werd de kapelruimte verkleind tot twee klassen. Ondertussen blijft de school groeien en voel je dat er druk ontstaat om de ruimte helemaal vrij te geven. Op andere plaatsen wil men wel gaan naar een nevenbestemming of herbestemming, maar stelt men vast dat alle noden uit de gemeenschap zijn ingevuld. Wat is dan een zinvolle invulling? En dan moet je er ook nog mee rekening houden dat er soms vanuit de plaatselijke politiek allerlei ideeën worden geopperd, die tot heel wat lokale spanningen kunnen leiden.”

Projectbureau inschakelen

Om tot een ander gebruik van het kerkgebouw te komen, kan beroep worden gedaan op het door de Vlaamse overheid opgerichte *Projectbureau herbestemming kerken*. In januari 2016 kwam de eerste projectoproep, in juni 2016 de tweede en in februari 2017 werden gemeenten en kerkbesturen voor de derde maal uitgenodigd een project aan te vragen. “De studies geven een heel volledig en correct beeld over wat er met het kerkgebouw mogelijk is en wat niet. De studie stimuleert het denken. Er is geen verplichting aan verbonden om een voorstel ook echt uit te gaan voeren. Je merkt wel dat op plaatsen waar een dergelijke studie gebeurt, de inwoners het idee krijgen: “Ze gaan onze kerk ook dicht doen”. Het vergt dus wel wat moed om een dergelijke studie te laten doen, ook voor de gemeenten, die er de politieke consequenties in verkiezingstijden van kunnen voelen.”

In Rijkevorsel werd voor de Sint-Jozefkerk een studie gevraagd bij het Projectbureau. “Rijkevorsel is relatief klein en heeft twee kerken en een kapel. In

Aanpassingen in de kerk volgens het eerste scenario.

Bron: Draft Haalbaarheidsonderzoek herbestemming Sint-Jozefkerk Rijkevorsel, 17 februari 2017, TV Studio Thys Vermeulen, p. 45

het centrum staat een grote kerk, die tijdens de Tweede Wereldoorlog zware schade opliep en werd herbouwd, maar niet in stijl. De toren is duidelijk veel ouder dan de rest van het gebouw. De kerk is te groot voor de huidige geloofsgemeenschap. In Achtel komen wekelijks 60 -70 mensen samen in de kapel van Sint-Antonius. Voor de andere pastorale taken is men gericht op de centrumparochie. Aan de vaart, tussen Rijkevorsel en Vlimmeren, staat de Sint-Jozefkerk. Deze woonkern is opgebloeid in de tijd van de steenbakkerijen. De geloofsgemeenschap is er aan het krimpen en werkt ook al vele jaren samen met de centrumgemeenschap. De kerk, eigendom van de kerkfabriek, is geklasseerd. Het is een dorpsgezicht bepalend gebouw, met als opvallend kenmerk dat de toren zich aan de zijkant van de kerk bevindt. Omheen de kerk vind je alle faciliteiten: de pastorie, de parochiezaal, de school, de sporthal, de bibliotheek. Het kerkgebouw heeft een grote achterstand op het vlak van onderhoud. Er zijn bijvoorbeeld lekken in het dak. De kerkfabriek is weinig kapitaalcrachtig. Dan dringt zich de vraag op: wat zijn hier de opties? Omdat de meeste gemeenschapsfuncties al zijn ingevuld en ook meer dan voldoende ruimte

hebben, ligt het antwoord niet voor de hand. Dus werd het Projectbureau gevraagd om er naar te kijken.”

“Bij het intakegesprek hoort een presentatie van de vele invullingen, die al werden gegeven aan kerkgebouwen bij ons en in de buurlanden. Sommige invullingen sluiten dicht aan bij het oorspronkelijke gebruik van het gebouw. Het gaat dan bijvoorbeeld om het inrichten van een columbarium in de kerk. Maar er zijn ook totaal andere invullingen denkbaar: cafés, zwembaden, een circus, ... Noem maar op. Het is duidelijk dat voor het Projectbureau heel veel mogelijk is. Vervolgens wordt met de gemeenschap, de omwonenden, de gemeente en de verenigingen het gesprek aangegaan, om te bekijken welke noden er zijn en wat er mogelijk is met het gebouw. Het projectbureau zocht uit wat het sociaal weefsel was, beschreef de bouwgeschiedenis, de architectuur en het roerend erfgoed in de kerk... Uiteindelijk werd een dossier van 75 bladzijden samengesteld, met daarin vier mogelijke scenario's.”

Vier scenario's

“Het eerste scenario stelt voor om enkel nog het koorgedeelte te gebruiken voor

De Sint-Jozefkerk in Rijkevorsel bepaalt het dorpsgezicht.

Ton Jansens begeleidt elf gemeenten op weg naar een kerkenplan.

de eredienst. De binnenruimte wordt opengelaten. Wel is een uitbouw toegevoegd aan de buitenkant. Ook het tweede scenario laat de binnenruimte open, maar brengt aan de andere kant van de kerk, als een zwevend blok, een liturgische ruimte in. Er moet ook een portaal worden gemaakt. Het derde scenario ziet de kerk als galerij. Dan loopt er een wandelgang door de kerk en worden de zijanten ingevuld met werkruimtes. Ook hiervoor moet een nieuwe ingang worden gemaakt. In dit scenario zou je in één van de kleine ruimtes een laagdrempelige devotieplek kunnen inrichten. Het vierde scenario brengt verdiepingen aan in het kerkgebouw en vult dus het hele gebouw maximaal in.”

“Uiteindelijk nemen we het eerste scenario mee. Het sluit het beste aan bij het denken dat ondertussen verder werd ontwikkeld. Er is namelijk ook de vraag naar de toekomst van de parochiezaal. Die is eigendom van de parochie en dateert uit de jaren '60. Op die plaats kan je wel tot een sociale invulling komen, door sociale woningbouw op te trekken. In het kerkgebouw reserveren we dan het koorgedeelte voor eredienst en kan de binnenruimte dienst gaan doen als multifunctionele

zaal. In het eerste scenario voorzag het studie bureau een extra uitbouw. Daar had Erfgoed het heel moeilijk mee. In onze plannen zullen we minder ingrijpen aan de buitenkant. We denken dat met dit scenario én een sociale meerwaarde tot stand kan komen én ook het leven in de geloofsgemeenschap kan behouden worden.”

Zijn in Sint-Jozef de mensen ook beginnen denken dat de kerk zou worden gesloten? “Ik heb inderdaad die reactie gekregen. Als je dan uitlegt waaraan je denkt, zeggen ze: “dat klinkt helemaal anders dan we gehoord hadden en we vinden het geen slecht idee.” Voor mij toont het aan dat er een groot werk van communicatie naar de gemeenschap moet gebeuren. Overigens is er nu een nieuwe studie gevraagd bij Rurant en Leader. Vanuit Europa hebben zij projectgeld beschikbaar, in het bijzonder om te bestuderen hoe de kerk als dorpsbeeld een nieuwe functie kan krijgen, binnen het sociaal weefsel van de dorpsgemeenschap. Ook dat studieproject zien we als een leerproces.”

Toekomst

In Rijkevorsel hebben de betrokken partijen nu een beter idee over wat er

zou kunnen gebeuren. De weg om tot effectieve realisatie te komen, is nog erg lang. Zal het uiteindelijke project goedgekeurd worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed? Wat met de betaalbaarheid van de projecten? Zullen projecten vallen onder de subsidieregeling voor beschermde monumenten? Die discussies moeten nog volop op gang komen op het niveau van de Vlaamse overheid.

Toch vindt Ton het een goed idee dat men op alle plaatsen het denkwerk rond de toekomst van het kerkgebouw aanvat, ook voor de monumentale kerken. Ook bij deze gebouwen kan de prangende vraag ontstaan: wat gaan we daar ooit mee doen? Door de beschermde status van deze gebouwen zijn er bijzonder weinig mogelijkheden. Hier zit een grote spanning tussen de werking van Erfgoed en de nota Bourgeois, die een meer gebruik van een gebouw verwacht. “De verleiding is groot om voor nieuwe invullingen van kerken enkel te kijken naar de niet-geklasseerde gebouwen uit de twintigste eeuw en vooral naar de moderne zaalkerken. Die laten zich immers vrij gemakkelijk invullen. Ooit zei een pastoor: “Als je een oude kerk neemt, krijg je een oud geloof en als

je een nieuwe kerk neemt, krijg je een nieuw geloof". Dat is wat kort door de bocht genomen, maar het is wel zo dat een aantal gemeenschappen tot bloei gekomen zijn, precies omdat ze een andere manier hebben gevonden om samen te komen."

"In Borsbeek bijvoorbeeld heb je aan een kant een gemeenschap in een moderne zaalkerk en aan de andere kant een historische kerk in het centrum. Op termijn zullen de twee gemeenschappen niet apart blijven bestaan. Waar zal dan de ene gemeenschap gaan vieren? Ook in Malle heb je een dergelijke situatie. Dat we altijd zullen moeten kiezen voor het historische gebouw, omdat er nu een-

maal weinig aan kan veranderen, vind ik zorgwekkend voor ons als kerk."

"Ook zorgwekkend is de druk die nu ontstaat in verband met restauratiedossiers. De goedkeuring van deze dossiers is afhankelijk gemaakt van het hebben van een kerkenplan. Op sommige plaatsen staat men echter nog maar aan het begin van het denken over de toekomst van de kerken. Loop je niet het risico dat men nu erg snel tot kerkenplannen zal komen, ook al is de noodzaak er nog niet meteen en kan men eigenlijk best tijd gebruiken om zorgvuldig te overwegen wat er eigenlijk op langere termijn goed is voor de hele gemeenschap, voor de kerken en voor de geloofsgemeenschap?"

Parochiezalen

"Een laatste vraag voor de toekomst is: wat doen we met de parochiezalen? Een groot aantal ervan is niet meer rendabel en heeft weinig sociale functies. Wat kan je daarmee dan het beste doen? Hoe geef je aan dit sociaal patrimonium een ander sociaal doel? Een schitterend voorbeeld is tot stand gekomen in Wommelgem, Kandonklaar. Dankzij een erfpachtregeling heeft de gemeente op de grond van de parochiezaal sociale woningbouw gerealiseerd én kreeg de parochie een nieuwe kleine zaal en kleine pastorie. Ook deze patrimoniumuitdagingen moeten we in de toekomst verder opnemen."

1.3. Een nieuwe kerk met meer functies voor de wijk

Ze zagen het in Berchem al langer aankomen: het aantal parochie-betrokken mensen daalde, terwijl de kosten voor het onderhoud van het majestueuze kerkgebouw begonnen op te lopen. Het rondschrijven van minister Bourgeois in 2011 over het gebruik van kerkgebouwen was het signaal om een werkgroep op te richten. Paul Van Den Bossche, voorzitter van de kerkraad, Rik De Vleeschouwer, geëngageerde

parochiaan en Peter Verstuyft, voorzitter van de parochieraad en bestuurder van de school Het Hinkelpad, gingen aan de slag om de toekomst van het gebouw aan te pakken.

Peter: "Omdat we bezorgd waren - en ook overtuigd - dat wij als katholieke gemeenschap niet kunnen blijven hopen dat de overheid zoveel geld blijft steken in kerken zoals de onze, die bij

wijze van spreken één keer per week door 60 tot 80 mensen worden gebruikt." *Paul:* "Ook al draaien we elke euro twee- en zelfs driemaal om, toch moet jaarlijks 20.000 euro worden bijgepast door de stad. Voor de kleine gemeenschap die we nog zijn, vinden we dat onaanvaardbaar hoog". *Rik:* "We stonden ook voor grote investeringen in het gebouw: het dak, de elektriciteit, de brandveiligheid en de

◀ De geschiedenis van de Heilig Sacramentskerk is nauw verbonden met de geschiedenis van de wijk Groenenhoek in Berchem. De wijk werd vanaf 1922 ontsloten om tegemoet te komen aan een grote nood aan betaalbare woningen. De Norbertijnen van Averbode brachten er een parochie tot stand en namen in 1923 een eerste voorlopig kerkgebouw in gebruik. Op dertig jaar tijd veranderde de omgeving van puur weiland naar een volgebouwde voorstadswijk. In 1960 kwam een nieuw, groot kerkgebouw tot stand, ontworpen door René Van Steenberghe. De kerk is eigendom van de kerkfabriek en is niet beschermd.

vervanging van de stookolieverwarming. Om nog maar te zwijgen van het feit dat in dit gebouw de warmte meteen terug verdwijnt.”

Ook de bouwstijl van de kerk maakt het niet eenvoudig om over een nieuwe toekomst na te denken. De kerk is gebouwd net voor het tweede Vaticaans concilie, wat betekent dat het exclusief is gericht op de liturgie. **Rik**: “We vonden dat we in deze tijd een nieuwe visie op kerk een kans kunnen geven, vooral door ruimte vrij te maken voor sociale noden in de wijk.”

De grootte van de kerk en de aanpalende gebouwen heeft te maken met het feit dat de parochie afhing van de abdij van Averbode. Jarenlang waren er een vijftal paters. Zij konden een groot aantal misvieringen verzorgen. Bij het overlijden in 2007 van Piet Vervaet, de laatste pastoor vanuit Averbode, werd het hele plaatje van eigendom en financiën op punt gesteld. De kerk is eigendom van de kerkfabriek. De school werkt autonoom en richtte recent op de grond waar de pastorie op stond een groene speelplaats in. De parochiale vzw werd een afdeling binnen de dekenale vzw. Niet alleen werd het financiële plaatje met enerzijds kerkfabriek en anderzijds parochie veel duidelijker, ook werd zichtbaar dat het spaarpotje elk jaar moest worden aangesproken.

Mogelijkheden bestuderen

In 2012 besloten ze op zoek te gaan naar alternatieven. Ze kenden het architectenbureau “Omgeving” en wisten dat ze ervaring hadden met grotere projecten met impact op een wijk. De voorstudie werd betaald uit eigen middelen. **Rik**: “Minister Bourgeois stelde in 2011 middelen in het vooruitzicht om studies te laten doen, maar de concrete regels daarvoor waren er op dat moment nog niet. Overal kregen we te horen dat we te snel waren met onze vraag.” Omgeving deed een bevraging bij omwonenden en verenigingen, om de behoeften van de buurt in beeld te krijgen. De voorstudie leidde tot meerdere ideeën en geïnteresseerde partijen. Vooreerst zou de kerk kunnen worden herbestemd tot

dienstencentrum. De nodige volumes zouden dan als architecturaal hoogstandje worden ingebracht in het gebouw. Een project met een te hoog prijskaartje. Ook nevenbestemming kwam in beeld, met bijvoorbeeld een klimmuur voor een sportvereniging. Maar dan moet je een minimum aantal parkeerplaatsen kunnen aanleggen, en normen halen in verband met ruimte en lichtinval. Dit bleek onhaalbaar in de buurt. Dan bleef nog over: iets totaal nieuws maken.

Een jaar later startte tussen de stad Antwerpen en het bisdom de werkgroep kerkenplan. De parochie meldde zich om een verandertraject te gaan en kon meteen rekenen op de administratieve en technische begeleiding vanuit de stad. **Rik**: “We hebben van hen echt veel hulp gekregen. Ook vanuit het bisdom, via Jan Kint, contactpersoon voor het kerkenplan, kregen we positieve ondersteuning. Elke stap die we hebben gezet, hebben we gecommuniceerd naar hen en naar onze parochieraad.” Nu waren bovendien subsidies beschikbaar. Omgeving kreeg de opdracht een vervolgstudie te maken. Bij de voorstudie waren een tiental groepen geïnteresseerd. Daarvan bleven er twee over: de vzw Kinderdagverblijven Antwerpen en de sociale huisvestingsmaatschappij ‘De ideale woning’. De vervolgstudie toonde dat zij niet met het bestaande gebouw aan de slag wilden gaan. Dus werd het plan: een nieuwbouw zetten. Daarin komt ruimte voor een kinderdagverblijf met vijftig plaatsen, een nieuwe kerk voor honderd mensen, vergaderlokaaltjes en een vorm van sociale woningbouw. Stad en bisdom konden zich in het plan vinden. Ook op de parochieraad was er begrip. “Men vond het wel spijtig dat de kerk ooit zou worden gesloopt, maar echte weerstand is er bij het kerkvolk nooit geweest,” besluiten ze.

Een negatief advies

De volgende stap was: een stedenbouwkundig attest aanvragen. Met een dergelijk attest kom je te weten of een project in aanmerking kan komen voor een stedenbouwkundige ver-

Paul Van Den Bossche, Rik De Vleeschauwer en Peter Verstuyft

gunning. Eind 2015 kwam een positief advies van de stad. Helaas kwam er een negatief advies van de provinciale vestiging van Ruimte Vlaanderen (*) van het Vlaams gewest. De werkgroep was totaal onthutst. **Peter**: “We begrepen niet goed hoe vanuit het Vlaams Gewest, dat eerst de aanzet geeft om de toekomst van de kerkgebouwen ernstig te bekijken, plots wordt gezegd dat het kerkgebouw niet kan worden afgebroken, omdat het erfgoedwaarde heeft. Die is er uiteraard, omdat architect Van Steenberghe een befaamde kerkenbouwer is, maar het gebouw is helemaal niet geklasseerd. We vroegen een persoonlijk onderhoud om de motivaties beter te begrijpen. We vernamen onder meer dat we te weinig gekeken hadden naar meer- of nevengebruik. Maar dat hadden we wel met de voorstudie gedaan. We werden sterk aangemaand om met de kerkrad meer initiatieven te organiseren in de kerk. De voorkeur ging voor hen dus uit naar valorisatie van de kerk.”

“Hier raken we aan een ander belangrijk punt in de discussie over de toekomst van de kerken”, vervolgt Rik. “Men verwacht dat kerkraden een soort van managers gaan worden, die tal van activiteiten in het kerkgebouw opzetten. Dat zijn echter nieuwe functies en deskundigheden die er onvoldoende zijn. Het wordt ook steeds moeilijker om mensen te vinden, die zich willen engageren in kerkraden. Plannen maken voor een kerkgebouw is niet alleen kijken naar de waarde van de stenen, maar ook naar wie het beheer kan invullen. Je moet kunnen antwoorden op vragen als: wie doet de deuren open? Wie plaatst de stoelen terug? Wie zorgt voor de opkuis? Daar wordt allemaal te weinig rekening mee gehouden.”

Wetgeving blijft veranderen

Hoe onthutsend ook, de plannen werden niet definitief afgeblazen. In beroep gaan bleek onmogelijk. Maar het negatief advies is slechts twee jaar geldig. De diensten van de stad Antwerpen staan wel positief tegenover het project en ondertussen blijft ook de wetgeving over erfgoed evolueren. Bovendien moet in de praktijk nog een hele weg worden afgelegd, vooral een bouwaanvraag kan worden ingediend. Dus kreeg de werkgroep te horen dat er kon worden verder gewerkt.

Met die boodschap werd opnieuw contact gelegd met 'De ideale woning'. In akkoord met de kerkraad,

hebben ze het hele dossier in handen genomen. Er werd een beëdigd landmeter aangesteld. Er werd een aanvraag ingediend om het kadastraal inkomen te vernemen. En een schatter zoekt een antwoord op de vragen: "wat is het geheel waard?" Wat is de grond waard? Wat zal de waarde van het hele project zijn? Ook de impact van de wetgeving op de kerkfabrieken op het realiseren van het project moet nog verder worden verfijnd. *Rik*: "In het begin zegden we nog erg naïef: we geven heel deze site gratis aan iemand die er een sociaal doel mee realiseert. Maar als kerkfabriek mag je jezelf niet verarmen. Moest de kerk geen eigendom zijn van de kerkfabriek, maar bijvoorbeeld van de parochie of van

de stad, dan was dat een heel andere situatie. Wellicht zit onze oplossing in een erfpachtregeling." Daarmee zit de puzzel opnieuw in elkaar. In 2018 kan de bouwaanvraag rond zijn en ingediend worden. Als dan alles verder voorspoedig loopt kan het nieuwe geheel in 2020 – 2021 in gebruik worden genomen. Hoe de nieuwe kerk er uit zal zien, weten ze nog niet. 'De Ideale woning' schrijft een wedstrijd uit voor het project. Wie weet blijft de voorgevel uiteindelijk behouden? Paul besluit: "Dat het aan de buitenkant herkenbaar een kerk blijft, dat zouden wij erg aange-naam vinden. Dan moeten mensen niet zeggen: "Een kerk? Daar heb ik niets van gezien." Ze hebben het gevoel dat het project nu echt is gestart.

Tips en leerpunten

Wat zijn nu de belangrijkste tips voor kerkbesturen en parochies die een gelijkaardig traject willen ontwikkelen? Vooreerst: contacten leggen, zowel met de burgerlijke als met de kerkelijke overheid. Verder: er goed op letten dat alle stappen die worden gezet, aan elkaar worden kenbaar gemaakt. En ten slotte: diensten contacteren om subsidies te verkrijgen. Die mogelijkheden zijn er nu.

Spijt dat ze ermee begonnen zijn, hebben ze nooit gehad. Het is wel jammer dat het kerkgebouw zoals het is, niet kan behouden blijven. Maar ze zijn het roerend met elkaar eens dat je ook in deze tijd moet blijven bouwen aan kerk, maar niet meer met de grootsheid van vroeger. Het mag veel nederiger zijn en met ruimte voor andere functies die nuttig zijn in de wijk, in een gebouw dat ook volledig mee is met het ecologische verhaal.

1.4. Van godshuis naar gemeenschapshuis

In Mol-Donk staat de plaatselijke kerkgemeenschap op het punt om in het kerkgebouw een parochiezaal in te bouwen. Tijdens het gesprek met twee van de betrokkenen bij het project - Ludo Jacobs en Jef Van Hecken - wordt duidelijk dat de plannen niet alleen tot stand zijn gekomen als gevolg van binnenkerkelijke ontwikkelingen, maar ook nauw verbonden zijn met de invloed van de omliggende industrieën op het lokale samenleven.

Ludo en Jef wijzen er meteen op dat 500 m verder het SCK, Studiecentrum Kernenergie, gevestigd is. Vooral daardoor kwam eind jaren '50 een bouwexplosie in de wijk op gang. Ook de school werd veel te klein. Decennia

daarvoor werden de eerste arbeiderswoningen opgetrokken, om de werkkrachten voor de glasindustrie te huisvesten. Die industrie gebruikt wit zand, dat werd ontdekt bij het uitgraven van het Kempens kanaal, in de tweede helft van de 19de eeuw. Toen de Sint-Antoniuserkerk in 1949 werd gebouwd, bevonden de eerste bestaande huizen zich op honderd meter. Nu is de kerk langs alle zijden omringd door woningen, maar ook door gebouwen, die recent een nieuwe invulling hebben gevonden of binnenkort nog zullen krijgen.

Snelle opbloei en neergang

De jaren '60 – '70 waren de jaren van grote opbloei voor: de school, de pa-

rochiezaal, het gemeenschapsleven in de wijk.... Veertig jaar later keerde het tij. Meerdere fabrieken sloten de deur of bouwden hun activiteiten af. Samen met het ouder worden van de plaatselijke bevolking, liet zich dat erg voelen in de wijk. Eerst werd de school gesloten. Ludo: "Beleidsinstanties stemden in met de stelling dat elk gehucht een lagere school moet kunnen behouden, maar dat hebben we toch niet kunnen realiseren. We hebben zelfs nog enkele jaren autonoom door-gewerkt, in de hoop ergens te kunnen aansluiten. Maar in 2010 moesten we toch stoppen. Dan zit je daar met een grote, leegstaande infrastructuur, ten prooi aan vandalisme."

Voor de parochie toen was het een heel sterk signaal om de toekomst van het patrimonium en de plaats van de parochie aan te pakken. *Jef*: "Met de ogen dicht zagen we dat na de sluiting van de school ook de sluiting van de kerk er ooit zou komen. Wij organiseerden een denkdag met alle kerk betrokken mensen. Wij wilden immers tijdig werk maken van alternatieven. Omdat het hele patrimonium van bij het begin een sociaal-maatschappelijke functie had, wilden we in die geest blijven werken. We namen contact met de Molse Bouwmaatschappij, de sociale huisvestingsmaatschappij, die in het verleden al volop had gebouwd in de wijk. Zij kochten de school, gelegen aan twee kanten van de straat en ook de parochiezaal. Op de plaats van het oudste schoolgebouw zijn ondertussen al sociale woningen opgetrokken. Wij verwierven door de verkoop het nodige geld om een nieuwe parochiezaal te bouwen. Dat was ook voor de kerkelijke instanties, voor het bisdom - dat finaal moest instemmen met de plannen - een voorwaarde. Men wil immers, terecht, zeker zijn dat parochies nieuwe investeringen financieel kunnen blijven dragen."

Ludo: "Toen vroegen we ons al eens af of we de kerk niet zouden kunnen gebruiken als gemeenschapszaal. Daar waren toen noch de geesten,

noch het regelgevend kader rijp voor. Dan dachten we er aan het jongst gebouwde schoolgebouw te renoveren. Die invulling werd geweigerd. Dan hebben we het plan uitgewerkt om een nieuwe zaal te bouwen in de tuin van de pastorie. Toen we daar mee klaar waren, kregen we de opmerking: waarom iets nieuw zetten, terwijl je daar een gebouw hebt dat nu handenvol geld kost aan de gemeente? Dus hebben we opnieuw een plan gemaakt, deze keer om de parochiezaal in het kerkgebouw onder te brengen."

Jef: "Dat is zeker een les, die we geleerd hebben. Het is normaal dat een dergelijk project tijd vraagt en energie, maar je moet er ook rekening mee houden dat tussen plan en uitvoering de hele context erg snel kan veranderen." *Ludo*: "Dat geldt ook voor de hele regelgeving over isoleren. De EPB-eisen, de normen voor energieprestatie en binnenklimaat (*), zijn veel strenger geworden. Bovendien hangt er een hoog prijskaartje aan vast om ze te realiseren. De middelen die vijf jaar geleden volstonden om een zaal te bouwen, zijn nu ontoereikend. Daar moeten we nu een oplossing voor vinden."

De kerk ombouwen

De kerkfabriek kon bij ons niet de motor zijn en blijven om de kerk te laten ombouwen. Het kerkenplan van Mol

voorzag immers dat het gebouw ging worden onttrokken aan de eredienst (*). Het aantal kerkgangers was duidelijk gedaald. Voor elke euro, die in de schaal werd ontvangen, moest de gemeente er vier bijleggen. In de parochie vond men dat niet langer verantwoord. Via een erfpachtrekking werd het gebouw overgedragen aan de dekenale vzw Zuiderkempen Regio Mol, die wel de mogelijkheid heeft het voormalige kerkgebouw een andere functie te geven."

Daar staat de frustrerende vaststelling tegenover dat het voor kerkfabrieken wel mogelijk is om subsidies te krijgen om een nieuwe invulling van het gebouw te laten bestuderen, maar dat een vzw hiervoor niet in aanmerking kan komen. Ook andere wegen om subsidies te verkrijgen werden gezocht en geprobeerd. Zo zette het provinciebestuur een nieuwe subsidielijne op voor de ontwikkeling in landelijke gebieden. Er bleek interesse te zijn voor het project, dat men als een uniek pilootproject in de Kempen best wilde steunen. Er werd een dossier opgemaakt en ingediend. Maar een kwaliteitscommissie wees het af onder meer om esthetische redenen. Zo vond men het jammer dat een plafond het zicht op de mooie gewelven zou wegnemen. Men vond het ook niet goed dat de verdieping niet zou

Jef Van Hecken en Ludo Jacobs

Interieur Sint-Antonius-Abtkerk

worden gebruikt. **Ludo:** “Maar zonder plafond kunnen we de verwarming moeilijk realiseren. De verdieping gebruiken zou ook betekenen dat we extra geld nodig hebben, bijvoorbeeld om een lift te steken.”

Gemeenschap kansen geven

Jef: “Wel bevestigde men dat ons project sociaal gezien verantwoord was. We stelden het project ook voor onder de titel: ‘Van godshuis naar gemeenschapshuis’. Daarmee drukken we uit dat wij als kerkgemeenschap alles willen doen om de gemeenschapsvorming hier kansen te geven en te ondersteunen. De school is er niet meer als spontane kans om elkaar te leren kennen. Wij vinden dat een parochiezaal ook een kans is, en moet blijven, voor de hele gemeenschap om elkaar te leren kennen.”

Die gemeenschap is bovendien divers geworden. Er is al langer een gemeenschap van Turkse herkomst. Zij werden naar hier gehaald als goedkope werkracht voor de glasfabriek. We hadden ook een Turkse klas met een Turkse leerkracht. In de kerk hebben we ook een aantal keer samen gevierd, christenen en moslims samen. Door het grote aanbod van sociale woningen in de wijk, is de diversiteit nog toegenomen. Als kerkgemeenschap willen we ook daarmee aan de slag gaan. Als we niets doen, wordt het hier enkel een slaapdorp. Dat willen we niet. Daarom zeggen we: de kerk mag en kan hier iets doen. En iedereen is welkom. De locatie

leent zich daar heel goed voor, zeker wanneer er op de plaats van de schoolgebouwen een volledige nieuwe sociale woonwijk bij komt”.

Ludo: “In dezelfde geest hebben we de pastorie aangekocht van de gemeente. Dat gaf ons de mogelijkheid om de terreinen, die achter de pastorie liggen en gebruikt werden door de scouts, aan hen in erfpacht te geven. Even was er nog de vrees dat zij ook zouden lijden onder de sluiting van de school. Maar de scouts zijn hier echt tot bloei gekomen. Eigenlijk brengen zij hier nu ook mensen met kinderen met elkaar in contact. Dat is zeker een goede stap geweest.” **Jef:** “Soms moet je dingen durven smeulend houden, want dan pas heb je kans dat het vuur er terug in oplaait. We weten dat we hier door een dal aan het gaan zijn, maar we geloven sterk, dat we daar uitkomen.”

Kijken naar de toekomst

De bouwtoelating is er. De kerk werd eind november 2016 gesloten. Het decreet van de bisschop werd gepubliceerd op 1 maart 2017. Maar eerst moet het plan zo worden herwerkt, dat het prijskaartje opnieuw haalbaar wordt. Misschien moeten bepaalde elementen uit het plan worden geschrapt, of zal in fases moeten worden gewerkt. De constructie van de zaal is ook zo opgevat, dat een herstel naar het oorspronkelijke gebouw mogelijk blijft. In ieder geval moet het uiteindelijk realiseerbare plan voldoende aantrekkelijk zijn, zodat mensen graag de nieuwe locatie gebruiken. Dan pas

zal het echt een centrum worden voor gemeenschapsvorming.

Het werken in fases is al voorzien voor de verwarming. Die zal nu nog gebeuren door warme lucht, aangedreven door gasverwarming. Op termijn kan worden aangesloten bij een warmwaternet. Voor het warme water, dat in de grond zit, ontwikkelt VITO, Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek in Mol, technieken om op een rendabele manier huizen te verwarmen. Die technieken staan nu nog niet op punt, maar dat zal er over een aantal jaar wel van komen. Ook in de nieuwe sociale woningen is technisch al de mogelijkheid voorzien om over te schakelen naar dat netwerk van warm water.

Een ander aspect, dat in de toekomst op punt zal worden gesteld, is de communicatie met de buurt. Voor mensen die betrokken zijn bij de kerkgemeenschap, is het verhaal al een aantal keer opgeschoven in de tijd. Nu de kerk echt dicht is, neemt ook de druk om de werken daadwerkelijk te starten toe. Wanneer dat gebeurt zal, via een elektronisch nieuwsbrief of facebookgroepen aan zoveel mogelijk mensen de kans geboden worden om de werken op de voet te volgen. **Jef:** “We denken dat we op die manier de betrokkenheid zullen verhogen bij de zaal en dat we ook nieuwe mensen zullen aanspreken om het geheel praktisch mee te gaan dragen. Het zaalcomité bestaat nu uit tien mensen en kan ook nog worden versterkt en vernieuwd.”

Ondersteuning welkom

Uit de lessen die ter plaatse werd geleerd, komt ook een bezorgdheid voor anderen naar voor, die ook voor investeringen in hun patrimonium staan. **Jef:** “Het dwingende karakter van het E-peil zal ook op andere plaatsen tot verhoogde kosten leiden. Het is zeer de vraag of dit lokaal betaalbaar kan blijven. Tegelijk blijft de nood bestaan aan ruimtes, waar aan gemeenschap kan worden gewerkt. Misschien moet daarvoor vanuit de publieke sfeer meer aandacht en meer ondersteuning komen, zeker wanneer het gaat om een sociaal-maatschappelijke doelstelling.”

Ook om projecten vlot te ontwikkelen, is ondersteuning welkom. Er is nood aan plaatsen en mensen waar men raad kan gaan vragen. Die nood zal enkel nog maar toenemen, want eens men overal kerkenplannen heeft, zal men die ook moeten gaan uitvoeren.

Het zou ook op het niveau van het bisdom handig zijn, indien daar expertise wordt samengebracht. Dan kan die plaatselijk worden aangesproken, zeker door kleine kernen en parochies in de Kempen, waar weinig mensen zijn om het geheel mee te dragen.

1.5. Een kerk in een school

De Abdijstraat in Antwerpen staat bekend als drukke winkelstraat. Maar ook het H. Pius X instituut heeft een vestiging in de straat. Heel apart is dat in de schoolgebouwen de Sint-Bernarduskerk onderdak heeft. Deze kerkruiimte werd één van de eerste veranderprojecten uit het kerkenplan voor de stad Antwerpen. De kerkruiimte werd aanzienlijk kleiner gemaakt en op zondag 12 februari 2017 feestelijk in gebruik genomen. Achille Royers, voorzitter van de kerkfabriek, Carlo Caselli, penningmeester, en Bernard De Preter, één van de priesters verantwoordelijk voor onder meer deze parochie, blikken tevreden terug op de afgelegde weg.

Op één van de hoeken van de huidige speelplaats werd in 1968 de eerste noodkerk van de parochie opgetrokken. De parochianen hadden de nodige middelen bijeengebracht en staken ook zelf vele werkuren in de bouw van de kerk. De kerk werd gebruikt tot 1980. Toen moest het plaats maken voor een nieuw schoolgebouw. Tijdens die bouwwerken kon de parochie terecht in de toenmalige kapel van de zusters Van Celst aan de nabij gelegen Sint-Bernardsesteenweg. In 1982 was de nieuwbouw klaar en kon de parochie de polyvalente ruimte van de school inrichten als kerkgebouw.

Jaarlijks werd daarvoor ook huur betaald aan DIM, Diocesane Inrichtende Machten (*). Naast een grote kerk met 200 zitplaatsen, werd een bidkapel ingericht. Die kapel was ook rechtstreeks toegankelijk via de Abdijstraat. In 2014 ging de bal opnieuw aan het rollen. **Carlo:** “Wij werden naar het bisdom geroepen – de inrichtende macht - en vernamen daar dat de school, die een negatieve evaluatie had gekregen omwille van plaatsgebrek, vragende partij was om onze kerkruiimte in te richten als nieuwe klaslokalen. Zij hadden opgemerkt dat er de laatste jaren, tijdens de week, minder activiteit was in de kerkruiimte en hoopten zo hun problemen op te kunnen lossen.”

Achille: “Er waren hier niet veel huwelijken meer en af en toe was er een uitvaart. Voor de vieringen tijdens de week - op dinsdag en donderdag - gebruikten we al enkel de bidkapel. Tijdens het weekend vierden we in de grote kerk. Maar tijdens de schooluren zal men inderdaad niet veel beweging gemerkt hebben.” **Carlo:** “Wij vonden het in een eerste reactie echt niet kunnen dat we de kerk zouden moeten opgeven. We zijn dan wel gaan nadenken. Zo stelden we vast dat we eigenlijk geen 200 stoelen meer nodig hadden.” Na nog een aantal vergaderingen - met de school, de inrichtende

macht, de verantwoordelijke op het bisdom voor het kerkenplan van de stad - werd een overeenkomst bereikt. De parochie zou de grote kerk verlaten en de bidkapel behouden. **Achille:** “Het is een puzzel die vrij snel en mooi in elkaar is gevallen. Gezien het kerkenplan, gezien het feit dat wij toch een slinkend aantal bezoekers hadden en de school vragende partij was, had het geen zin meer om 200 plaatsen te behouden voor 40-50 mensen tijdens het weekend.”

Kerkelijk aanwezig blijven

Bernard: “Ik hoor graag zeggen dat de puzzel mooi in elkaar paste. Misschien had ook het verdwijnen van de kerk passend kunnen geweest zijn. Ik vind het echter essentieel dat hier een kerkelijke aanwezigheid blijft. De naam ‘Abdijstraat’ alleen al roept dat op. Ook voor de christenen hier in de buurt is het mooi dat zij een verankering blijven vinden, in een diversiteit van vele religies. Bovendien kon ook de school Plus X, die een duidelijk christelijke geïnspireerde school is, zich helemaal vinden in het idee dat een kerk deel kan uitmaken van een school.”

Achille: “Het gemakkelijkste zou inderdaad geweest zijn om te zeggen: het stopt hier, ga voortaan maar naar de Christus Koning- of naar de Sint-Ca-

Carlo Caselli

Achille Royers

Bernard De Preter

tharinakerk. Dat hebben we maar heel eventjes overwogen. We waren eigenlijk meteen overtuigd van het belang hier een plek te behouden. Dan heb ik voorgesteld om de bidkapel niet alleen te houden zoals die was, maar er een modernere, opgefriste ruimte van te maken, en die ook te benutten als kerkruiimte. Dan stonden de neuzen in dezelfde richting en konden we starten.”

Vanuit de school kwam bovendien het nieuws dat zij toch niet de hele ruimte van de grote kerk konden gebruiken. Het is technisch onmogelijk om daarin voldoende rechtstreeks daglicht en verluchting binnen te brengen, twee bouwvereisten voor schoollokalen. Zo kon de parochie uiteindelijk een derde van de oorspronkelijke ruimte blijven gebruiken. Daardoor kon een sacristie worden toegevoegd en een vergaderruimte. De school stond in voor de verbouwing. De kerkfabriek droeg de kosten om de tellers van alle nutsvoorzieningen te verplaatsen. **Achille:** “Het ging niet om ingrijpende bouwwerken. Nagenoeg alle dragende muren bleven behouden. Verder ging het vooral om verfraaiingswerk: vernieuwing van vloeren, plafond, elektriciteit, verlichting, het plaatsen van een nieuwe verwarmingsketel en nieuwe toiletten.” De werken duurden vier maanden. Ondertussen vonden de weekendvieringen plaats in de school. Enkel de vieringen op weekdays werden tijdelijk onderbroken.

In de nieuwe kerkruiimte is plaats gemaakt voor een aantal elementen uit de grote kerk. In de inkomhal werd het “zingende kruis”, een kunstwerk van een parochiaan, ondergebracht. **Bernard:** “Dit kunstwerk stond al in de noodkerk. Het is doorheen de jaren uitgegroeid tot een herkenbaar symbool van de kerk. Ik vind het mooi dat het bewaard blijft. Dat geldt ook voor het beeld van Sint-Franciscus, een verwijzing naar de minderbroeders, die de parochie hebben gesticht. Zelfs de glas-in-betonramen, gebaseerd op het zonnelied van Franciscus, komen nu beter tot hun recht.” **Achille:** “Vroeger viel één glasraam in de inkomhal.

De bestaande glazen wand hebben we twee meter achteruit geschoven. Nu vallen alle glasramen in de ruimte van de kerk. Door de extra ruimte konden we ook acht extra stoelen plaatsen.” **Carlo:** “Bij de opening hadden we 44 stoelen klaar gezet. We moesten er nog een aantal bij plaatsen. Uiteindelijk waren we met 52 mensen aanwezig: meteen een volle kerk!”

Nieuwe beleving

Voor Bernard toont het hele verloop aan dat kerk leeft. Voor hem was dat ook een voorwaarde om het project te laten doorgaan. “We wilden niet starten, als er geen tien mensen te vinden waren om er mee hun schouders onder te zetten. Bij de voorbereiding, de afbraak en de herinrichting waren er steeds voldoende vrijwilligers. Er kwamen zelfs mensen helpen, die je anders nooit ziet. Dat vind ik een erg positief gegeven.” **Achille:** “Om zo iets te starten moet je ook uitgaan van een positieve ingesteldheid. Je kunt dit project natuurlijk niet vergelijken met een grote restauratie in een monumentale kerk. De impact was beperkt, maar ook dan moet je er aan durven beginnen en hopen dat je een goede aannemer en architect hebt, waarmee je echt kan samenwerken.”

Bernard: “Elke verandering blijft pijnlijk, ook al ging het hier niet om een conventionele liturgische ruimte. Voor een

aantal mensen in de Abdijstraat is dit hier nooit een kerk geweest omdat ze een monumentale gevel of toren missen. Anderen voelen zich hier dan net wel thuis. Nu zal het een nieuwe aanpassing vragen. Van 200 stoelen naar 45: dat verandert wel de beleving. We zullen zien hoe het evolueert.

In ieder geval, ik zou iedereen adviseren om te durven dromen. We hebben dit project niet gemaakt voor de komende vijf jaar. We weten ook niet wat er met de andere kerken in de buurt zal gebeuren, hoeveel priesters er zullen zijn, hoeveel medewerkers en verenigingen. Nu hebben we bijvoorbeeld ook nog een parochiehuis. Ook daarvan kan je niet zeggen hoelang we dat kunnen blijven dragen. Daarom vond ik het belangrijk om hier een kleine keuken toe te voegen. Mensen zullen immers altijd een plek nodig hebben om samen te komen. Dat kan dan ook hier. Heel dit verhaal zit in een spanning tussen vasthouden en loslaten en is breder dan we enkel hier bekijken. Mijn ervaring is dat mensen zich in de stad gemakkelijker bewegen. Bij elke verandering zoeken ze hun plaats. Wie weet komen ze ook hier terecht. Ze zijn welkom!”

Bij de feestelijke opening stroomde de nieuwe kerk helemaal vol.

DEEL 2

Kloostergebouwen

Religieuzen zijn mannen en vrouwen die hun religieus leven doorheen de tijden een eigen vorm hebben gegeven. Het kerkelijk recht gebruikt hiervoor de term 'Instituten voor Godgewijd leven'. Het gaat daarbij om een brede waaier van ordes en congregaties met een contemplatief of een apostolisch leven. In het eerste geval leiden ze een meer in de stilte teruggetrokken leven. In het tweede geval hebben ze activiteiten ontplooid op het vlak van onderwijs, ziekenzorg, bejaardenzorg, zorg voor de armen of parochiewerk.

Kloostergemeenschappen zijn autonoom of zijn via een generalaat of provinciaal met elkaar verbonden. In Vlaanderen vormen 281 autonome ordes en congregaties samen de Unie van Religieuzen van Vlaanderen. 230 ervan zijn vrouwelijke religieuzen, die ook nog verder zijn onderverdeeld. In het bisdom Antwerpen komen ze als Raad van Vrouwelijke Religieuzen samen voor overleg en bieden ze ook vorming aan. Kloostergemeenschappen zijn eigenaar van hun gebouwen en staan ook zelf in

voor hun beheer, dat verloopt via een vzw-statuut. Ook vanuit de kerk is er een toezicht op het beheer.

In dit deel belichten we hoe enkele vrouwelijke religieuzen voor hun leegstaande gebouwen nieuwe invullingen hebben gezocht. Kloostergemeenschappen zijn vaak al meerdere decennia bezig met het doorgeven van hun gebouwen en werkingen. Vanuit hun religieus leven hebben ze daarbij uitdrukkelijk gezocht naar invullingen waarin ze hun eigen betrokkenheid bij kwetsbare groepen in de samenleving op eigentijdse wijze zien verder gaan.

De Gasthuiszusters-Augustinessen van Lier groeiden vanuit een opnieuw bestuderen van hun ontstaansgeschiedenis tot een nieuwe gemeenschap van zusters samen met leken. Samen vangen ze als 'gast-huis' een indrukwekkend aantal mensen in nood tijdelijk op. De zusters Apostelinnen van Antwerpen gaven hun kloostersite in 1998 in erfpacht aan diverse werkingen. Eén van hen, Jeugdzorg

Emmaüs Regio Antwerpen besloot om de gebouwen grondig te renoveren en zo de aan hen toevertrouwde jongeren optimaal op te vangen. De Apostelinnen van Berchem vestigden zich met de laatste zusters in 1999 in een nieuwbouw. Vanuit hun engagement in de Sint-Vincentiusvereniging blijven ze een gemeenschap die openstaat voor de noden van de buurt. Ook de laatste zusters van de contemplatieve Orde van de Maagd Maria wonen sinds 1999 in een nieuw gebouwde Monasterium Magnificat in Malle. De oude kloostergebouwen werden door de Broeders van Liefde omgebouwd tot huisvesting voor enerzijds psychiatrische patiënten en anderzijds zwaar gehandicapte jongvolwassenen. In Berlaar bouwden de zusters van het H. Hart van Maria voor hun school de nodige nieuwe gebouwen. Voor de ouder wordende zorgbehoevende zusters werd het woonzorgcentrum Kloosterhof gebouwd. Het klooster wordt nu opgeruimd. Het zoeken van een nieuwe invulling voor het grote klooster verliep via een lang proces van studies, overwegen en beslissingen nemen.

Site voormalig klooster Apostelinnen van Antwerpen.

2.1. Niets leeg laten staan

Twee zaken vallen me bij de Gasthuiszusters-Augustinessen van Lier onmiddellijk op. Ze zoeken ten eerste constant hoe ze hun spiritualiteit en inzet in de toekomst kunnen blijven doorgeven. Ten tweede: wanneer je polst naar hun motivatie en bezieling verwijzen ze meteen naar hun geschiedenis, die wel erg ver teruggaat in de tijd. Tekst en uitleg kregen we van Lief Van Hoof, Liliane Eeckhout en Marie-Thérèse Van Meerbergen.

De geschiedenis gaat terug tot het jaar 1130. Toen was, buiten de stad Lier, een gasthuis opgericht, waar broeders en zusters samen zieken en pelgrims op weg naar Sint-Gummarus opvingen. De decennia daarop startte een beweging van bevoogding door burgerlijke en kerkelijke overheden. Dat leidde rond 1250 tot het aannemen van de Regel van Augustinus. Deze regel bood hen de ruimte die ze nodig hadden om hun apostolaat van gastvrije opvang en zorg verder te zetten. De eeuw daarop evolueerde de communiteit naar een exclusief vrouwelijke communiteit. Bij de oudste geschiedenis knoopten de Gasthuiszusters van Lier opnieuw aan om in 1994 te starten als “De brug”, een gemeenschap van zusters en leken samen, mannen en vrouwen, met nog steeds hetzelfde doel: mensen opvangen, die zich aan de rand van de samenleving bevinden: de armsten, de ongeneeslijk zieken, en zoveel andere groepen waar de samenleving “geen blijf mee weet”. Die noden zijn er ook nog vandaag.

Een volgende verbazing overvalt me wanneer ik vraag hoe ze met hun gebouwen zijn omgegaan. Het eerste antwoord dat ze geven is dat ze in het verleden nooit een eigen kloostergebouw hebben gekend. De gasthuiszusters waren zo verbonden met hun ziekenapostolaat, dat ze een slaapplekje hadden op de zolder van hun ziekenhuis. Na een periode van

Lief Van Hoof getuigt over het gastvrij samenleven in “De brug” tijdens een werkwinkel op de Trefdag van Attent in 2015.

grote bloei, kwamen vanaf de jaren '60 van de twintigste eeuw nieuwe noden naar voor. Vanaf toen begon het aantal roepingen af te nemen. Tegelijk nam de vergrijzing verder toe. “Pas in 1970 was er de eerste zuster die ouder werd dan 80 jaar.” De Gasthuiszusters-Augustinessen waren toen actief in vijf ziekenhuizen, vier bejaardentehuizen en een school voor verpleegkunde. Ze hadden een opvang van weeskinderen en kinderen uit ontwrichte gezinnen en drie missieposten in Congo. Dat alles werd stilaan zwaar om verder te blijven dragen.

Tot in de jaren '80 werd moedig verder gewerkt. In algemene kapittels begonnen de zusters al volop na te denken over hun toekomst en vooral over nieuwe wegen om hun geschiedenis, hun bezieling toch verder te laten gaan. Moest het religieuze leven wel opgesloten blijven in de huidige gekende vorm? Het daagde hen uit. “Er moesten deuren verder opengaan: deuren diep in ons, deuren in ons denken, deuren van ons hart, deuren van ons huis,” zegt Marie-Thérèse. Het idee om een open huis te maken, een

nieuwe gemeenschap als vindplaats voor verschillende noden, werd steeds sterker. “Waren onze voorgangsters in de twaalfde eeuw ook niet ingegaan op de noden van hun tijd?”

In 1986 nam het Kapittel de optie om daadwerkelijk te beginnen aan de voorbereiding van een nieuwe gemeenschap. Als voorlopige woonplaats kregen de Gasthuiszusters-Augustinessen huis Nazareth in het centrum van Lier toegewezen. Naast hun hoofdtaken in het ziekenhuis of de congregatie, bouwden ze dat huis al op als een plek waar mensen onderdak konden vinden. Ook in andere gemeenschappen van de zusters werd gewerkt aan openheid en gastvrijheid. Eén van de initiatieven die ze namen was het inrichten van spiritualiteitsdagen. In 1987 nam een groep van tien jongeren, die er van droomden om ooit te kunnen gaan leven in een christelijke gemeenschap, deel aan een Augustinusdag. De gasthuiszusters waren bijzonder geïnteresseerd in nieuwe vormen van gemeenschap en de jongeren zagen een kans om in een grotere traditie te kunnen staan. Het klikte.

In 1990 legden de zusters van het huis Nazareth aan het kapittel voor om te mogen beschikken over het klooster van de Clarissen-Coletienen, dat was overgenomen door de congregatie. Huis Nazareth was te klein geworden om op de vragen en noden te kunnen antwoorden. Ook wilden de zusters meer tijd om deze open gastvrijheid echt waar te maken. Bovendien kon dan ook de groeiende samenwerking met de groep jongvolwassenen alle verdere kansen krijgen. De zusters droomden van een nieuw gast-huis, een trefpunt van ontmoeting tussen religieuzen en niet-religieuzen, om elkaar 'spirit' te geven en zich gezamenlijk in te zetten voor concrete noden, en om zo zelf op eigentijdse wijze een open gemeenschap te vormen. De congregatie stemde er mee in. Het betekende wel dat voor de Clarissen een nieuwe woonst moest worden gebouwd en dat de oude kloostergebouwen moesten worden gerenoveerd en aangepast. Een werk dat nog drie jaar en half tijd vroeg.

In 1992 deden de jongvolwassenen officieel hun aanvraag om in het voor-

malige Coletienenklooster te mogen komen wonen. Ze kregen positief antwoord. Van dan af werden de gesprekken over "samen optrekken" veel intenser. Alles werd besproken, zowel op vlak van spiritualiteit, kerk-zijn, inzet en inspraak, het vormgeven van de liturgie, als op heel praktisch vlak: het onderhoud van de tuin, het inrichten van ruimten, het dragen van de gemeenschappelijke kosten, enzovoort. Kerstmis 1993 konden zes zusters intrekken in het gebouw. Enkele maanden later namen de leken hun ruimten in gebruik. De naam die gekozen werd voor de nieuwe gemeenschap is: 'De Brug'. Onder deze naam zet de gemeenschap de eeuwenoude traditie van de Gasthuiszusters van Lier verder: samen leven vanuit het christelijke en augustijns levensideaal van solidaire liefde. Aan de pijlers van dat samenleven hebben ze hard en zorgvuldig gewerkt, elk woord is gebruikt. Ze staan er op dat deze tekst mee wordt gepubliceerd. (zie kader).

Mensen komen bij De Brug terecht via allerlei wegen. In één van de gebouwen wordt al vele jaren samengewerkt met Caritas voor de opvang van vluchtelingen gezinnen. Verder staat de deur open voor armen, vrouwen op de vlucht voor echtelijk geweld, jongeren die geen thuis meer hebben en ook voor mensen, die even echt op adem moeten komen, of mensen die een woning moeten verlaten en nog niet in hun nieuwe woonst kunnen intrekken. Ook voor pelgrims op weg naar Santiago de Compostella is er een bed. Elke vraag die wordt gesteld, wordt bekeken. *Lief:* "Het is belangrijk dat wie hier komt, bij iemand van de gemeenschap terecht kan, om zijn of haar verhaal eens te vertellen, wat extra ondersteuning te krijgen, alle warmte en aandacht die helpt om opnieuw een brug te leggen naar het leven in de samenleving". De gemeenschap heeft ook zelf vele contacten opgebouwd met tal van diensten, professionele hulpverleners en vrijwilligers, waar ook zij beroep op kunnen doen.

Er wordt op een indrukwekkend aantal noden ingegaan. In 2015 ging het

om 5.000 overnachtingen. Om dat mogelijk te maken, wordt werkelijk alles wat beschikbaar is - of beschikbaar kan worden gemaakt - gebruikt. Iets leeg laten staan, terwijl je er mensen mee kan helpen, ze vinden het echt ondenkbaar. Wie het zich kan veroorloven, betaalt een bijdrage. Gasten kunnen ook steeds mee aanschuiven aan tafel. Zelf eten maken kan ook, maar dan draagt men wel zelf de kosten. Problemen hebben zich nog nooit echt voorgedaan, al is het niet altijd meteen duidelijk, wie je echt voor je hebt. *Lief:* "Ooit werden we wel eens bedrogen. Maar ja, als je wil uitsluiten dat je ooit wordt gefopt, ga je zoveel vragen stellen, dat je op de duur uitsluit dat je iemand ook gewoon echt hebt geholpen. Dat laatste is waar het echt om gaat: een mens in nood, die voor je deur staat, moet je gewoon helpen". Ook ondervonden ze dat mensen, eens ze bij hen plaats vonden, zich soms wat beginnen "nestelen". Ze moeten dan echt worden aangespoord, en er aan werken om hun leven in handen te nemen, en terug naar de samenleving te gaan.

Hoe kijken ze naar de toekomst? Voor eerst zijn de gebouwen, na een goede 20 jaar gebruik, opnieuw toe aan een renovatieronde. Verder moet een vorm gevonden worden om het beheer van de gemeenschap over te dragen, zodat de gemeenschap kan blijven bestaan, ook als er geen zusters meer zijn. Dat nieuwe werk van transitie werd aangevat in 2014, ook via besprekingen tijdens de kapittels van de congregatie. Voor eerst werd de vzw Gasthuisgemeenschap opgericht. Deze vzw verworft de eigendommen. In het beheer zetelen zowel leken als de congregatie. Ook moest worden op punt gesteld hoe de leken precies tot de gemeenschap kunnen behoren, hoe zij lid zijn. Leden verbinden zich tijdelijk met de gemeenschap en hernieuwen jaarlijks hun engagement. Na ten vroegste negen jaar kan er een levensengagement komen. Deze groep leden maakt automatisch deel uit van de algemene vergadering van de vzw. En omdat de Gasthuiszusters-Augustinessen van Lier een diocesane congregatie zijn, is alles ook overlegd met het

SAMEN LEVEN

in vriendschap,
welwillendheid en eenvoud,
vanuit een gezamenlijke zorg
voor een levend huis.

gastvrij en open voor mensen,
die om welke reden dan ook
enige tijd mogen meeleven.

met openheid
voor het verwerven van inzichten
betreffende geloven en Schrift;
voor liturgie en dagelijkse gebedstijden,
elkaar ervoor behoedend
feiten en vormen belangrijker
te vinden dan leven met het mysterie.

met het visioen van gerechtigheid,
vrede en heelheid van de schepping
voor ogen,
in de hoop vertrouwen te geven in
een leven dat gedeeld kan worden,
en gelukkig maakt.

bisdom, via de bisschoppelijk gedelegeerde voor de religieuzen.

Ook vele andere instellingen, huizen en gebouwen zijn al doorgegeven aan diverse vzw's. De congregatie beschikt

nog over een ontmoetingshuis in Kessel, een huis waar oude zusters worden verzorgd in Boechout, en nog enkele huizen waar zusters wonen. Dat alles vraagt om een verdere zorg voor een goed beheer en bestuur, dat

er over waakt dat er voldoende middelen blijven om alles goed te laten werken, dat er niets leeg blijft staan, en vooral dat de geest van gastvrije opvang en zorg verder mag gaan.

2.2. Fier dat we dit voor onze jongeren konden ontwikkelen

In 1998 stelden de actoren in de Bijzondere Jeugdzorg vast dat er in Antwerpen nood was aan crisisopvang, aan een onthaal-, oriëntatie- en observatiecentrum (OOOC). De vraag om een dergelijke plek te vinden en de opvang via een eigenstandige vzw op te richten, werd gesteld aan vzw Huize Bethanië, later ondergebracht in vzw Jeugdzorg Emmaüs. De zoektocht naar een vestigingsplaats kruiste het pad van de Apostelinnen, die voor hun kloostergebouwen aan de Sint-Jacobsmarkt een nieuwe invulling zochten. Emmaüs bouwde op de site meerdere projecten uit en beëindigde in 2015 een grootscheepse renovatie. Luc Claessens, algemeen directeur Jeugdzorg Emmaüs Regio Antwerpen licht toe hoe het hele project tot stand kwam. Katrien Van Der Steen, één van de hoofdbegeleiders, legt uit hoe jon-

geren in het OOOC worden opgevangen. Ook enkele nieuwe uitdagingen voor de jeugdzorg worden ontwikkeld.

“Wij vonden het spannend, toen de zusters hier kwamen kijken bij de feestelijke openingsdagen in oktober 2015. Wat zouden ze vinden van de renovatie? Hoe zouden ze reageren op de aanpassingen in de kapel, de voor hen belangrijkste, mooiste plek van het klooster? We waren blij met hun enthousiasme,” opent Luc Claessens. “Toen we in 1998 de locatie leerden kennen, vonden we de ligging meteen ideaal. Jongeren die hier in crisis terecht komen, kunnen dankzij de nabijheid van openbaar vervoer naar hun eigen school blijven gaan. Ook de ouders, die we zoveel mogelijk betrekken, geraken hier gemakkelijk.”

“Onder de naam OOOC De Grote Robijn vzw namen we in 1998 een deel van de kloostergebouwen in gebruik. We deden de noodzakelijke schilder- en timmerwerken om enkele oude klaslokalen om te vormen tot leefgroep. We installeerden een centrale keuken en zochten personeel. Vervolgens zijn we gestart met een eerste leefgroep, voor een tiental kinderen tussen 12 en 17 jaar. Twee jaar later kregen we de erkenning om uit te breiden naar een tweede leefgroep. De jaren daarna kwamen er nog andere projecten bij in de sfeer van crisis hulp: de dienst crisisbegeleiding aan huis ‘De Matant’, de thuisbegeleidingsdienst ‘Crescendo’, het time out project ‘La Strada’. In 2011 leidde de hele beweging van netwerking en schaalvergroting tot de integratie in vzw Emmaüs. Binnen deze grote zorggroep wordt de

Het klooster is nu een juweeltje

Het voormalige hoofdklooster van de Apostelinnen van Antwerpen werd in 1998 via een erfpacht aan drie sociale organisaties overgedragen. Arktos (*) en De Loodsen (*) namen

hun intrek in de gebouwen aan de Sint-Jacobsmarkt, Jeugdzorg Emmaüs - OOOC De Grote Robijn - vestigde zich in de gebouwen aan de Korte Sint-Annastraat. De school ‘De kleine Jacob’, aan het Frans Halsplein, kon zelfstandig verder werken. De laatste zusters verhuisden naar het Begijnhof in Antwerpen. Ook woonden nog zusters in Lille, waar een voormalig rusthuis van de congregatie, plaats heeft gemaakt voor woonzorgcentrum Lindelo. Zuster Jacinta woont in Turnhout en houdt contact met haar drie medezusters: twee in het Begijnhof en één in Lille. Het beheer van deze diocesane congregatie wordt al vele jaren mee gedragen vanuit het Vicariaatsteam voor het godgewijde leven. Zuster Jacinta, die

pas op late leeftijd bij de beheerszaken van haar congregatie betrokken raakte, is daar erg tevredenheid mee.

“Ik was 21 jaar, toen ik in 1957 binnentrad in het klooster in Antwerpen. De Apostelinnen hadden veel scholen, maar ik mocht studeren voor verpleegster. Ik werkte vele jaren in Deurne, in de parochiale verpleegpost aan het Sint-Immaculata-Instituut. Ik werkte ook nog tien jaar bij het Wit-Gele kruis en werd daarna naar Lille gestuurd, naar een klein rustoord voor de zusters. Er woonden ook een twaalftal oudere dames. Er kwamen geen nieuwe bewoners meer bij, zodat we tegen 1989 nog maar met twee zusters overbleven. Ik vroeg en kreeg uiteindelijk toelating om alleen te

Zuster Jacinta zag hoe het klooster een mooie nieuwe bestemming kreeg.

jeugdzorg in twee regio's omschreven: vzw Jeugdzorg Emmaüs Regio Antwerpen en Regio Mechelen”.

Bewust gekozen voor restauratie

“Van meet af aan wisten we dat we een grote investering moesten doen in deze locatie. De gebouwen hebben een zeker historisch belang en de toren is een geklasseerd monument. Met het oog op subsidiemogelijkheden hebben we de erfpacht omgezet in een koop. We kregen een gunstige prijs en we engageerden ons om de site echt te waarderen. We hebben bewust gekozen voor restauratie. Het betekent concreet: een nieuw dak met leisteen, witte zandsteen herstellen, kiezen voor houten ramen. Alles werd ook aangepast aan de huidige normen voor isolatie en veiligheid. Kort nadat de zusters zich in 1902 in het klooster vestigden, bouwden ze een kapel. Dat gebouw uit 1907 was er heel erg aan toe. We gebruikten de kapel enkel als stapelplaats. Maar als je de site wil waarderen, dan is het ook noodzakelijk de kapel goed in te vullen. We hebben ze ingericht als leefgroep voor onze jongeren. Voor jongeren zorgen is onze kernopdracht en wij hebben hen de mooiste plek van het geheel gegeven.

“De werken konden voor 46% worden betaald vanuit VIPA (Vlaams

gaan wonen. Ik ben al die jaren naar de zusters in Antwerpen blijven gaan en bezocht ook de zuster in Lille. Het ouder worden van de zusters en het kleiner worden van de congregatie, maakte het moeilijk om de congregatie te besturen. Er kwam ondersteuning vanuit het vicariaatsteam, eerst door zuster Leen Van der Auwera. Vanaf eind jaren '90 werd ik gevraagd er mee voor te zorgen dat de boekhouder, die werd aangesteld, de nodige documenten zou ontvangen. Nu ga ik nog steeds één keer per week naar Antwerpen, op bezoek bij de zusters in het Begijnhof en voor de praktische zaken.”

“Ik zag ook dat het klooster te groot werd en dat er zware kosten kwamen.

Luc Claessens en Katrien Van Der Steen

Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden), een fonds van het Vlaams Departement Gezin, Welzijn, Gezondheid. Voor de resterende 54%, goed voor ongeveer 2 miljoen euro, hebben we de voorafgaande jaren middelen opzij gezet. Ook maken we gronden vrij op het Kiel in Antwerpen, om een nieuw project en extra inkomsten te ontwikkelen. We stelden voor de komende jaren ook een haalbaar financieel plan op.”

“De echte bouwwerken zelf namen twee jaar in beslag. Gedurende die periode konden we met onze jongeren, dankzij de sociale huisvestingsmaatschappij ‘De ideale Woning’ te

recht in zeven appartementen en een winkelruimte. In oktober 2015 hebben we alles terug in gebruik genomen en hebben we dit ook feestelijk geopend. We zijn fier over de kwaliteit, die we hier hebben kunnen realiseren. We zijn er in geslaagd om de waarde van dit historisch goed te bewaren, precies door het een nieuwe bestemming te geven en aan te passen aan de huidige normen.”

Oplossingen blijven zoeken

“We hebben samengewerkt met architect Marc Vanhecke (ARVS Architectenbureau Vanhecke & Suls), die ervaring had met gebouwen, waar een zekere graad van bescherming op

Samen met de toenmalige overste, zuster Rita, begon zuster Leen mee uit te kijken naar een nieuwe bestemming voor het klooster. Zo werd het klooster doorgegeven in 1998. Na een tijd vroeg Emmaüs om de gebouwen te mogen kopen. De officiële waarde werd dan bepaald. Aan die prijs hebben we het niet verkocht, omdat er zoveel kosten waren aan de gebouwen, en ook omdat we er echt blij mee waren dat de gebouwen, die altijd een sociale functie hebben gehad, een sociale invulling zouden blijven behouden. Het heeft wel lang geduurd voor de bouwwerken zijn begonnen, maar dat was zeker niet eenvoudig, omdat sommige delen historisch bewaard moesten blijven.”

“Het is uiteindelijk een juweeltje geworden. Bij de opening in oktober 2015 zijn we er met drie zusters gaan kijken. We vielen van de ene verbazing in de andere. Alles was zo mooi geworden, met zoveel respect voor het oorspronkelijke. Bijvoorbeeld: één van de taken die de zusters deden was: het kerkelijk linnen wassen. Daarvoor hadden we op de zolder een waskamer en een strijkkamer. Het wasgoed werd via een luik en een katrol naar boven getrokken. Dat is behouden gebleven. En ook een oude ziekenkamer, de trappen die we als jonge zusters zo vaak moesten boenen. Het allermooiste is de kapel. Dat is echt magnifiek gedaan. Ik heb het altijd een mooi klooster gevonden, maar zo mooi als het geworden is, heb ik het nooit gekend.”

zit. Die ervaring is erg nuttig gebleken, want wanneer de werken beginnen, weet je nooit voor welke problemen je nog komt te staan. Je moet dan telkens nieuwe keuzes maken, zoals: ga je een concreet bouwelement respecteren, het zichtbaar laten, wegstoppen? Ook de lange tijd die verstrijkt tussen het moment van ontwikkelen en het moment van realisatie, confronteert je met nieuwe gesprekspartners en met wisselende ideeën in de administratie, en vraagt dus ook om nieuwe oplossingen. Zo hebben we bijvoorbeeld aan de kapel een buitenterras toegevoegd, dat én veilig is én de buitengevel niet verstoort. Dat hebben we alleen maar kunnen doen, omdat de kapel niet beschermd is. In de beschermde toren bijvoorbeeld hebben we maar één aanpassing mogen doen: elektriciteit binnen brengen. Deze ruimte hebben we dan ook geen verdere invulling kunnen geven.”

“Uit elk project leer je. Je leert hoe belangrijk het is om goed na te denken, om in gesprek te gaan met alle betrokkenen, en zeker ook met diegenen waarvoor je het bedoelt: je bewoners en medewerkers. Het gaat om de vraag: hoe willen we het samenleven hier, onze zorg voor jongeren, vorm geven? Om het project concreter te maken, zijn we ook op andere plaatsen gaan kijken. We vroegen naar hun concrete ervaringen, bijvoorbeeld: is werken in een landschapskantoor een prima oplossing of heb je toch vooral individuele werkruimtes nodig?”

“Een grote les is ook dat wanneer je aan een project begint, je jezelf vastpint op een bepaald moment van de tijd. Met een boutade gezegd: je bouwt altijd voor de werking van gisteren. Het duurt immers tien jaar vóórleer het project afgewerkt is. Je bent vertrokken bij de problemen en de functies van dat moment, maar tien jaar later is je organisatie veranderd, heb je nieuwe medewerkers en zijn er nieuwe uitdagingen en projecten. Het is dus zeer zinvol om niet alleen naar de concrete noden nu te kijken, maar te denken in concepten, die gemakkelijker toelaten om later opnieuw wij-

zigingen aan te brengen. Het vraagt om veel flexibeler verbouwen.”

“Eén ruimte blijft nu nog over: de open binnenruimte, die gedeeld wordt met de lagere school. Ook daar willen we komen tot een duurzame inrichting, die past bij het geheel. Daarover zijn we al een tijd aan het denken met alle betrokkenen en zijn we in gesprek met kunstenaars. Zij tekenen onze droom uit om van de binnenplaats één samenhangend geheel te maken, die het samenleven vormgeeft en inspireert, zonder al te harde grenzen aan te brengen tussen de verschillende gebruikers.”

Zorgen voor jongeren

Wat doet dat nu voor jongeren om in deze prachtige omgeving te worden opgevangen?

“De meeste jongeren zeggen: Amai, dat is hier luxe! Ze noemen hun leefgroep al snel de loft,” zegt Katrien Van Der Steen. “We merken ook dat de mooie, open ruimte meer rust brengt, en dat er ook meer respect is voor het gebouw. Het oude gebouw was niet netjes te houden en als daar nog iets extra stuk ging,... Nu is alles piekfijn in orde en wordt alles meteen ook weer met veel zorg in orde gebracht. Want, ja, jongeren in crisis, daar zijn objecten in de omgeving wel eens de dupe van. De oude lokalen waren ook erg donker. Iedereen zat er dicht op elkaar. Ook dat leidt tot onrust. Dat gebouwen ‘meespreken’, merk je hier overduidelijk.”

“Het dagelijks leven in de twee leefgroepen met telkens acht jongeren, sluit zo dicht mogelijk aan bij het gewone levensritme: 's morgens opstaan, samen ontbijten, met bus of trein naar school, terug thuis komen, taken doen, samen eten en leuke activiteiten doen,... De jongeren verblijven hier twee tot maximum vier maanden. Ze komen hier terecht op doorverwijzing door bijvoorbeeld: de jeugdrechtsbank, het OCJ (Ondersteuningscentrum Jeugdzorg), de school, het CLB (Centrum voor leerlingenbegeleiding). Wanneer zij vragen hebben over waarom het met een bepaalde

jongere echt niet goed loopt, kunnen zij ons vragen om observaties te doen en analyses te maken, om zo tot een advies te komen voor verdere hulpverlening of ondersteuning. De jongeren die hier wonen, zijn hier omdat zich een crisis heeft voorgedaan, die zo groot is dat de jongere tijdelijk niet meer thuis kan wonen. Daarnaast begeleiden we ook vier jongeren ambulantly, die wel nog thuis wonen.”

“Per leefgroep staan twee begeleiders in voor het concrete reilen en zeilen. Ook het zo goed mogelijk observeren en tot gesprek komen, is deel van hun job. Een goed advies komt er ook alleen maar door goede observaties en door gesprekken met de jongeren. De adviezen zijn erg uiteenlopend. Een jongere kan bijvoorbeeld opnieuw naar huis, mits extra begeleiding. Soms is het nodig dat de jongere langer wordt opgevangen. Of er wordt geadviseerd dat de jongere kan gaan oefenen in alleen gaan wonen. Die mogelijkheid is er vanaf de leeftijd van 16 jaar. Of er wordt geadviseerd om de jongere op te nemen in een pleeggezin of om door te verwijzen naar de geestelijke gezondheidszorg.”

“Wat de vervolghulp betreft, zijn er binnen de groep Emmaüs ook tal van mogelijkheden aanwezig, maar de toegang tot vervolghulp verloopt sinds 2013 via een procedure bij de toegangspoort. Kort gezegd is er enerzijds hulpverlening, die rechtstreeks toegankelijk is voor ouders, jongeren en gezinnen, en anderzijds is er de hulpverlening, waar je pas toegang toe krijgt, wanneer die plaats wordt toegewezen door de toegangspoort. Die poort wordt beheerd door de afdeling jongerenwelzijn van het Vlaams Departement Gezin, Welzijn, Gezondheid en past in het kader om de wachtlijsten te beheersen. Naast de toegangspoort is er wel ook altijd nog de mogelijkheid van acute crisisopvang. Het beheer daarvan is in handen van het crisismet netwerk. Wij hebben hier twee crisisbedden. Een bed dat 's morgens vrij komt, kan soms een uur later alweer toegewezen zijn, bijvoorbeeld door een jeugdrechter, een huisdokter, of

iemand anders, die zich zorgen maakt, over de veiligheid van een kind.”

“Aan het advies voor vervolghulp gaat niet alleen gesprek en observatie vooraf, maar ook veel overleg, waarbij de ouders betrokken worden. Ouders zijn ook altijd welkom in de leefgroep of op de kamer van de jongere, tenzij de rechter een verbod heeft opgelegd. Maar ook in dat geval zoeken we naar een manier om de ouders te betrekken. De laatste jaren zetten we sterker in op de netwerken van de jongere zelf: hun vriendjes, de school, andere familieleden. Tien jaar geleden hadden we nooit naar een school gebeld met de vraag: is er iemand, die iets kan betekenen voor de jongere? Vergeleken met tien jaar geleden werken we nu veel minder afgesloten. Alles wordt veel meer open bekeken. Die openheid, ook voor het netwerk van de jongere zelf, maakt dat de ondersteuning veel krachtiger kan worden voor de jongere zelf”.

Uitdagingen voor de jeugdzorg

Luc beaamt dat het netwerken binnen de zorggroep Emmaüs, die vele vormen van hulpverlening omvat, mogelijkheden geeft om voor jongeren een

goede zorgoplossing te vinden. Vergeleken met tien jaar geleden zijn er nu, in het geheel van de jeugdhulp, meer mogelijkheden. “Er is sterk ingezet op het ontwikkelen van mobiele trajecten. Men wil zo vroeg en zo snel mogelijk gezinnen ondersteunen om minder te moeten overgaan tot residentiële opvang. De capaciteit aan “bedden” is in de jeugdzorg niet toegenomen. Maar die blijven wel nodig. Er zijn nu eenmaal kinderen en jongeren, die niet langdurig kunnen wonen in hun gezin.”

“Er komen ook nieuwe uitdagingen. Ik denk aan jongeren die net 18 zijn geworden en de hulpverlening verlaten. Zij zijn, zoals andere jongeren van die leeftijd, al erg zelfstandig. Maar andere jongeren kunnen in hun ouderlijk huis blijven binnenvallen met vragen en problemen. Jongeren in de hulpverlening kunnen dat niet. Maar net deze jongeren hebben door hun instellingsleven een kleiner of een minder stabiel netwerk kunnen opbouwen. Soms zwaaien ze de instellingsdeur als ze 18 zijn met een harde klap achter zich dicht en roepen: ik ben weg! Vaak komen ze na een half jaar toch terug met een vraag. Vanuit de hulpverle-

ning zijn er extra mogelijkheden om jongeren tot de leeftijd van 25 jaar te kunnen ondersteunen.”

Een nieuw woonproject

“Wij werken nu aan een nieuw woonproject, waar jongeren verder kunnen groeien tot volledig alleen wonen. De locatie hebben we vlakbij gevonden, bij de paters Kapucijnen, in een vleugel van een gebouw, gebruikt door de Telebouworde. Eerst hebben we onderzocht of het geschikt zou zijn voor een groep niet-begeleide minderjarige asielzoekers, maar daarvoor is de ruimte te beperkt. Het leent zich wel voor een vorm van gemeenschapshuis, met vier kamers voor jongeren, gemeenschappelijke keuken en woonkamer en een studio op de zolder voor een jong gezin of voor iemand, die de jongeren wat opvolgt. We hopen zo er ook wat toe te kunnen bijdragen dat drama's, zoals het overlijden van de 19-jarige Jordy in september 2016, vermeden kunnen worden. Het project is bovendien ook een mooi voorbeeld van hoe een groot kloostercomplex als dat van de paters Kapucijnen ook plaats kan inzetten voor een sociaal doel.”

“Iets laten leegstaan is zonde”

De kerk en het klooster van de paters Kapucijnen op de Ossenmarkt loopt aan de achterzijde door tot de Italiëlei. In de gebouwen daar is onder meer Pax Christi Vlaanderen ondergebracht. In de wat verweerde linkervleugel heeft Telebouworde Antwerpen een stek. Terwijl de Bouworde met jongeren bouwkampen in het buitenland inricht, werkt Telebouworde in de eigen regio. “Tot

zolang werklozen konden worden vrijgesteld van de stempelcontrole, hadden wij 70 tot 80 vrijwilligers. In elke provincie was er een gebouw, waar de vrijwilligers konden blijven slapen, wanneer ze ergens aan de slag gingen. Ook onze bezinningskampen konden hier plaats vinden,” vertelt Fons Dierckx van Telebouworde Antwerpen.

“Vier jaar geleden hebben we aan de paters laten weten dat we enkel het gelijkvloers gebruiken voor ons materiaal en boven enkel nog een klein secretariaat. Wij weten hoe groot de nood aan betaalbaar en goed wonen is. Dan zou het zonde zijn dat wij hier onze ruimtes leeg laten staan. Toch liet een nieuwe invulling op zich wachten. Vorig jaar vernamen we van de paters dat Emmaüs op zoek was. Omdat we deze ruimtes zelf

goed kennen en zo lang hebben gebruikt, hebben we aangeboden om de eerste werken voor hen te doen. Sinds de afschaffing van de stempelcontrole hebben we niet meer zoveel vrijwilligers, maar met de mogelijkheden die we nu hebben, blijven we sociale bouwprojecten doen, zowel voor privépersonen die het moeilijk hebben, als voor instellingen, zoals Emmaüs. Onze werking is daarvoor ook erkend door de overheid.”

“Concreet zijn we hier sinds begin 2017 om de veertien dagen op zaterdag actief. We zetten de wandjes voor de nieuwe ruimtes en maken een nieuwe toegang met trappenzaal. De verdere technische afwerking neemt Emmaüs in eigen beheer nemen. Voor ons is het een goede en gemengde samenwerking. Tegen eind 2017 kan het geheel in gebruik worden genomen.”

2.3. Dankbaar dat ook andere mensen hier gelukkig zijn

Rond de abdij van Westmalle volg ik een weg door het bos richting Monasterium Magnificat. Eenmaal de poort binnen, sta ik voor een zigzag van gebouwen, vol hoeken en kanten. Sinds 1999 wonen de zusters in de nieuw bijgebouwde vleugel vooraan op het domein. Nu zijn ze nog met drie. Enkele kilometers verder wonen vier zorgbehoevende zusters in Marienhove, een rusthuis van de zusters van Vorselaar. Als het nodig is, gaan ook de laatste zusters daar naar toe. Zuster Maria-Magdalena, 87 jaar, draagt als assistente zorg voor haar twee medezusters. Ze vertelt over het kloosterleven en over de zoektocht naar een nieuwe invulling voor de gebouwen.

Het monasterium kwam tot stand als gevolg van de reorganisatie van het kloosterleven na het tweede Vaticaans Concilie, dat in Rome werd gehouden tussen 1962 en 1965 en leidde tot vele veranderingen in de kerk. De zusters kozen ervoor terug te keren naar hun oorspronkelijke opzet: het contemplatieve leven. Die beslissing leidde tot het samenbrengen van alle zusters – ook uit Tienen en Geel - in het klooster in Merksem. De school in Merksem werd overgedragen aan de zusters van Vorselaar. Het klooster bleek te klein. In 1970 werd een stuk grond aangekocht dat toebehoorde aan de abdij van Westmalle. Daarop werd een groot klooster gebouwd. Zuster Maria-Magdalena haalt er enkele luchtfoto's bij. Ze tonen heel duidelijk dat klooster bestond uit meerdere verdiepingen van aparte kamers met een terras. "In 1986 waren we nog met 30 zusters. Toen begon het klooster te groot te worden. De zorg voor het gastenverblijf begon zwaar te wegen. De onderhoudskosten namen toe. Overal waren er platte daken, en vele ervan moesten worden hersteld. Toen is men al beginnen zoeken naar een andere oplossing".

"De Orde van de Maagd Maria is gesticht door de heilige Johanna van Frankrijk in 1502, een koningsdochter met een grote devotie voor Maria. Als kind vroeg ze al aan Maria: wat zou u plezier doen? Ze kreeg de ingeving dat ze voor haar dood een orde zou stichten. Ze was echter al kort na haar geboorte uitgehuwelijkt. Ze had een zwak gestel en was fysiek wat misvormd. Daarom werd ze weggestuurd van het hof, toen ze vijf jaar oud was, en opgevoed bij adellijke vrienden in Lignières. Toen ze twaalf was, trad ze in het huwelijk. Haar man, toen 14 jaar, heeft haar echter nooit erkend. Toen hij later koning Lodewijk XII werd, zette hij alle stappen om het huwelijk te laten ontbinden. Johanna heeft onder de vele afwijzingen erg geleden. Uiteindelijk dacht ze terug aan de ingeving die ze als jong kind had gekregen, en is er samen met haar biechtvader werk van beginnen maken. Zo ontstond de orde in Bourges. Zelf overleed ze enkele jaren later. Ook voor haar Regel riep ze ons liefvrouwke te hulp. Ze kreeg als ingeving dat ze

Zuster Maria-Magdalena

alles wat er over Maria in het evangelie te vinden is, moest opschrijven. Het werden tien punten, die je ook terug ziet in de tien knopen in het koord dat we dragen. Ze staan voor: zuiverheid, voorzichtigheid, nederigheid, trouw, lofprijzing, gehoorzaamheid, armoede, geduld, liefde en medelijden."

De zoektocht begon in 1989 en de verschillende stappen werden bijgehouden in een boek. Zuster Maria-Magdalena leest even voor: "De eerste fase van onze zoektocht bestaat er vooral in: denken, overwegen. Er wordt vergaderd, overwogen, nagedacht over een conversierapport voor het monasterium, dat steunt op de analyse van de probleemstelling, en leidt tot de volgende vaststelling: het gebouw is te groot, herstellingswerken zijn te omvangrijk en niet uit te voeren, de helft van het gebouw is het grootste deel van het jaar onbenut. De te kiezen oplossing moet aan volgende criteria beantwoorden: een bestemming geven aan het gebouw, de toekomst van de zusters veilig stellen, gebruik maken

van de positieve aspecten van de locatie van het gebouw, afzwakken van de zwakke aspecten van de locatie. Besluit: er blijft maar één reconversielijn over, namelijk de formule: het verhuren van een deel van het gebouw. Verhuren ja, maar even aanstippen. De verkoopakte heeft een clausule: mag alleen gebruikt worden voor de bouw van een monasterium."

"Voor een nieuwe bestemming, moest dus ook de abdij akkoord gaan. Er werden verschillende mogelijkheden voor verhuur onderzocht: een kinderdagverblijf, een verblijf voor mensen met dementie, een vakantieoord voor ouderen of alleenstaanden, een huis voor palliatieve zorg. Hoe men uitein-

delijk terecht is gekomen bij de Broeders van Liefde, is niet zo duidelijk. De toenmalige Moeder, zuster Marie-Raafael ging in gesprek met broeder René Stockman. Hij vroeg wat de zusters eigenlijk wilden. Dat was: hier blijven, het contemplatieve leven kunnen bewaren en kleiner wonen. Hij vroeg: zouden de zusters er iets op tegen hebben dat hier psychiatrische patiënten zouden komen? Daar hadden ze niets op tegen. Dat heb ik allemaal ook gelezen in het boek, want het begin van al die besprekingen, daarvan waren niet alle zusters op de hoogte. Eens er een akkoord was, ook vanwege de paters van Westmalle, om hier plaats te maken voor psychiatrische patiënten, en om een nieuw stuk voor de zusters te bouwen, zijn we allemaal op de hoogte gebracht. In 1999 zijn we hier komen wonen met twintig zusters. Enkele andere zusters bleven nog in één vleugel van het oude gebouw wonen.”

“Het nieuwe gebouw was een heel grote verbetering. Alles was veel kleiner en gemakkelijker om te onderhouden. Nu kunnen we dat ook niet meer. We hebben een poetsvrouw en dagelijks brengen de paters warm eten. Jarenlang waren er weinig contacten met de abdij, maar Moeder Anchilla, die in 2016 overleden is, zocht opnieuw contact. Sinds haar overlijden zorgen de paters mee voor ons, echt buitengewoon. Vriendinnen van Moeder Anchilla rijden ons af en toe naar Mariënhove, zodat we onze medezusters kunnen bezoeken, vooral voor een verjaardag of naamfeest. We hebben daar ook een lokaal, zodat we samen kunnen zijn. De zusters van Vorselaar hebben ook goed voor ons gezorgd. En natuurlijk de Broeders van Liefde.”

“Zo zijn we hier nu met drie op één terrein. Naast het monasterium is er De wijngaard, een psychiatrisch ver-

zorgingstehuis voor 60 volwassenen. Nadat we de laatste vleugel hebben vrijgegeven, is er vanuit O.C. Clara Fey in Sint-Job-in-'t-Goor, ook een instelling van de Broeders van Liefde, woongegelegenheid bijgekomen voor zwaar gehandicapte jonge mensen. Er zijn ook goede contacten gegroeid. Bijvoorbeeld door de post aan elkaar door te geven, want die komt vaak samen in één brievenbus. Ook onze kapel wordt gezamenlijk gebruikt. Op vrijdag komen bewoners naar de viering. Als er een overlijden is, vindt de begrafenis hier plaats. En later, wanneer het monasterium leegkomt, denken wij dat het ook in gebruik zal worden genomen door Clara Fey. Dan zal het helemaal goed besteed zijn. Wij zijn dankbaar dat hier andere mensen zijn gekomen, en dat zij hier ook gelukkig zijn.”

2.4 Zo blijven wij een open gemeenschap

Vanop de straat oogt de gevel van het klooster van de zusters Apostelinnen van Berchem als een van de vele appartementsgebouwen op de drukke Diksmuidelaan. “We bevinden ons hier eigenlijk aan de achterkant van een van de scholen van onze congregatie, nu ‘Het Hinkelpad’. Vroeger was er ook aan deze kant een schooluitgang. Ernaast stond een wasserij. Die hebben we gekocht. In 1999 verhuisden we naar de nieuwbouw,” legt zuster Edmonda Brems uit. Wanneer je het stratenblok rondgaat, loop je meteen ook voorbij de H. Sacramentskerk. Met die parochie ontwikkelden de zusters een goede samenwerking. Ook daardoor kwam er meer beweging in huis.

“We werken sinds een aantal jaar sterker samen met de parochie H. Sacrament, die een pilootproject is uit het kerkenplan van Antwerpen. Doordat men de verwarmingsinstallatie

niet meer kon vernieuwen en men die ook niet meer veilig kan gebruiken, vinden sinds enkele jaren in de winter de gebedsvieringen hier bij ons in de kapel op de eerste verdieping plaats. Voor ons was dat meteen een uitnodiging om ons meer te engageren. Eén van de zusters is mee ingeschakeld als lector, terwijl ik zorg voor de muziek en het onthaal van de mensen beneden aan de deur. Met twee zusters zijn we lid van de Sint-Vincentiusvereniging (*). Door deze engagementen is er meer leven in huis en blijven we een open gemeenschap. Dat is van kapitaal belang voor ouder wordende zusters. Zelfs de oudste zuster, die 98 jaar wordt, is nog graag overal bij.”

“Met de Vincentiusvereniging gingen we wekelijks op broodronde. Van de bakker hier vlakbij, kregen we op zondagavond alles wat er nog over was aan brood en gebak. Dat voerden we dan rond op maandag. Maar het

aantal mensen dat daaraan nog actief kon meehelpen, nam af. We stelden voor om niet meer zelf op ronde te gaan, maar de mensen te vragen om het brood en gebak zelf te komen halen. Dan vraag je van hen ook een inspanning, wat belangrijk is, terwijl wij minder mensen nodig hebben om alles te organiseren. Zo werken we nu een jaar. Op zondag brengen we de bakken naar de bakker. Hij geeft een seintje wanneer we ze mogen komen ophalen. We zetten het gebak in de ijskasten in de kelder. Op maandagvoormiddag zetten we de auto buiten en stellen we in de garage een grote tafel op. Daar installeren we dan ‘ons winkeltje’, met een beurtrol ook voor de andere mensen die actief zijn in Sint-Vincentius. Ook zuster Hedwig neemt daar graag aan deel. In de namiddag, tussen 14 en 15 uur, komen zo tussen de 15 à 20 mensen brood en gebak ophalen. Meestal is dan alles op. Als er nog over is, geef ik een seintje aan Poverello (*), die op

dinsdagvoormiddag het restant ophalen. Als er nog pistolets over zijn, bel ik naar Fien, die ze verder verdeelt onder kansarmen die zij kent. Als het brood werkelijk te oud is geworden, gaat het mee naar Berlaar, als voedsel voor dieren. Dat we mensen kunnen helpen, die het werkelijk nodig hebben en dat geen voedsel wordt weggegooid, dat vinden wij heel belangrijk. Het contact met de mensen is ook heel anders dan vroeger. Bij het rondvoeren was het: stoppen, aanbellen, brood afgeven en weer verder. Nu is het een vriendenkring aan het worden. Er zijn wel enkele mensen die hier echt niet geraken, en naar hen blijven we wel nog brood brengen.”

“De Sint-Vincentiusvereniging verdeelt ook voedseloverschotten van de Europese Unie. We slaan die goederen op in de kelder van de H. Sacramentskerk. Eénmaal per maand, op donderdag, worden voedselpakketten bedeed. Ik doe meestal het onthaal in de namiddag, van 14 tot 16 uur. Tussen 19 en 20 uur is er een bedeling voor mensen die overdag niet kunnen. Ook de straatwerker van het CAW van Berchem, is altijd mee aanwezig en aanspreekbaar. Momenteel helpen we 80 gezinnen. En de vragen nemen toe, vooral bij vluchtelingen.”

“Voor de voedselverdeling werken we samen met De Loodsen. In het Platform Noodhulp onder Protest (*) worden de aantallen voor noodhulp bepaald, per postnummer en parochie. Ook vanuit de parochie H. Drie-vuldigheid in Berchem komen mensen naar hier. In die parochie is er wel een welzijnsschakel (*) actief, maar die

Zuster Edmonda Brems: “Op maandag zetten we de auto buiten en installeren we de tafel om brood en gebak te bedelen.”

geeft geen voedselpakketten. We werken goed samen met de Sint-Vincentiusvereniging, die actief is in Oud-Berchem. Voor ondersteunende acties, om wat extra financiële middelen te verwerven, kunnen we ook samenwerken met de welzijnsschakel van de parochie H. Drie-vuldigheid. De mensen die we ondersteunen met een voedselpakket, zijn meestal op doorverwijzing bij de Sint-Vincentiusvereniging terecht gekomen. Soms staan ze ook bij ons hier aan de deur, omdat ons adres het enige adres is dat publiek bekend is. We bekijken dan of er iets mogelijk is. Onze voorzitter maakt de dossiers op

en volgt alles heel goed op, bijvoorbeeld via aanwezigheidslijsten.”

“Onze ervaring is dat onze werking ook door de parochianen erg wordt gewaardeerd en ook wordt ondersteund. En nu we hier in de garage broodverdeling doen, zoeken we ook wat ondersteuning in de buurt. Zuster Pia is op de wekelijkse markt bevriend geraakt met mensen van een snoepkraam. Ze wist dat we zochten naar oplossingen om het gebak en het brood aan de mensen mee te kunnen geven. De snoepkraam geeft ons nu de lege dozen. Voor ons is dat een geweldig goede oplossing. Ik vind het ook geweldig tof, dat er zo nieuwe mensen betrokken geraken. Ik spreek zelf ook wel eens mensen aan. Ik vroeg bijvoorbeeld aan de schoenmaker, toen hij met pensioen ging, of hij nog wat tijd had om op donderdag mee te komen helpen bij het lossen van de EU-voedseloverschotten (*). Hij zegde toe. Zo zijn er nog contacten die spontaan groeien in de buurt. Dat is hier een goede buurt, hoor. Ik hoop dat we onze engagementen en openheid op de buurt, nog zo lang mogelijk kunnen blijven doen.”

Voor 1999 woonden de zusters in het klooster van de Apostelinnen in de Jacob Jordaensstraat in Antwerpen. Na de stichting van de congregatie in de 17de eeuw ontstonden meerdere gemeenschappen, telkens verbonden aan een school. Door de Franse Revolutie werden ze uiteengedreven en nadien bleek het niet meer mogelijk om ze terug sa-

men te brengen tot één congregatie. Zo is het te verklaren dat er in Antwerpen twee onafhankelijke congregaties kwamen, met dezelfde naam: één die eind 19de eeuw introk in een klooster op de Jacob Jordaensstraat en één die zich begin 20ste eeuw vestigde op de Sint-Jacobsmarkt. Beiden waren actief in het onderwijs, vooral het lager onderwijs.

2.5. Spiritualiteit van hartelijke dienstbaarheid blijven tonen

De zusters van het H. Hart van Maria van Berlaar hadden op het hoogtepunt van hun geschiedenis 870 zusters. Hun gemeenschappen en apostolaat strekten zich ver buiten Berlaar uit, met ook stichtingen in het buitenland. Nu zijn er in België 102 zusters. Slechts 19 zusters wonen niet in een woonzorgcentrum. “Wij staan nu voor de voltooiing van onze congregatie,” zegt zuster Marie-Josée Kempen. Ze was lange tijd economie en assistente. Sinds december 2016 is ze algemene overste. “Het is belangrijk dat we goed voor onze zusters zorgen. Maar even belangrijk is dat we blijven zoeken naar mogelijkheden om een meerwaarde te creëren.” In de loop van het gesprek wordt duidelijk dat meerwaarde voor de zusters verwijst naar het doorgeven van de kern van hun spiritualiteit: eenvoud, liefde en hartelijkheid.

Om en rond de grote kerk in het centrum van Berlaar valt onmiddellijk de aanwezigheid op van de scholen en het klooster. De voorbije jaren is op de terreinen van de zusters duchtig gebouwd. De middenschool en bovenbouw kregen een volledig nieuw gebouw. Een sporthal is in oprichting. Achter de school werd, via een nieuwe toegangsweg, het woonzorgcentrum (WZC) Kloosterhof gebouwd. Tegelijk kregen enkele andere gebouwen een nieuwe of bijkomende invulling. Nu

wacht enkel nog het klooster aan de Markt op een nieuwe invulling. Er ging een lange weg aan vooraf.

“In februari 2010 werden we gecontacteerd door de vzw Tarag. Ze zochten een nieuwe werkplek en werden naar ons doorverwezen door de paters van Westmalle. We wisten niet goed hoe we dat konden aanpakken. Maar we vonden het werk dat zij doen zo waardevol, dat we besloten voor hen in het klooster enkele ruimtes vrij te maken. Twee jaar later konden we hen onderbrengen in een vrijgekomen verdieping van een vleugel van het klooster. Nu zijn ze verhuisd naar de derde verdieping van het gebouw naast het klooster. Daar woonde vroeger een kleine gemeenschap van vier zusters. We hebben de ruimtes voor hen ook opgeknapt. Voor de tweede verdieping zoeken we nog een nieuwe invulling. Misschien komt er een kleine gemeenschap en enkele gastenkamers. Op het gelijkvloers is al langer de boekhouding van de vzw Rusthuizen Zusters van Berlaar en het financieel-economisch team ondergebracht. In het huis van het bestuur van de congregatie, ook in het centrum van Berlaar, zijn de zetels van de vzw's gevestigd en zijn er bureaus voor de onderwijscoördinator, de boekhouding van de congregatie en de raadsleden. We wonen er ook nog met twee zusters.”

Projecten onderdak geven

“Tarag is een eigen vzw, ontstaan vanuit de vzw De Trap, een thuisbegeleidingsdienst uit Lier. Ze hebben een heel eigen ondersteuningswerk ontwikkeld. Gezinnen kunnen met al hun vragen en problemen terecht bij één individuele thuisbegeleider. Sommige gezinnen hebben echt een integrale aanpak nodig. Maar om als werking erkend te worden, ligt het moeilijk: waar kunnen ze, in een gespecialiseerd zorgaanbod, terecht met een totaalaanpak? Ze werken zonder subsidiëring. De begeleidingen worden bij hen aangevraagd door diverse instanties, die de begeleidingskost dragen. Maar het is een hele opdracht om per kwartaal de lonen bijeen te brengen. Dat vraagt ook voortdurend zoeken van gelden, opzetten van steunacties,... Ik denk dat het voor hen echt belangrijk is dat ze bij ons kantoorruimte hebben gevonden. Van onze kant vinden wij dat hun werk in de lijn ligt van onze spiritualiteit. Wij zijn immers gesticht om te werken voor de zwakkeren, voor kansarmen. Dat is doorheen de 172 jaar dat onze congregatie bestaat, altijd wel wat de focus gebleven.”

“Omdat het klooster te groot begon te worden en de zusters ouder werden, lieten we onderzoeken of we het klooster konden verbouwen tot woonzorgcentrum (WZC). Dat bleek echter

Het kloostergebouw zal plaatsmaken voor een nieuwbouwproject.

Zuster Marie-Josée Kempen.

niet haalbaar. Daarna lieten we onderzoeken of we het dan konden verbouwen voor de school, die ook extra ruimte nodig had. Dat lukte ook niet, om dezelfde technische redenen. Ook pedagogisch was het niet interessant. De leerlingenstromen zouden veel te ver uit elkaar komen te liggen, wat veilige verplaatsingen moeilijk maakt. Ten slotte onderzochten we of we het klooster tot assistentiewoningen konden verbouwen. Dat zou technisch wel gekund hebben, maar het kostenplaatje was onverantwoord hoog”.

“We hebben het denken over het kloostergebouw stil gelegd. We hebben eerst voor de school nieuwbouw gerealiseerd. Samen met de vzw Rusthuizen Zusters van Berlaar bouwden we het Kloosterhof als achtste woonzorgcentrum in de groep. In september 2016 verhuisden de 35 zusters van het klooster naar het WZC Kloosterhof. Ook 8 paters van de H. Geest en enkele zusters van andere congregaties wonen bij ons. De andere bewoners zijn mensen uit de regio.”

Herbestemming zoeken

“Voor het kloostergebouw zijn we uiteindelijk via de burgemeester bij Econopolis terecht gekomen. Econopolis richt zich op grote familiale vermogens en geeft advies om deze vermogens te beheren op een duurzame, ethische, eerlijke manier. Eén van de bestuurders woont in Berlaar en heeft zich erg ingezet om een invulling voor het klooster te vinden. Zij hebben ons op een heel constructieve, fijne manier en met respect voor onze spiritualiteit, begeleiding en advies gegeven om het kloosterproject te realiseren. Na heel veel moeilijke beslissingen is uiteindelijk als enige oplossing uit de bus gekomen: een nieuwbouw met zestig woongelegenheden. Het zullen meegroeiwoningen zijn, uitgerust met slimme dienstverlening. Die diensten worden geleverd met medewerking van de lokale middenstanders. Je kan er wonen als jong gezin, maar ook wanneer je meer zorgen nodig hebt, kan je blijven wonen. Het is ook de bedoeling dat, in samenspraak met het OCMW, door de vzw Rusthuizen Zusters van

Berlaar een lokaal dienstencentrum wordt ingepast in het geheel. Ouder wordende mensen kunnen daar dan terecht voor een breed pakket aan diensten, gaande van maaltijden, tot verzorging en vormingsactiviteiten.”

“Wij wilden echt herbestemmen in de geest van onze congregatie. Maar wanneer een gebouw gewoon niet geschikt is, gaat dat niet. We hebben alle mogelijke studies laten maken, over alles lang nagedacht. Eerst wilden we nog de kapel behouden. Maar er is dan aangetoond dat de kapel, na de sloop van het klooster, erg verminkt zou zijn. Er toch iets moois van maken, zou een enorme investering vragen. We moesten moeilijke vragen overwegen. Wie zal de kapel na ons onderhouden? Hoe kan het gebruik ervan zelfvoorzienend zijn? Er moeten dan echt veel activiteiten worden georganiseerd. Dat is ook niet evident wanneer je vlakbij woongelegenheden realiseert. De kapel opgeven, was voor ons spiritueel heel zwaar. Alle raadsleden hebben er wakker van gelegen, denk ik. Maar uiteindelijk moet je ook durven goede beslissingen nemen voor de langere termijn. Dat hebben al onze oversten steeds gedaan en ik vind dat we dat moeten blijven doen. We ruimen dus het klooster op en zullen uiteindelijk de gronden verkopen aan een ontwikkelaar, die het project wil realiseren. We hopen dat het kloostergebouw in de loop van het najaar gesloopt zal zijn en dat in 2018 de bouw kan starten. Ook de gemeente, waarvan we ook heel veel positieve steun hebben gekregen, is vragende partij om door te werken. Alles is ook besproken met de bisschop en met de verantwoordelijken van het economaat op het bisdom.”

“Het is allemaal heel omvangrijk, maar we zijn dan ook altijd een heel grote congregatie geweest. Met de invulling van het klooster hopen wij dat we er stilaan mee klaar zijn. Er is ook nog een groot huis dat we ter beschikking hebben gesteld aan Familiehulp (*). Eerst dachten zij er aan om er een opvangplaats voor jongdementerenden van te maken, maar die doelgroep

bleek te klein. Nu is het een dagopvang, onder de naam NOAH, wat staat voor: nabijheid, ontmoeting, aandacht, huiselijkheid. Thuiswonende ouderen met een zorgbehoefte kunnen daar overdag samen met anderen een gezellige dag doorbrengen. Het is een manier om mantelzorgers wat ademruimte te geven. Dan hebben we ook nog een vaste stek gegeven aan de werking Welzijnsschakels Berlaar, waarvan zuster Monique de verantwoordelijke is. De welzijnsschakel richt ontmoetingsmomenten in en geeft elke veertiendagen een voedselpakket aan ongeveer 70 gezinnen, die worden doorverwezen door het OCMW.”

Liefde van God waar maken

“We geloven echt in de projecten die we steunen. Het is voor ons ook een manier om te proberen om de liefde van God waar te maken. We denken ook dat onze steun hen helpt om het verschil te maken voor zoveel mensen in nood. De wens om onze spiritualiteit te blijven beleven, voel ik ook heel goed in het WZC. Ik zie dat onze zusters zich inzetten om andere bewoners mee te nemen naar de kapel, dat ze gaan wandelen met iemand die minder mobiel is. Ze gaan ook op bezoek bij iemand die weinig bezoek krijgt. Je vindt ook altijd zusters bij het onthaal. Voor een babbeltje kan iedereen bij hen terecht. Ik vind het heel mooi dat ze dat doen.”

“Aanwezigheid spreekt. Dat hoor ik ook vanuit de instellingen, waar nog enkele zusters deelnemen aan de Raden van Bestuur. Men zegt: “Zolang jullie met een gezicht aanwezig zijn, hebben we de spiritualiteit vanzelf mee”. Overigens is er zowel in de scholen als in de rusthuizen werk van gemaakt om onze kernwaarden – liefde, eenvoud en gastvrijheid - tot de concrete aanpak op de werkvloer te brengen. De titel van het pastoraal project in de rusthuizen is: “Ik heb geen andere handen dan de jouwe” en wordt onderstreept door een foto die de warme zorg en nabijheid toont. De pedagogische visietekst kreeg als motto: “Hart van God op aarde zijn!” Dat zegt het helemaal.”

DEEL 3

Meer zorg voor de schepping

Op 18 juni 2015 gaf paus Franciscus de tekst vrij van zijn tweede encycliek. Onder de titel *Laudato Si'* – de aanhef van het zonnelied van de H. Franciscus – pleit hij fel voor meer zorg voor ons gemeenschappelijk huis: “Wij moeten luisteren zowel naar de kreet van de aarde, als naar de kreet van de armen.” Het zijn de armsten, die het eerst en het zwaarst de gevolgen voelen van de klimaatopwarming. Die veroorzaakt droogte, overstroming, branden, ... en dwingt mensen tot migratie.

Om de ‘ecologische bekering’ jaarlijks extra te voeden, stelde de paus 1 september in als Wereldgebedsdag voor de zorg voor de schepping. Eckerk (*) sluit bij deze dag aan met een jaarlijkse campagne tussen 1 september en 4 oktober. In 2015 werden bij de campagne “Het klimaat verandert ook mij” concrete tips gegeven om de persoonlijke levensstijl te veranderen.

Ook paus Franciscus vraagt om los te komen van “het ongeordende verlangen meer te verbruiken, dan wat men werkelijk nodig heeft” en om concrete houdingen en gedragingen te bevorderen die respectvoller zijn tegenover de schepping. Daarbij verbetert elke handeling, hoe klein ook, de wereld. Maar ook als groep moeten we meer gericht worden op het algemeen welzijn, en dus ook op duurzaamheid en behoud van de schepping, vervolgt de paus. Dit vraagt ook om een planmatig verder werken. Eckerk vertaalde dit in de campagne “Elke groep een klimaatplan”. De campagnewebsite klimaatnetwerk.be wordt stelselmatig verder uitgebouwd met de concrete klimaatplannen van groepen en organisaties.

Zowel op het vlak van levensstijl als op het maken van een klimaatplan vindt u in dit deel bijdragen. Vaak is er ook een band tussen zorg voor de kwets-

bare mens en zorg voor het milieu. In Zandhoven werd het klooster van de Zwartzusters van Lier de vestigingsplaats voor het vicariaat Kempen. Nu wordt stapsgewijs bekeken hoe dit gebouw meer ecologisch kan worden beheerd. In Kalmthout werden op gronden van het woonzorgcentrum Sint-Vincentius volkstuintjes ingericht, in samenwerking met de gemeente. Volkstuinders hebben zo eigen groenten. Bewoners kunnen meer genieten van de natuur en sociaal contact. In het Gildenhuis in Merksem staat mensen met elkaar verbinden centraal. Dat wordt nu ook toegepast op de ontwikkeling van het binnenplein. Bedoeling is om er een klimaatbestendige ‘coolspot’ van te maken, mee gedragen door de buurt. Ten slotte trokken we naar Brecht, omdat we ons afvroegen hoe natuurlijk de zeepproducten zijn, die de zusters Trappistinnen vervaardigen en hoe bewust ecologisch zij leven.

In Brecht vormden de zusters Trappistinnen een weide om tot een wandelbos.

3.1. Het gebouw duurzaam gaan gebruiken

Op 1 september 2014 startte het bisdom Antwerpen met een werking in drie vicariaten: Antwerpen, Kempen en Diocesane Diensten. Vicaris Wim Selderslaghs ging op pad om een vestigingsplaats te vinden voor het vicariaat Kempen. Hij kwam terecht bij de Zwartzusters van Lier, die hun klooster in Zandhoven ter beschikking stelden. Na het inrichten van vergader- en bureau ruimtes wordt het meer ecologisch beheren van het gebouw stapsgewijs bekeken en verder ontwikkeld.

Het kloostergebouw uit 1992 heeft een voorblok met vergaderruimtes, kapel en leefruimte voor de zusters. Daarachter verbreedt een gang tot een driehoekige blok met een binnentuin en 13 individuele kamers. Bij de bouw van het klooster werd uitgegaan van toenemende zorgnoden van de zusters. In de kamers werden alarmknoppen geïnstalleerd, bedoeld om ooit beroep te gaan doen op de zorgverlening vanuit hun vlakbij gelegen woonzorgcentrum (WZC) Onze Lieve Vrouw van Troost. Door het overdragen van het WZC aan de groep Amate in 2008 bleek dat niet meer haalbaar. "Toen ik in 2001 lokale overste werd, waren we hier met 11 zusters," zegt zuster *Cecile*. "Met de jaren namen de noden aan zorgen voor de zusters steeds verder toe. De algemene overste, toen zuster Beata, besliste om de meest hulpbehoevende zusters in een WZC onder te brengen: één zuster hier, de anderen in Lier."

Vanaf 2012 gingen de Zwartzusters op zoek naar een nieuwe invulling voor het gebouw. Misschien was het bruikbaar voor het bisdom als vormingshuis? Om het rendabel te maken, bleek de ruimte te beperkt. Vervolgens werd bekeken of het een verdere uitbreiding kon worden van het WZC. Ook dat werd niet weerhouden. In 2014 nam *Wim Selderslaghs* contact met de overste om te horen of

het gebouw nog beschikbaar was. "Ik mocht ter plaatse komen kijken en ik vond het meteen meer dan geschikt." De drie zusters, die er nog woonden, vroegen aan hun algemeen overste of ze mochten blijven. Zij stelde de vraag aan het bisdom en ook daar kwam het akkoord. *Cecile*: "Toen we vernamen dat het bisdom hier het vicariaat Kempen wilde onder brengen, vroeg ik meteen: kunnen wij dan ook nog iets doen dat van nut is?" Ook *Wim* herinnert zich levendig het eerste gesprek met zuster *Cecile*. "Ik bracht heel aarzelend aan welke veranderingen er in het huis zouden komen. Toen ze vroeg of er veel vergaderd zou worden, vreesde ik dat ik op zoek moest naar een andere plek, maar ze vroeg: mogen wij dan voor de koffie en de koekjes zorgen? Toen was het voor mij duidelijk dat er bij de zusters geen enkele aarzeling was om nieuwe mensen in huis te krijgen."

In 2015 kwam het hele beheer naar het bisdom. De zusters delen mee in de kosten. Nu kon ook beter worden bekeken hoe het gebouw duurzamer kan worden gemaakt. De checklist, die Ecokerk (*) aanbiedt als werkin-

strument bij de campagne 'Elke groep een klimaatplan', bleek een handig vertrekpunt.

Binnen in het gebouw is het opvallend donker. Er zijn vlakbij veel bomen, maar vooral het dak dat overal een meter uitsteekt, maakt dat er weinig daglicht binnenvalt. Altijd moet je verlichting gebruiken. Die is overvloedig aanwezig, op rails en muren en allemaal met halogeenlampen. *Wim*: "We rekenden uit dat we de aankoop van LED-lampen er al op drie maanden konden uithalen. We hebben meteen veel veranderd, maar ondervonden dat op sommige plaatsen LED-verlichting een zodanig hard wit licht geeft, dat het niet aangenaam is. We moeten dus verder uittesten wat wel goede oplossingen zijn. Maar als we rond zijn, zullen we het verbruik zeker met 70% verminderd hebben. We kijken ook alle ramen en deuren in de kamers na, zodat we weten hoeveel meter tochtstrip we moeten aanbrengen. Ook de muren zijn een nader onderzoek waard. Als het echt koud is, voelen de muren binnen ook heel koud aan. Wellicht is daar op termijn ook nog winst te halen door isolatie."

Rita Boeren (links) in gesprek met Wim Selderslaghs en zuster Cecile.

Op verschillende delen van het gebouw staan puntdaken en die zijn met glaswol wel goed geïsoleerd.”

“De allergrootste uitdaging komt door de waterrekening. Die is zo hoog dat het automatisch ingeven van de meterstand gewoon niet lukte. Ik nam contact met de watermaatschappij en vernam dat er al meerdere jaren een zodanig hoog verbruik is. In de herfst van 2016, toen de brandweer water uit de kelder moest komen pompen, wees één van de brandweermannen me er op dat één van de buizen ijskoud aanvoelt en groen ziet: aanwijzingen dat er ergens water blijft lopen. Een waterlekdetectiebedrijf onderzocht vervolgens alle ruimtes en ontdekte dat meerdere van de in totaal 18 toiletten een licht waterverlies

hadden. Opgeteld is dat wel een flinke waterstraal. Een loodgieter zal dus alle afdichtingen grondig nakijken. Hopelijk krijgen we daarmee het waterverbruik beter onder controle.”

“Meer ecologisch worden, is een uitdaging, waarbij je leert dat je moet proberen om vanuit wat er aanwezig is, te komen tot duurzame oplossingen. Ik denk bijvoorbeeld aan de keuken van de zusters. Die is geschikt om eten te maken voor een grote groep. Dat is nu niet meer aan de orde. Ook twee diepvriezers zijn nu wat te veel van het goede. We meten welke van de twee het minst verbruikt en doen dan de andere weg. Maar alles meteen veranderen, is niet haalbaar. Veranderen vraagt immers ook tijd om aan een nieuw idee te wennen.” *Cecile* beaamt:

“Wij zijn daar inderdaad nooit mee bezig geweest. We gebruikten alles maar zo goed mogelijk. Maar ik vind ook wel dat we ons moeten inspannen voor het milieu.”

Wim: “Na deze eerste stappen blijven er natuurlijk nog andere uitdagingen over om dit gebouw echt duurzaam te gaan gebruiken. We nemen bovendien ook het meer duurzaam gebruiken van zowel het bisdom als van het Theologisch en Pastoraal Centrum in Antwerpen mee onder de loep. We zijn dus de weg beginnen gaan naar een heus klimaatplan voor de gebouwen van het bisdom. Daarbij zullen we zeker ook extra technische ondersteuning en advies kunnen gebruiken.”

3.2. Volkstuintjes bevorderen spontane contacten

Het woonzorgcentrum (WZC) Sint-Vincentius in Kalmthout, deel van de groep Gasthuiszusters van Antwerpen (GZA) Zorg en Wonen, wordt op de website omschreven als een “woon- en zorgboulevard”. Inderdaad zijn er naast woongelegenheden voor 140 personen tal van diensten aanwezig: een CM-kantoor, een Assistent-winkel, het Wit-Gele Kruis en het dienstencentrum Kruisbos. Ter plaatse bruist het van de drukte. Toch zijn we er om één bijzonder initiatief te leren kennen: de volkstuintjes. Een

uniek en groen project, dat jong en oud in de gemeente beter met elkaar verbindt.

Na haar actieve loopbaan bij GZA zocht *Myriam Coel* een engagement. Jules Van der Flaas, directeur van het WZC in Kalmthout, stelde haar voor de volkstuintjes in handen te nemen. “Daar zijn wij heel blij mee,” zegt *Amanda Engels*, centrumleider van dienstencentrum Kruisbos, “want het project was een beetje ingezakt. Vijf jaar geleden werkte ik op de dienst

Welzijn van de gemeente. Ik stelde de vraag: hoe kunnen we mensen van het WZC en de inwoners van Kalmthout beter bij elkaar brengen? Toen hebben we de volkstuintjes bedacht. In ruil voor een jaarlijkse huur van 5 euro en het opnemen van een engagement bij de bewoners, stelden we 16 percelen ter beschikking.” *Baudoin Krug* reageerde als eerste. “Ik wou graag groenten kweken, maar in onze tuin is er weinig zon. Mijn vrouw zag de aankondiging en ik stelde me kandidaat.” *Amanda*: “We nodigden alle kandidaten uit op gesprek. We waren eigenlijk wel streng. Met de groep die we samenstelden, zetten we een speeddate op poten.” *Baudoin*: “Zo gingen we per tafel telkens kort in gesprek met bewoners. Wanneer er een goed contact kwam, werd dat verder uitgediept tijdens meerdere bezoeken aan de bewoner. Zo werden we gekoppeld aan bewoners, die we dan meenamen naar de tuintjes. Ik vond dat een bijzondere ervaring. Tuinieren is een hobby en de bewoners bezoeken, vind ik heel gezellig.”

Myriam Coel

Baudoin Krug

Amanda: "Aanvankelijk werkte het heel goed. Er waren ook vrijwilligers die het theehuis in de tuin openhielden en activiteiten organiseerden. Het werd een inloopplek tussen het WZC en de tuintjes in. Toen ik hier kwam werken, hebben we het project terug opgenomen. Myriam is er als vrijwilligster nu echt mee bezig en ik ondersteun waar ik kan." **Myriam:** "Concreet staat de groendienst van de gemeente in voor het onderhoud en de verhuur van de volkstuinten. Het stuk grond stelt het WZC gratis ter beschikking. Bedoeling is dat de bewoners kunnen genieten van het groen. Ik probeer tussen de twee een 'go-between' te zijn, door er mee voor te zorgen dat er maandelijks een activiteit is."

Eén van de bewoners, die graag naar de tuintjes gaat, is **André Wetser**. "Ik kom uit Essen-Heikant en woon hier samen met mijn vrouw, Germaine Roelandts. Zij kan niet meer stappen. Daarom zijn we nu hier. Ikzelf heb ook kwalen, maar ik vecht daartegen, door niet stil te zitten. Ik ben altijd actief bezig geweest met planten en met tuinen. Ik lees daar ook heel graag over, vooral over de geneeskracht van planten. Pas las ik een artikel over 500 jaar Dodoens, die de werking kende

Amanda Engels

van de haagplant ligustrum. Ik wist niet dat die goed was tegen keelpijn. Alles wat ik bij leer, schrijf ik op in mijn boek. Hier is er ook altijd iets dat je kunt bijleren." Als er activiteiten zijn, en zijn vrouw voelt zich goed, gaan ze er samen naar toe.

Amanda: "Het is toch niet zo gemakkelijk om de muur tussen het WZC en de mensen van de gemeente naar beneden te halen. Ook de mobiliteit speelt een rol: oudere mensen komen niet zo gemakkelijk tot aan de tuintjes helemaal achteraan het domein. Niet iedereen heeft ook altijd zin om buiten te gaan. Dat kregen onze tuinders meer dan eens te horen, wanneer ze hun bewoner wilden mee naar buiten

André Wetser

nemen. Daarom organiseren we nu speciale activiteiten. Dan komen de bewoners wel en groeien er op een meer spontane manier vriendschappen met bewoners. Om iets spontaan te bereiken, moet je dus eerst eigenlijk een heleboel niet-spontane dingen op poten zetten. Je moet de drempel echt verlagen voor mensen. De opbouw van een sociaal netwerk ondersteunen, is trouwens ook de kernwerking van een dienstencentrum."

Myriam: "Bij de activiteiten, maandelijks tussen april en oktober, zijn telkens tussen de 25 en 30 bewoners aanwezig. Vorig jaar heb ik de planning gemaakt. Dit jaar is de planning opgesteld door de tuinders zelf. Een paar voorbeelden. In het voorjaar hebben we een bijenhotel gemaakt. Dat plaatsten we samen in de tuin. Vervolgens was er een uiteenzetting over de verschillende soorten bijen en zijn we ook gaan kijken welke bijen actief zijn in de tuintjes. Voor iedereen was er ook een drankje en snoepjes op basis van honing voorzien. Of we maken geurzakjes, die we vullen met de kruiden uit de tuintjes. In juli is er het jaarlijkse tuinfeest voor alle bewoners."

Baudoin: "Voor mij begint het werk in maart. De aangeleverde compost breng ik aan in mijn perceeltje. Ik begin dan met het planten of zaaien van de eerste groenten: ui, radijsjes, spinazie. De look staat er al van in november, want die moet je planten voor de winter. Werken in de tuin doe ik samen met mijn vrouw, meestal in het weekend. Het is hier heel goede grond. Er moeten jaren dieren op gelopen hebben. De

Bewoner André en tuinder Baudoin in gesprek over hun gezamenlijke interesse in planten en tuinen.

tuin brengt zo goed op dat we zelfs een nieuwe diepvries moesten kopen, om alle groenten te bewaren. Maar dat is dan heel fijn in de winter. In de week is het soms wel moeilijk om alles te combineren: mijn werk, de zorg voor mijn ouder wordende moeder, de tuin en het praten met een bewoner. Maar ik doe het heel graag. Bij de start heb ik twee bewoners leren kennen en daar heb ik nog steeds contact mee. Jeanne gaat bijvoorbeeld heel graag wandelen. Ik kom hier aan om kwart voor zes 's avonds. Ze hebben dan net gedaan met eten. Ik ga eventjes bij aan tafel zitten, we praten wat en dan gaan we een halfuurtje buiten."

André: "Als het niet te koud is, ga ik naar de tuintjes, inspectie maken. Ik kijk of er iets nieuws staat en af en toe is dat zo. De gemeente zet bijvoorbeeld ook regelmatig iets nieuws, en dan wil ik weten welke plant het is. Dan noteer ik dat in mijn boek."

Baudoin: "Dat is wel goed, dat u dat noteert. Het is ook dankzij André dat ik bijvoorbeeld ben te weten gekomen dat er een zanglijster is in de tuin. Die heb ik nu toch ook al eens gezien." **André:** "Er zijn ook minder vogels dan vroeger. Mussen zie je hier niet. Er zijn ook nergens pannen op het dak, waar een mus kan onder kruipen, om een nest te bouwen. Ook spreeuwen heb

ik hier nog niet gezien, distelvinken ook niet. Hier staan ook geen distels, hé? Vroeger gingen mijn vrouw en ik overal naar tuinen en bossen. Ik heb dat altijd leerrijk gevonden. Nu gaat dat niet meer, door de omstandigheden van mijn vrouw. Ze gaat wel mee naar de activiteiten, wanneer ze zich goed voelt. Zo is het nu."

Myriam: "Dat blijft ook ons doel voor de toekomst: de contacten nog versterken, zoveel mogelijk bewoners mee krijgen de tuin in, zeker op mooie dagen. Als je altijd binnen blijft zitten, word je alleen maar ziek. Een beetje zon, dat doet deugd aan iedereen."

3.3. Een sociaal en klimaatbestendig binnenplein

Achter de strakke gevel van het Gildenhuis in Merksem blijkt een kasteel schuil te gaan. De dreef die er ooit naar toe leidde, is al lang verkaveld. Er is nog een binnenplein, volledig geasfalteerd. Net daar ontsprong een nieuwe droom: er een klimaatbestendige plek van maken, waarbij ook de buurt meer betrokken is.

"Wim Rooms, die spijtig genoeg niet aanwezig is, is de stuwende kracht achter het Gildenhuis. Hij is de contactpersoon voor alle gebruikers, zijn werkkraacht laat ons toe de dromen te realiseren", opent **Hubert Overmeire**. Hij staat in voor de financiën van het Gildenhuis, eigendom van de parochie Sint-Bartholomeus. **Sus Schrauwen** is voorzitter van beweging.net Merksem en van het Sociaal Winkelpunt (*). **Maarten Pacquéé** heeft als stafmedewerker van beweging.net de thema's duurzaamheid en klimaat in zijn takenpakket. Ze vertellen hoe het Gildenhuis het sociale leven in de buurt blijft stimuleren.

"Dit gebouw met rijke geschiedenis en met veel gebruikers hebben we zeven jaar geleden stevig opgefrist. We deden schilderwerken, installeerden nieuwe toiletten en konden het dak vernieuwen," zegt **Hubert**. "Omdat

we een sociale kruidenier hebben ondergebracht in het gebouw, konden we subsidies krijgen. Het restant werd gedragen door de parochie. Het gebouw is goed ingevuld. Op de bovenste verdieping heeft het sociale project Peter Pan (*) opslagruimte. Op de eerste verdieping is er de sociale kruidenier 't Winkeltje. Hun ontmoetingsruimte kan ook door andere verenigingen worden gebruikt. Ten slotte is er ook nog een lokaal voor de Gewestleiding van Chiro. Beneden is er de grote zaal, de keuken en lokalen, die enerzijds vast in gebruik zijn door verenigingen zoals Femma, Okra en Samana, en anderzijds occasioneel worden gebruikt voor feesten."

"Wij spreken bewust van gebruikers, niet van huurders," haakt **Sus** in. "Wie hier komt, gebruikt het aanwezige basismateriaal, maar staat zelf in voor de inrichting van het lokaal, het aanbrengen van eten en drinken, het gebruik van de keuken, de afwas, het schoonmaken... Dat vraagt dus een engagement. Bovendien leent het gebouw er zich toe dat gebruikersgroepen met elkaar in contact komen. Zo is er nu een gezamenlijke inkom aan de achterkant van het gebouw. Ook de keuken is een gedeelde ruimte. Dat geeft een leuke sfeer en stimuleert

het sociale, waar het ons in de kern om te doen is. Het verhoogt ook het verantwoordelijkheidsgevoel tegenover het gebouw als geheel. Ook dat heb je nodig, wanneer je een dergelijk gebouw duurzaam wil blijven gebruiken." **Hubert** verduidelijkt: "Het gaat hier dus niet om een commerciële uitbating. We hanteren diverse prijzen, naargelang de groep of de activiteit. Sommige sociale verenigingen kunnen hier erg goedkoop terecht."

Zo kreeg sociale kruidenier 't Winkeltje de ruimte aan heel gunstige voorwaarden in gebruik. **Sus:** "Ongeveer tien jaar geleden begon het sterker op te vallen hoeveel mensen hulp kwamen vragen. Tegelijk verzwakten de permanenties op pastorieën. Vanuit de bewegingen en de parochies is dan een groep mensen gaan nadenken. We gingen rondkijken, investeerden sterk in het verbreden van onze contacten. Zo kwamen we tot het plan een sociale kruidenier te starten. Onze start in december 2010 bracht een nieuwe dynamiek in het Gildenhuis. We wilden niet enkel goedkoop winkelen aanbieden, maar ook mogelijk maken dat onze bezoekers aansluiting vinden bij de buurt en de verenigingen. We wilden ook de verdere werking van het Gildenhuis zo open

Studenten zetten de groene dromen van de gebruikers en buurtbewoners om in haalbare plannen.

mogelijk bekijken. Nu komt hier echt een andere mix van gebruikers en bezoekers en dat vinden we heel positief. Als je toekomst wil hebben, moet je durven werken vanuit een hoopvolle instelling en met een open geest.”

Zo is ook het idee gegroeid om het binnenplein aan te pakken. **Sus:** “We willen dat de koer beter aansluit bij het gebruik van het gebouw en ook de dynamiek vertoont die we binnen in het gebouw ontwikkelen.” **Hubert:** “We willen ook iets dat gemakkelijk te onderhouden is. Wim, die nu al alle praktische zaken van het gebouw opvolgt, kan het onderhouden van een tuin er echt niet bijnemen. Ook permanente toegang is niet mogelijk. We hebben de mensen die het geheel voor een privé-feest gebruiken, financieel echt nodig.” **Sus:** “Rekening houdend met deze voorwaarden geloven we dat een nieuwe invulling van het plein mogelijk is. Daarvoor hebben we een reeks van inspraak- en droomsessies ingericht.”

Maarten: “We zijn begonnen met een heel open bevraging bij de buurt en de gebruikers: Wat wil jij op deze plaats zien gebeuren? Welke activiteit zie je jezelf opnemen? We zijn

niet vertrokken vanuit de vraag: welk soort tuin moet hier komen? Misschien woont er wel iemand in de buurt, die graag in de grond komt wroeten en dat nu niet kan. We zien het plein als een uitnodiging naar de buurt, maar houden zeker rekening met het huidige gebruik van het Gildenhuis. Een project ontwikkel je altijd in wisselwerking. Je begint met mensen, die iets willen doen en je investeert tijd in hun dromen. Vervolgens kom je tot een investering omdat je de dromen ook concreet wil mogelijk maken. Je zou

immers ook gewoon een aannemer kunnen aanspreken. Maar wij willen een sociale dynamiek op gang brengen.”

“Tegelijkertijd krijgt het aspect klimaatbestendigheid hier een plaats, als concrete uitwerking van een ander traject. Vanuit beweging.net hielden we infoavonden over de vraag: wat betekent klimaatverandering voor de stad Antwerpen en de omgeving? Kort samengevat: Het zal in de zomer warmer worden, met meer hittegolven. In de stad is de temperatuur, onder andere door al die stenen, bovendien opmerkelijk hoger dan erbuiten. Door van de versteende koer een groene en schaduwrijke ‘coolspot’ te maken, kunnen mensen hier verkoeling vinden op hete dagen. Een tweede feit is dat er in de zomer langere droge periodes komen, onderbroken door korte maar erg intense regenbuien. Hoe ga je al dat water opvangen? Hoe kan je het bufferen? Waar kan het rechtstreeks infiltreren in de grond? Riolering zal immers al dat water niet kunnen slikken. We zochten een plaats waar we de elementen verkoeling en waterbuffering in de praktijk kunnen tonen. Die mogelijkheden vonden we hier.”

“De vzw Kubiakeruimte, een netwerk van tuin- en landschapsonwerpers, waar we mee samenwerkten bij de infoavonden, zegde toe om verder mee te werken. Ze waren aanwezig

Sus Schrauwen, Hubert Overmeire en Maarten Pacquéé op het binnenplein dat een ecologische invulling krijgt.

bij de droomsessies. Ze brachten een twintigtal studenten samen om te oefenen in klimaatbestendig ontwerpen. Rekening houdend met de werking van het Gildenhuis en de resultaten van de droomsessies, tekenden ze drie plannen uit. Die hebben we samen-gevoegd in één syntheseplan. Dat plan legden we voor aan de mensen, die deelnamen aan de droomsessies. Met hun opmerkingen werd het plan verder verfijnd. Het uiteindelijke plan laat voldoende ruimte voor een gefaseerde aanpak en stapsgewijze bijsturing van de verschillende onderdelen. Tijdens de eerste werkdagen

ging alvast de top laag van asfalt er helemaal uit. Zeker zal de verharding van de ondergrond verdwijnen. Naast het ontharden, zorgen onder andere het afkoppelen van de regenpijpen, een regenton en een infiltratiezone voor waterbuffering en infiltratie. Wat er uiteindelijk nog zal komen, hangt af van de mensen uit de buurt. Ook dat is een aspect van duurzaamheid: dat mensen er mee hun schouders onder zetten. Dit jaar willen we de grote krijtlijnen duidelijk hebben en zullen de grondwerken door een aannemer uitgevoerd zijn. Dan zal het potentieel van de ruimte veel duidelijker worden.

Ook dat zal mensen stimuleren om verder mee te werken.”

Hubert: “Je hebt zeker extra mensen nodig, die mee willen instappen in het verhaal, want anders is continuïteit niet mogelijk.” **Sus:** “Je hebt wel dromen nodig om te vertrekken, maar het wordt pas een sterk project wanneer je mensen hebt, die elkaar goed begrijpen, en die recht willen doen, zowel aan het sociale als aan het financiële aspect. Het geheel maakt dat er veel mogelijk is, en dat er veel functies een plaats kunnen krijgen in de nieuwe binnenruimte.”

3.4 Zachte ecologie

Hoe milieuvriendelijk zouden de zeep-producten zijn, die de zusters Trappistinnen van Brecht vervaardigen? Leven zij bewust ecologisch? Of ze veel kunnen vertellen, weten ze niet goed, maar welkom ben ik in ieder geval, laat zuster Katharina weten.

Bij aankomst valt op dat aan de grote gebouwen daken en ramen worden vernieuwd en geïsoleerd. “Hoe stevig het gebouw ook is, na 67 jaar is het toe aan grote onderhoudswerken. In 1950 werd het gebouw gezet voor 80 zusters. We zijn maar maximum met

63 zusters geweest. Nu zijn we met 25 zusters, waarvan 11 zusters ouder dan 80 jaar. Het is zalig om hier te wonen, maar als je sober leeft, moet je ook de luxe aan ruimte beginnen in vraag te stellen en gaan nadenken over de verdere toekomst”. In één adem voegt zuster Katharina toe: “Ik denk niet dat we ecologisch leven met een hoofdletter, in de zin dat we hier daken vol zonnepanelen hebben. Maar de ‘zachte ecologie’ is er zeker wel.”

“Wij hebben bewust maar één auto, terwijl de dichtstbijzijnde bushalte op

4 km afstand ligt. Natuurlijk houdt ons leven in dat we niet veel weggaan. Maar ook voor onze gasten is het onmogelijk om hier milieuvriendelijk naar toe te komen. Wat ons voedsel betreft, houden we ons aan de Regel van Benedictus: geen vlees eten. We gaan ook zorgvuldig om met afval en sorteren heel goed. Ook in ons aankoopbeleid proberen we zoveel mogelijk afval te vermijden. We kopen bijvoorbeeld melk in verpakkingen van 20 liter. Voor ons gastenhuis hebben we wel melk in literflessen en dat zag ik liever anders. Ik vind het ook jammer dat onze

Het klooster van de Trappistinnen van Brecht ligt in een oase van rust en stilte.

Zuster Katharina in het kloosterwinkeltje. Ook een reeks natuurlijke toiletzeep behoort tot het assortiment.

samenleving er niet echt op gericht is om dingen duurzaam te maken, ook al proberen we bij de aankoop daar echt op te letten en kiezen we liefst voor herstel in plaats van snelle vervanging. Wat zeker een optimaal voorbeeld is van onze zachte ecologie is het hergebruiken van papier. We hebben ook zusters die in de tuin werken. De ene werkt biologisch, de andere niet. De opbrengst van de tuin volstaat al lang niet meer om in de eigen behoeften te voorzien.”

“Al in de jaren '60 zochten de zusters extra bronnen van inkomsten. Onder de naam Trapp begonnen ze een bedrijfje en maakten volledig zelf afwasmiddel. Voor het recept kregen de zusters hulp van een pater van de abdij van Westmalle. Het assortiment werd verder uitgebreid naar vloerzeep, shampoo en badschuim. In die jaren stonden veel religieuzen aan het hoofd van allerlei instellingen. Zij kochten hun reinigingsproducten hier aan. Dat is allemaal erg veranderd. Niet alleen wijzigde daardoor het klantenbestand, maar moest ook worden uitgekeken naar andere producten. Zo is er in het jaar 2000 de productie van stukken zeep bijgekomen. Ik vind dat we een mooi zuiverend product hebben, dat ook past bij onze spiritualiteit.”

Sociale dimensie

“De tonnen waarin we de producten maken, worden gespoeld met water. Dat spoelwater, verdunde douchegel en badschuim dus, verdwijnt niet in de afvoer, maar vangen we op in bussen van 5 liter. Die worden door twee zusters van Vorselaar opgehaald. Ze verdelen ze onder mensen die geen geld hebben om zeepproducten te kopen. Op die manier is er een sociale dienstbaarheid verbonden aan onze producten. De 5 liter bussen kunnen we ook hergebruiken. Naast de producten die petrochemische bestanddelen bevatten, hebben we ook een reeks natuurlijke toiletzeep. Die worden integraal hier gemaakt. Ze zijn, op een heel klein beetje bewaarmiddel na, volledig samengesteld op basis van plantaardige vetten en andere natuurlijke bestanddelen. De ingrediënten kopen we aan, zo lokaal mogelijk. Voor onze bestellingen hergebruiken we wat hier binnenkomt aan kartonnen dozen. Alles samen zijn de Trapp-producten onze grootste bron van inkomsten, maar ook dit volstaat niet om van te leven. En het is ook niet duidelijk hoe lang we deze producten naar de verdere toekomst toe nog kunnen blijven maken.”

Verstillen

“Ons eigenlijke apostolaat, onze dienstbaarheid, is het contemplatieve

gebed. Dat merkt de buitenwereld niet snel op. Wat ze wel zien is het gastenverblijf. We hebben 18 kamers voor mensen die nood hebben aan stilte en rust. Ze zijn ook welkom om met de zusters te komen meebidden. Ook groepen die stil willen staan bij hun engagement, of een bezinningsnamiddag organiseren, kunnen bij ons terecht. We vinden het ook mooi dat we hiermee wat tegemoet komen aan de grote spirituele nood aan verstillen. Die is er in onze samenleving meer en meer.

Om onze gasten ook de kans te geven om een wandeling in de natuur te maken, hebben we tien jaar geleden een weide omgevormd tot bos, met enkel inheemse bomen en struiken. Dat is ecologisch een goede zet, maar vooral geeft het bos toegang tot de wandelweg, die achter de abdij loopt en verder leidt naar het natuurgebied 'Brechtse Heide'. Zo moeten onze gasten de straat niet oversteken om van de natuur te kunnen genieten. Wij als zusters hebben binnen de muren ook gras, een stukje heide en bos. Het is hier goed wonen!”

DEEL 4

Parochies, federaties, pastorale eenheden, dekenaten

Op 6 april 2017 publiceerden de bisschoppen van België het “Charter van goed kerkelijk beheer”. De richtlijnen zijn van toepassing op elk beheer van kerkelijke goederen, wie er ook eigenaar van is. Het basisprincipe is dat kerkelijke goederen in functie staan van het bereiken van de eigen doelstellingen: “ordenen van de eredienst, zorg voor het levensonderhoud van de clerus en de andere bedienaren, én het beoefenen van de werken van apostolaat en caritas, voornamelijk jegens de behoeftigen.”

In hun tekst halen de bisschoppen enkele zinsneden uit de postsynodale exhortatie *De vreugde van het evangelie* van Paus Franciscus naar voor. Zo klinkt duidelijk: “Geld moet dienen en niet regeren! De paus ziet iedereen graag, rijk en arm, maar hij heeft de plicht, in naam van Christus, eraan te herinneren dat de rijken de armen moeten helpen, respecteren en aanmoedigen (nr. 58).”

Kerkelijke goederen moeten worden beheerd in een geest van naastenliefde, duurzaamheid, doeltreffendheid en

transparantie. De bisschoppen schuiven een aantal principes naar voor. Beslissingen worden steeds gezamenlijk genomen, na overleg. In bestuursorganen wordt een waaijer van talenten ingezet, zodat uit die complementariteit goede beslissingen voortkomen. Het beheer volgt ook het principe van subsidiariteit. Bestuursorganen worden regelmatig vernieuwd. Voor een transparant beheer is zeker het “vierogenprincipe” belangrijk. Het houdt in dat elke handeling wordt bekrachtigd door de handtekening van minstens twee personen en dat het toegelaten maximumbedrag wordt bepaald waarmee de verschillende niveaus mogen werken. Ook de principes van nauwgezetheid en toezicht worden nader omschreven. In het slotdeel van het charter wordt de beheersstructuur van enkele kerkelijke instellingen toegelicht. Daarbij wordt vermeld dat parochies, dekenaten, federaties en pastorale eenheden hun economische en financiële activiteiten onder brengen in een vzw of een private stichting.

In dit deel richten we de aandacht op sociale (woon)initiatieven die mogelijk

worden gemaakt door een dekenaat, een federatie, een pastorale eenheid of een parochie. Vooreerst trokken we naar Turnhout. De vzw dekenaat Kempen vaardigde in september 2015 de *Strategische visie 2020* uit. Hierin is een ‘ethische code’ opgenomen waarin acht principes beschrijven hoe het dekenaat met het patrimonium omgaat. Betaalbaar en kwalitatief wonen bevorderen, staat centraal. De welzijnsschakel ‘Op-Stap’ kan in de pastorie van Hulshout terecht voor een veertiendaags ontmoetingsmoment. De werking werd de voorbije jaren ook stevig verder uitgebreid. In Stabroek legt federatiecoördinator Robert Van Wesenbeeck uit hoe een legaat, bestemd “voor de armen van Stabroek”, zorgvuldig wordt beheerd en aan de doelgroep ten goede komt via de sociale kruidenier “De Molen”. In de pastorale eenheid Immanuel zamelt de werkgroep diaconie en solidariteit gelden in, als eerste concrete project om erkende vluchtelingen mee te ondersteunen in de moeizame zoektocht naar een woning.

4.1. Goed wonen stimuleren in de Kempen

Erik Dries is op vrijwillige basis één van de zes bestuurders van de vzw Dekenaat Kempen. Deze vzw overkoepelt 37 parochies, in 17 gemeenten in Turnhout en omstreken. De vzw is op vlak van territorium en werking veruit de grootste dekenale vzw in het bisdom Antwerpen. De opdracht van dekenale vzw's is: parochies bij hun materieel beheer ondersteunen. Concreet worden in de vzw Dekenaat Kempen 80 boekhoudingen gecoördineerd, van de parochies, hun afdelingen en parochiezalens. Met deze omvangrijke taak zijn twee bestuurders bezig. Eén van de bestuurders staat in voor het fonds Kerkopbouw, waar de parochies financieel in bijdragen. De gelden worden dan besteed aan pastorale noden binnen het dekenaat. Eén bestuurder houdt zich bezig met personeels- en verzekeringszaken. Erik Dries behartigt, samen met een andere medebestuurder, het patrimoniumbeheer.

“Het patrimonium van onze dekenale vzw bestaat afgerond uit 165 eigendommen: ongeveer 15 schooldomeinen, een aantal rusthuizen, gronden en huizen. Gronden zijn bijvoorbeeld in gebruik door een jeugdbeweging. Het beheer van de scholen en rusthuizen is geregeld via erfpachten. De woningen zijn eigendom van de parochies en worden ook door de parochies zelf beheerd. Naast het wettelijk kader van de vzw is er immers ook het kerkelijk kader, het canoniek recht, dat duidelijk zijn goederen en zijn zaken beheert. De dekenale vzw is voor de burgerlijke wetgeving eigenaar en oefent daarvoor het globale toezicht uit op het plaatselijke beheer en ondertekent mee de contracten. Al het uitvoerend werk, eigen aan de eigenaar, wordt in de parochies gedaan. Hier toont zich een eerste uitdaging voor de toekomst. De draagkracht in de parochies neemt af, enerzijds doordat er steeds

minder pastoors zijn, maar ook omdat het veel moeilijker wordt om vrijwilligers te vinden die de materiële zorg mee willen dragen. Wanneer een vrijwilliger er mee stopt, omwille van ziekte of ouderdom, ontstaan er vrij snel problemen omdat men geen opvolging vindt. Dat merken we bij de uitbating van parochiezalens, maar ook bij het bijhouden van de parochieboekhoudingen. Neem daar nog bij dat de burgerlijke wetgeving de laatste decennia veel strenger is geworden en dat er talrijke wettelijke verplichtingen zijn bijgekomen, dan stellen we ons echt de vraag: hoe lang kunnen enkel vrijwilligers die grote verantwoordelijkheden blijven dragen?”

Gronden verkavelen

“Onze ondersteuning blijft vraag gestuurd. We komen dus in actie wanneer we een vraag krijgen vanuit een parochie. In 2010 brandde de parochiezaal van Oosthoven (Turnhout) af.

Erik Dries tijdens de werkwinkel “Goed wonen in de Kempen”, op de Trefdag van Attent 2015.

De zaal was onherstelbaar en moest worden afgebroken. Voor een nieuwe zaal was, omwille van de toegenomen bouweisen, het beschikbare geld ontoereikend. Ook een uitbater vinden, bleek een probleem. Dan kwam de vraag op tafel te liggen: wat nu? De grond werd verkocht aan sociale bouwmaatschappij De Ark. Ze bouwen er momenteel 18 sociale huurappartementen. Voor ons was dit project een eerste voorbeeld van hoe we met het patrimonium willen omgaan.” Met de opbrengst van de verkoop werd een multifunctionele (parochie/refter) zaal gebouwd in de nabijgelegen basisschool. Een win-winsituatie voor parochie en school.

“In Dessel kwam de vraag van de school, gelegen in de Hannekensstraat. De school wil achter de gebouwen, een turnzaal bouwen. Maar dat was moeilijk omdat het terrein op geen enkele manier rechtstreeks toegankelijk was. Je krijgt daar dus geen bouw materiaal ter plaatse. Ook had de school niet de nodige middelen om een zaal te zetten. Toen stelde een projectontwikkelaar de vraag of we interesse hadden om mee in een verkaveling te stappen. We hebben de gronden achter de school verkocht en met dat geld had de school voldoende middelen om een turnzaal te bouwen. Er liepen ook gesprekken met de gemeente om in plaats van een turnzaal een volwaardige sporthal te bouwen. Bij de verkoop stelden we als voorwaarde dat bij de verkaveling de school langs achter moet worden ontsloten. In de laatste plannen heeft de ontwikkelaar niet alleen een toegangsweg voorzien, maar ook een parking, een kiss and ride zone voor de ouders, die hun kinderen afzetten aan school. De plannen zijn er, maar het project is nog steeds niet gestart. Ook aan de turnzaal kan men niet beginnen, zonder een toegangsweg.”

Ethische code

“Na die twee ondersteuningsvragen zijn we gaan nadenken. Daaruit is, gedateerd op 23 september 2015, onze *Strategische visie 2020* tot stand gekomen. De visie is omvattend en

Verkavelen rekening houdend met lokale noden.

gaat over alle beheeraspecten van de vzw. We hebben er een specifieke ‘ethische code’ in opgenomen, waarin we in 8 principes omschrijven hoe we met het patrimonium willen omgaan. Ook als is het veruit het gemakkelijkst om de gronden aan een ontwikkelaar te verkopen, we vinden dat we onze

eigendommen niet zomaar op de markt moeten gooien. We willen een vinger in de pap hebben over wat er op de gronden wordt gebouwd. We willen dat bij bouwprojecten rekening wordt gehouden met: de inpassing in de omgeving, open ruimte en groen, met ecologie en duurzaamheid, aan-

zetten tot gemeenschappelijkheid, met diversiteit in generaties en inkomensklassen en met betaalbaarheid. Zonder een extra inspanning naar betaalbaarheid komen jonge gezinnen in de Kempen niet aan de bak. Ook willen we dat onze projecten ten goede komen aan de lokale woonnoden. Het slotprincipe is dat we beseffen dat niet alle principes tegelijk haalbaar zijn, maar dat we telkens streven naar het hoogst haalbare. Zo willen we een bijdrage leveren tot goed wonen in de Kempen. De strategische visie hebben we voorgelegd aan de algemene vergadering. Daartoe behoren de pastoors en de mensen die financiële verantwoordelijkheid dragen in de parochies. De vergadering heeft zich vlot geschaard achter deze visie. Men vond het eerder vanzelfsprekend, omdat deze visie uitdrukt wat onze pastorale, christelijke opdracht is.”

“Wij werken verder vanuit deze visie. Een eerste voorbeeld is een verka-veling in Ravels. De gronden liggen dichtbij een school, op korte afstand van het centrum. Een deel van de grond hebben we gratis gegeven aan de sociale woningmaatschappij ‘De Noorderkempen’. Voor de resterende gronden zijn we in zee gegaan met IOK, de Intercommunale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen (*). Zij tekenden het plan uit. De helft van de kavels is van ons, de verkoop van de andere helft van de kavels gaat naar IOK. Bovendien neemt IOK de hele administratie in handen, en zorgt voor de aanleg van wegen en nutsvoorzieningen. Ook staat op papier dat de kavels worden verkocht aan IOK-voorwaarden. Dat betekent dat de prijs 80% bedraagt van de marktwaarde. Zo realiseren we zeker de principes van betaalbaarheid, diversiteit en lokaliteit. Ook op vlak van ruimte en groen ziet het er goed uit. Als er bij het archeologisch bodemonderzoek niets gevonden wordt, maakt IOK zich sterk dat eind 2017 de wegen en nutsvoorzieningen zijn aangelegd. De verkoop kan in 2018 starten. Dan is het aan de kopers om hun huis te realiseren. Of dat ecologisch en duurzaam zal zijn, ook een van onze prin-

cipes, hebben we niet in handen. Dat kan alleen als je zelf bouwheer bent, maar daarvoor hebben we niet de draagkracht.

Het tweede project komt op een vrij groot schooldomein in Ravels, op een hoek gevormd door de Schoolstraat en de Koning Albertstraat. Dit project hebben we zelf in handen genomen. De school is ongeveer 30 jaar geleden aan het dekenaat geschonken. De laatste jaren werden de gebouwen gehuurd door de gemeente, die een nieuwe school aan het optrekken was. We gingen op zoek naar een nieuwe invulling en contacteerden VIBO, Vrij Instituut Bijzonder Onderwijs, in Turnhout/Oud-Turnhout, die een acuut plaatsgebrek had. De kostprijs voor renovatie bleek echter te hoog. Ook de organisatie van een derde vestigingsplaats, en dit op 10 km afstand bleek een grote handicap.

De enig overblijvende optie was dan ook: de gebouwen afbreken en de grond verkavelen. We wilden kleine percelen maken en ook aan de parochiezaal, die ernaast ligt, een meerwaarde geven, door achteraan een parking aan te leggen. Dan komt er een einde aan de gevaarlijke haaks op de rijweg aangebrachte parkings voor de school en de zaal. De parochiezaal heeft een sterke sociale functie en krijgt ook ondersteuning vanuit de gemeente om de zaal te moderniseren. Twee van de kavels hebben we aan een erg gunstige prijs toegekend aan sociale bouwmaatschappij ‘De Noorderkempen’. We voorzien dat er aan de Koning Albertstraat twee appartementsblokken komen en aan de Schoolstraat sociale woningbouw. Voor het bouwen van de appartementsblokken hebben we een projectontwikkelaar met sociale doelstelling ontmoet. In overleg hebben we bedongen dat op het gelijkvloers van de appartementsblokken een huisartsenpraktijk ruimte zal krijgen.

Toekomst

“Er liggen ook nog enkele andere projecten op tafel. We weten dat de parochiezaal van de Patriottenstraat

in Turnhout zal worden gesloten. Dan komt er een terrein vrij van 2000 m². Daar zullen we dus ook iets moeten doen. Hetzelfde voor de parochiezaal in Kasterlee, op de weg naar Geel. Dat is wel één van de best draaiende cafés in de verre omgeving, maar de achterliggende feestzaal is verouderd en kost teveel om te renoveren. Ook gaat de uitbater met pensioen. De zaal werd vroeger gesteund door de gemeente, maar die bouwt een nieuw gemeenschapscentrum. Die plaats is enkel geschikt om er sociale appartementen op te zetten. In Arendonk hebben we, aan de straat Begijnhof, een oud schoolgebouw. Hier gaat het om 4000 m². De gebouwen worden nauwelijks nog gebruikt. Ze zijn verhuurd aan een erg lage prijs aan de gemeente, die in ruil de eigenaars-taken opneemt. Ook daar zullen we nog iets moeten doen”.

“Ten slotte zijn er binnen de verschillende parochies van ons dekenaat nog een aantal huizen. Maar ook daar kunnen de uitdagingen groot zijn. De meeste van die huizen zijn oud. Willen de parochies die blijven verhuren, dan moeten ze tegen 2020 allemaal aangepast zijn aan de nieuwe isolatienormen. Zware investeringen waarvoor de middelen niet altijd beschikbaar zijn.

“Naar de toekomst toe is het voor mij duidelijk dat alles staat of valt met het vinden van bekwame vrijwilligers. Dat zie ik zelf niet zo heel rooskleurig in. Ik weet dat je engageren in een bestuur een erg tijdrovend engagement is en dat alle organisaties en verenigingen met datzelfde probleem worstelen. Voeg daar aan toe dat de wetgeving veel stringenter wordt, dan heb je ook meer en meer gespecialiseerde kennis nodig om te weten hoe je alles correct kan doen. Dus extra ondersteuning vanuit het beleid, is zeker aangewezen.”

4.2. Al was er maar één mens...

Josephine Van Den Vonder en Annie Braes werkten al vele jaren samen in parochieverband. In 2008 werd Josephine verantwoordelijk voor diaconie in de federatie Herselt-Hulshout-Westerlo. Ze wou een welzijnschakel (*) opstarten en vond Annie meteen bereid om mee te werken. "Er zijn altijd mensen die overal buiten staan, die nergens bij horen. Ons doel is die mensen opnieuw te laten meedraaien in de maatschappij." Zo ging in 2009 de Welzijnschakel Op-Stap van start met een veertiendaagse koffiebabbel in de pastorie van Hulshout, eigendom van de gemeente.

Josephine: "Jos Van Reusel, toen nog pastoor in Hulshout, vond het vanzelfsprekend dat we in de pastorie mochten komen, gratis. Dat is heel belangrijk, want wij hebben enkel giften en sponsoring. De eerste jaren waren heel krap." Om te starten, maakten ze een folder. "Er kwam maar één persoon. Maar we gaven niet op en begonnen, nadat we alle mogelijke kanalen hebben gebruikt, mensen aan te spreken: ken je iemand van Hulshout, die wel eens een babbeltje kan gebruiken?" **Annie:** "Ik wist zelf ook mensen wonen, die onze doelgroep zijn. Maar je kunt niet naar hen toe

gaan en zeggen: je bent kansarm, kom naar de koffie. Het enige wat je kunt doen is: aan zoveel mogelijk mensen vertellen waar je mee bezig bent en hen uitnodigen: als je mensen kent, breng ze eens mee."

Josephine: "Het is vlotter beginnen gaan, dankzij het dorpsrestaurant. Het OCMW wilde daarmee starten en vroeg medewerking. Ik vond het belangrijk dat dit initiatief ook breed zou openstaan. Sinds eind 2010 kunnen mensen elke woensdagmiddag in de cafetaria van woonzorgcentrum Ter Nethe terecht voor een warme maaltijd. Ze betalen 8 euro. Voor mensen die in begeleiding zijn bij het OCMW is er een sociaal tarief. Door hieraan mee te werken is er een goede wisselwerking op gang gekomen. Het OCMW maakt onze informatie mee bekend en steunt jaarlijks ons kerstfeest".

Annie: "Josephine en ik doen om de beurt de koffiebabbel in Hulshout. In het begin gaven we er koekjes bij of taart. Nu zijn er boterhammen met kaas en in de winter ook soep. We zitten bij aan tafel en we praten gewoon mee." **Josephine:** "Als ze eventjes een babbeltje apart willen, zeggen ze bijvoorbeeld: kom eens eventjes mee

naar buiten. Dan komt er meestal een verhaal. Ze hebben papieren gekregen om in te vullen. Of ze weten niet goed waar ze met een probleem terecht kunnen. Als ik zelf iets niet weet, begin ik te bellen. Uit hun vragen halen we ook ideeën om infoavonden in te richten, bijvoorbeeld over de werking van het ziekenfonds. Daarvoor kunnen we terecht in de bibliotheek van Westerlo."

Annie: "In Westerlo wilde men in 2011 een project doen om de drempel naar de bibliotheek te verlagen voor kansarmen. We kregen er alle faciliteiten als wij onze activiteit bij hen deden. Zo zijn we met de 'bibkaffe' begonnen, ook om de veertien dagen. We hebben er een lokaaltje, maar we kunnen ook in het midden van de bibliotheek gaan zitten. Als we dan mensen uitnodigen om een koffietje te nemen, vragen ze: wie zijn jullie en wat doen jullie hier? Zo raken wij ook meer bekend."

Naast de vaste koffiebabbel is er een pannenkoekendag, een fruitbuffet en een kerstfeest. Dit jaar kwam er een paasbrunch bij. In de vakantiemaanden trekken jongeren rond om in een woonwijk te gaan straattekenen.

Annie: "Ook deze activiteit staat open voor iedereen in de buurt, maar zeker kinderen die geen lid zijn van een jeugdbeweging, zijn dan aanwezig. We ontmoeten ook de mama's en men vraagt ons ook al: het kerstfeest gaat toch zeker door dit jaar, hé?. Daaraan merk je dat mensen ons echt beginnen kennen, dat ze uitkijken naar onze activiteiten en dat sommigen er toe komen om zelf initiatief te nemen. We hebben bijvoorbeeld iemand die bijna niet buiten kwam en die nu vrijwilligerswerk doet."

Van in het begin konden Annie en Josephine ook mensen uit verenigingen aanspreken om te helpen bij de grotere activiteiten. Nu kunnen ze rekenen op een groep van 16 vrijwilligers.

Annie Braes en Josephine Van Den Vonder

Josephine: “Het is een groot verschil met de beginjaren. Dan zegden mensen: waar gaan jullie aan beginnen! En als wij iets vertelden, was men erg gericht op hoe weinig mensen er waren geweest. Ik reageerde dan: al was er maar één mens, die we zo konden helpen, dan was dat genoeg voor ons. Nu is iedereen veel meer mee met het opzet en de werking van de welzijnschakel. Ik denk dat men vandaag ook meer beseft, dat er veel mensen zijn die het niet gemakkelijk hebben.”

Annie: “Wel moet je blijven uitleggen wat precies onze werking is. Want onze doelgroep is anders dan wat men in verenigingen gewend is.”

Josephine: “Als je bij ons twee uur wil blijven zitten op de koffiebabbel, dan is dat geen probleem. Kom je binnen om alleen maar wat soep te eten en terug te vertrekken, dan is dat ook geen probleem.” **Annie:** “Neem nu bij een kerstfeest. In een vereniging overlaadt iedereen elkaar met complimentjes. Wij hebben hier ook mensen die hun dankbaarheid uiten, maar je kunt ook meemaken dat wanneer de mensen binnenkomen ze meteen beginnen met de tafels, die je zo mooi hebt klaargezet en versierd, te verzetten. Een vrijwilliger die dan opnieuw wat wil komen versieren, krijgt te horen: “stap het af met uw prullen”. Dat

is moeilijk, maar dat kan gebeuren in onze doelgroep.” **Josephine:** “Ook zij zijn dankbaar, maar ze gaan er anders mee om. Ze tonen het op een andere manier. Ze zijn niet verplicht om dank u te zeggen. Wij nemen mensen zoals ze zijn en willen gewoon met hen omgaan. We zijn niet de bazin, niet de juffrouw. Soms moet je wel tussenkomen, maar problemen hebben we nooit gehad. Het gaat er om dat we altijd correct zijn en dat ze voelen dat we er voor hen zijn.” **Annie:** “Je moet je wat kunnen inleven in hen, in wat zij meemaken. Daarom vind ik dat je dit echt moet doen vanuit je hart.”

Naar de toekomst toe zouden ze graag een vaste plaats en activiteit hebben in Herselt. Ze kijken uit naar een ruimte die ze mogen gebruiken en die geen hoge drempel geeft. Misschien is er ook daar in een pastorie een mogelijkheid om samen te komen.

Annie: “Ik ben blij dat we in Hulshout een plaats hebben in de pastorie, maar misschien is dit voor sommige mensen een drempel. De werking is duidelijk vanuit christenen gestart. Maar om echt open te staan voor iedereen, is het ook belangrijk om los te staan van elk geloof. De bib in Westerlo is anders, maar ligt tegelijk wat afgelegen. Dat is ook een drempel.” **Josephine:** “Ik droom er van om de men-

sen die nu worden opgevangen in het LOI van Westmeerbeek, het Lokaal Opvang Initiatief (*) voor asielzoekers, ook bij ons te krijgen. Het zou voor ons goed zijn om hen te leren kennen, hun cultuur en hun geloof, maar ook goed voor hen, om te integreren in onze samenleving.” **Annie:** “Ik hoop dat we kunnen blijven mensen helpen, ook bij hun individuele noden.”

Josephine: “Voedselbedeling doen we niet. Daar hebben we noch de mensen, noch de middelen voor.” **Annie:** “En ook de ruimte niet. We kunnen wel de zolder van de pastorie gebruiken. Daar hebben we een beperkte hoeveelheid kleren opgeslagen. Als we dan een telefoon krijgen, bijvoorbeeld dringend op zoek naar een winterjas, dan kunnen we helpen.” **Josephine:** “Bij elke telefonische hulpvraag – onze gegevens zijn gemakkelijk te vinden op de website – ga ik eerst bij de mensen op bezoek. Als het een hoge nood is, zorgen wij onmiddellijk voor de eerste dingen. We leggen vervolgens altijd contact tussen hen en het OCMW. We staan los van het OCMW, maar de mensen moeten weten dat wij niet alle noden kunnen beantwoorden. We helpen in crisissituaties en zorgen vervolgens dat ze de weg vinden naar de hulpinstanties. We houden zelf ook contact.”

Tijdens de zomer organiseren jongeren straattekenen, een activiteit die voor iedereen open staat.

In Hulshout vindt de koffiebabbel plaats in de pastorie.

4.3. Zorgvuldig omgaan met gelden

In 2011 vernam Robert Van Wesenbeeck, federatiecoördinator van Stabroek, dat er een legaat was overgemaakt aan het bisdom, "om te besteden aan de armen van Stabroek". Het versterkte de al langer lopende zoektocht naar manieren om iets te doen voor hulpbehoevenden. Daartoe waren in de verschillende parochies al meerdere mogelijkheden geopperd en initiatieven uitgetoet. In Stabroek zelf werd uiteindelijk verder gewekt aan het idee om een sociale kruidenier te starten. Robert werd een van de acht bestuurders van vzw De Molen. Die werd in 2013 opgericht om "hulp, ondersteuning en begeleiding te bieden aan kansarmen, mensen in armoede en mensen met weinig of geen inkomen ongeacht hun verblijfsstatuut".

"Bij de voorbereidingen hadden we contacten met onder meer het Sociaal Winkelpunt, die de opstart en uitbouw van sociale kruideniers ondersteunt. Daar hing een prijskaartje aan vast. Omdat wij alle middelen wilden besteden aan de doelgroep, besloten we om alles zelf op punt te zetten.

We maakten een vzw, schreven een huishoudelijk reglement en bouwden een website. Voor onze documenten kregen we hulp via goede contacten bij het ACW, het huidige beweging.net. Ook kwamen ACW en KWB Stabroek tussen in de rechtstreekse kosten en hielpen ze mee op praktisch vlak. Met ons eerste budget ging ik naar het bisdom. Zo zijn we tot concrete afspraken gekomen. Per kwartaal wordt een bedrag van het legaat aan ons overgemaakt. Om na te gaan of alles verantwoord wordt besteed, wordt de boekhouding tweemaal per jaar gecontroleerd."

"We willen met het oog op een duurzame werking het legaat zo lang mogelijk inzetten. We willen het zo zorgvuldig mogelijk gebruiken en geven ook volledige transparantie. Voor onze aankopen werken we bijvoorbeeld met betaalkaarten die beperkt zijn. Voor de verrichtingen moet men ook altijd met twee zijn. Financieel zit het geheel goed. Bovendien krijgen we steun van organisaties, die een actie voor ons doen. De school "De

Putse Knipoog" bracht in 2016, tijdens hun vastenactie, 3.000 euro samen. Van de jaarlijkse boekenverkoop van de bibliotheek kregen we vorig jaar ongeveer 1.500 euro. Maar we krijgen niet alleen financiële steun. De KWB doet bijvoorbeeld grote kookactiviteiten met de mensen die in de winkel komen kopen. Maar ook als er een probleempje is met elektriciteit, staan ze klaar. En butagas om bij te verwarmen als het te koud wordt, hebben we ook nog nooit moeten aankopen. Zo werken veel mensen mee, die niet vooraan willen staan, maar erg aanspreekbaar zijn."

Voor onze vestigingsplaats zijn we ingegaan op het aanbod van het OCMW om een deel te huren van hun gebouw aan de Kleine Molenweg. Dat huis was ooit van een elektricien. De woonkamer is zowel onze ontmoetingsruimte als de ruimte waar Kind en Gezin raadplegingen houdt. Achter het huis hebben we het voormalige atelier met eigen middelen – nadien terugbetaald vanuit het legaat - en met eigen mensen omgebouwd tot een aanvaardbare winkelruimte, die we intussen al tweemaal hebben vergroot. Voor de huur hebben we nu betere voorwaarden kunnen bereiken met het OCMW. Nu betalen we een vergoeding van 200 euro. Het vraagt voortdurend overleg om tot betere overeenkomsten en afspraken te komen."

"Bij ons komen wekelijks een 35-tal mensen kopen. Ze kunnen kiezen uit ongeveer 400 producten. We kopen aan bij lokale grootwarenhuizen, in grote verpakkingen, die wij dan opnieuw verpakken tot kleinere porties en hoeveelheden. Onze prijzen liggen 20% lager dan we het product zelf hebben aangekocht. We kijken heel goed na waar we zelf het goedkoopst kunnen kopen. Van de handelaars krijgen we bovendien extra steun. Toen de Aldi werd verbouwd, kregen we zoveel rekken,

De vzw De Molen wordt bestuurd door een stevige ploeg vrijwilligers.

De winkel werd reeds tweemaal vergroot en biedt wekelijks aan 35 mensen de kans om goedkoop inkopen te doen.

bakken en diepvriezers als we konden gebruiken. Ook producten krijgen we regelmatig gratis aangeboden: Bostorijst, paaseieren. Ook voor gratis gekregen producten vragen we een lage prijs. Het is dan ontroerend te zien hoe een mama zo gelukkig is en zegt: "Hoeveel jaar is dat geleden, dat ik aan mijn kindjes paaseieren heb kunnen geven." Carrefour biedt ons producten aan die nog enkele dagen goed zijn. Vaak gaat het echter om grote hoeveelheden. Dan moeten we goed nadenken of we ze zelf nog verwerkt krijgen of niet. We hebben bijvoorbeeld nog altijd Bostorijst staan. Van een bakker krijgen we op dinsdagavond het overschot aan brood. Dat vriezen we in. Een beenhouwer vriest overschotten al zelf in porties voor ons in. Je ziet hieraan dat we op veel sympathie kunnen rekenen en dat samenwerkingen en afspraken steeds verder groeien."

"Soms vraagt men: moet je echt 400 producten hebben? Maar waarom zouden arme mensen zich ook eens niet een busje echte cola mogen aanschaffen? Of met Nieuwjaar wat feestelijker eten? Alleen drank en sigaretten, dat kan je bij ons niet krijgen. Eén van onze medewerkers houdt de aandacht voor de emotionele waarde van sommige producten zeker wakker. Het gaat er uiteindelijk toch ook om,

om menselijk te blijven. Dat geldt ook voor ons betalingssysteem. Iemand die alleen is, kan bij ons voor 15 euro kopen. Dat bedrag loopt op tot 35 euro, als je met vier of meer bent. Maar wat als er nu iemand eens voor 36 euro koopt? We hebben afgesproken dat men het wekelijks bedrag met 10% mag overschrijden. Er stond ook eens een mevrouw bij ons met drie kinderen, en heel weinig centjes. Ze was niet naar ons doorverwezen door het OCMW. Mogen we haar helpen? Natuurlijk, maar dan geven we alleen de allernoodzakelijkste basiszaken. En we verwijzen naar het OCMW, zodat ze een volgende keer ook een kaartje hebben, waarmee ze mogen kopen. Wij oordelen zelf niet wie hier mag komen kopen, dat gebeurt door het OCMW."

"Recent hebben we aan alle politieke partijen de vraag gestuurd: Wat is jullie houding tegenover armoede in Stabroek? Wat gaan jullie hierover opnemen in jullie verkiezingsprogramma? We zijn immers een organisatie die strijdt tegen armoede, maar we zouden graag meer ondersteuning krijgen vanwege de gemeentelijke instanties. De sociale kruidenier is in ieder geval niet meer weg te denken. De mensen die er zich voor inzetten, doen dat met hart en ziel. Zo zijn er ook tal van nevenactiviteiten op gang

gekomen, zoals samen koken. Dat leven rond de winkel kan je mooi zien op de website. Ook het sociaal contact in de ontmoetingsruimte neemt toe. Mensen vertellen meer en meer hun verhaal of stellen een hulpvraag, bijvoorbeeld om papieren in te vullen."

"De werking zal wellicht ook nog verder groeien. Kind en Gezin vraagt of we samen met hen willen meewerken aan een speel- en babbeldag voor mama's en kindjes. Zelf zouden we graag zien dat er tijdens onze openingsuren een maatschappelijk assistent van het OCMW aanwezig is. Dan kunnen we meteen een bezoeker, die een probleem ter sprake brengt, naar de assistent begeleiden. Nu leggen we uit wat men moet doen, waar men naar toe moet. Vaak komen mensen er dan niet toe. En wellicht wordt de winkel ooit te klein. Wel is de gemeente nu zelf gestart met het bedelen van EU-voedselpakketten (*). Ook dat kan een impact hebben op ons aanbod. We moeten natuurlijk ook blijven waken over de financiën, want elke uitbreiding brengt ook extra kosten mee. Welke richting het ook verder uit zal gaan: wij willen er optimaal voor zorgen dat het ten goede komt van de doelgroep. Dat is mogelijk, dankzij de grote groep naamloze vrijwilligers, op wie we kunnen rekenen."

4.4. Geloof zonder werken, is dood

Van bij de oproep van de bisschop in september 2015 om woningen te zoeken voor vluchtelingen, wilde de federatie Kontich iets doen. Wat later vernamen ze dat ze in de toekomst samen met de federatie Boechout-Hove-Vremde de pastorale eenheid Immanuel zouden gaan vormen. Voor hen was het een gelegenheid om de diaconie en solidariteit in de pastorale eenheid meteen op de rails te zetten. Vluchtelingen concreet ondersteunen werd hun eerste gezamenlijke project.

Chris De Munter is lid van het parochieteam (PT) uit Lint en bekomert zich samen met Josée Kleijn en Frans Vanlaerhoven al vele jaren voor de diaconie in de federatie. "In Lint bevindt zich een asielcentrum, waarrond we een werking hebben, maar ook onze mensen worden niet vergeten". **Frans Vanlaerhoven** is lid van het PT in Kontich-Kazerne. "Bij ons was diaconie vroeger beperkt tot de werkgroep BMW – Broederlijk Delen, Missie, Welzijnzorg – die jaarlijks een aantal activiteiten inricht. Toen kwam de vraag op het PT of we iets meer konden doen voor vluchtelingen. Zo ben ik in deze groep terecht gekomen. Ter plaatse ligt nu ook de vraag voor om in Kontich een sociale kruidenier te beginnen, helemaal vanaf nul op te bouwen."

Denis Bouwen raakte via Josée Kleijn in de werkgroep. "Mijn partner Ludwig De Vocht, ook PT-lid van Lint zet zich al vele jaren in voor vluchtelingen in het asielcentrum van Lint. Daaruit groeiden vriendschappen en zo leerde ik hen dus ook kennen. Je ziet ook welke lijdensweg sommige vluchtelingen moeten ondergaan om hier te mogen blijven. Anno 2017 interesseert het me hoe de kerk op sociaal vlak actief probeert te zijn. Ik wil graag daden en stellingnames zien van de kerk, rond vluchtelingen en rond mensen in armoede."

Miecke Rutges woont in Boechout, is al vele jaren betrokken bij Broederlijk Delen, zat een tijd voor CD&V in de gemeente- en OCMW-raad en zet zich al vele jaren in bij de vrijwilligerswerking verbonden aan het LOI, Lokaal Opvang Initiatief (*) voor asielzoekers. Zo is ze ook meter van twee vluchtelingenkoppels uit de Kaukasus. "Ik heb geleerd om aan vluchtelingen niet te snel vragen te stellen, maar als ze zelf iets vertellen, kan je een beetje verder spreken. Zo groeit het vertrouwen en durven zij ook met hun vragen komen." **Gerda Pandelaers** woont 21 jaar in Hove, was actief bij Femma en ook politiek geëngageerd bij CD&V. Via Miecke raakte ze betrokken bij de werkgroep. "Ook wij bespraken de oproep van de bisschop op het PT. Van daaruit zijn we gestart met een diaconaal groepje van vijf mensen. Onder de naam 'Om Mekaar' hebben we tot hiertoe kleine projecten gedaan, vooral via contacten met de school. Ook met het OCMW hebben we banden aangeknoopt. We hebben bijvoorbeeld voor iedereen die betrokken is bij de opvang van vluchtelingen

– buddy's, taalleerkrachten, OCMW verantwoordelijken - en voor de vluchtelingen zelf, nieuwjaarsrecepties en een barbecue ingericht."

"Als je dat zo hoort, vind ik dat ik een goede groep heb bijeengebracht," zegt Josée Kleijn fier. Zelf is ze in Lint al lang bezig met de diaconie, onder meer in de welzijnsschakel (*) Kiemen. "We willen groeien naar een groep waar kansarmen het woord nemen. Kiemen wil geen groep zijn voor - maar mét elkaar; een slagzin van De Vierde Wereld Beweging (*)." Ze is lid van het parochie- en federatieteam, werkt mee in het dekenaat en zal in de pastorale eenheid de zorg voor diaconie en solidariteit behartigen. Ze herinnert aan de zware beroering die in 1991 ontstond, nadat bekend raakte dat er een asielcentrum in Lint ging komen. Toen kwam de parochie resoluut op voor gastvrijheid en dat is ook nu het geval. "Het eerste idee was: aan mensen vragen om geld te storten om vluchtelingen te helpen. We zochten uit hoe we dit het best zouden opzetten. We wilden ook graag een

Staande van links naar rechts: Gerda Pandelaers, Denis Bouwen, Miecke Rutges, Frans Vanlaerhoven. Zittend: Josée Kleijn en Chris De Munter.

mogelijkheid vinden om voor de giften een fiscaal attest te kunnen bezorgen. Maar een weg daarvoor hadden we nog niet gevonden. Mensen vroegen ook om duidelijker te maken waarvoor het geld dan concreet zou dienen. In 2016 woonde ik het filmfestival MOOOV bij in Lier. Daar werd het Orbit-project 'Woning gezocht, burens gevonden' voorgesteld en het concrete initiatief van de vzw Mondiale Werken. Zo zijn de contacten begonnen."

Denis: "Dat groepje in Lier wil vluchtelingen helpen bij hun zoektocht naar een woning. Hun werking is dan werkelijk tot explosie gekomen, doordat ze zelf begonnen zijn aan het in orde maken van woningen en appartementen om erkende vluchtelingen te helpen. Wij vonden hun werking een enorme hulp om de ideeën die wij besproken hadden, concreet te maken. We koppelde onze oproep om geld te storten aan de ondersteuning van hun werk."

Josée: "Om die oproep te lanceren en te verspreiden zijn we met Orbit vzw, begeleid door Nils Luyten, aan de slag gegaan om een gelegenheidskrantje uit te geven, dat gratis werd gedrukt door Halewijn, de uitgever van Kerk&Leven. Je vindt op de eerste

bladzijde alle informatie over ons opzet om geld in te zamelen. Op de achterzijde staat wat de vzw Mondiale Werken van Lier doet. Ze knappen huizen op, huren zelf woningen, die ze als transitwoning inzetten. Zij stelden immers ook vast dat vluchtelingen, die na hun erkenning nog maar twee maand in het LOI mogen blijven, op die tijd nauwelijks een woning kunnen vinden. Met een transitwoning bieden ze hen tot zes maanden tijd om iets te vinden. Ze helpen ook bij het zoeken naar een woning."

Gerda: "Ik bracht Tom Van de Vel, trekker van de vzw Mondiale Werken in contact met het OCMW in Hove. Hij vertelde over wat ze allemaal proberen. De wooncoach van het OCMW en de andere medewerkers waren danig onder de indruk. Ze waren ook blij dat ze hem leerden kennen, want een woonplaats in Hove zelf is voor erkende vluchtelingen werkelijk onbetaalbaar. **Frans:** "Dat was dan een positief verhaal, want toen wij in Kontich contact namen met het OCMW werden we afgewimpeld." Ook **Chris** had bij het gesprek met het OCMW van Lint, in verband met vluchtelingen, geen goed gevoel. **Miecke:** "Het werkt ook omgekeerd, want wij krijgen nu

ook allerlei vragen vanuit Lier, om dringend mee op zoek te gaan naar een aanhangwagen, of naar mensen die willen komen schilderen, of een kast helpen verhuizen."

Miecke: "In het krantje wordt ook de werking van Gastvrij Boeichout toegelicht. Er was al vele jaren een vrijwilligerswerking verbonden aan het LOI, georganiseerd door het OCMW. Na de aankomst van nieuwe vluchtelingen in 2015, kwam er in Boeichout een explosie van nieuwe vrijwilligers op gang, onder de noemer 'Gastvrij Boeichout'. We zijn dan tot een goede samenwerking gegroeid."

Denis: "En er staat ten slotte ook informatie in, die specifiek huiseigenaars wil stimuleren om een woning te verhuren aan vluchtelingen." **Josée:** "Moest er een woning ter beschikking komen, dan kan de vzw in Lier zeker ook worden aangesproken om het praktisch mee op te volgen. Het is ook aan ons om mee te blijven zoeken naar woningen. Daarom is het belangrijk dat we goed overleggen hoe we de 1.000 krantjes het best verder verspreiden. Misschien kan het ook groepen aanspreken die op hun beurt aan actie willen doen, of concreet aan iets willen meehelpen."

Denis: "Het is nu afwachten of mensen echt zullen gaan steunen, want vanuit de brede maatschappij komen ook wel erg negatieve reacties naar voor tegenover vluchtelingen." **Chris:** "Maar wij willen er toch voor gaan, want geloof zonder werken, is dood." **Gerda:** "Als je voor mensen die het moeilijk hebben in de samenleving iets kan doen, om het even om wie het gaat, dan moet je dat gewoon doen. Zo zijn we ook met 'Om Mekaar' begonnen." **Josée:** "En als ik even kijk naar hoeveel mensen de werking van de welzijnschakel Kiemen ondersteunen, zodat wij om de veertien dagen aan mensen een pakket groenten, fruit en droge voeding kunnen geven, dan blijf ik hoopvol. Solidariteit is zeker niet dood en kan ook verder groeien."

Voor hun projectoproep maakte de groep een krantje in samenwerking met Orbit vzw.

DEEL 5

Huizen zoeken

Er is een wooncrisis. De huurmarkt staat onder druk. Wachtlijsten nemen toe. De meest kwetsbaren komen in het grijze wooncircuit terecht. Wat betekenen deze uitspraken concreet? In het advies van de Vlaamse Woonraad van 27 april 2017 rapporteren veldwerkers dat op de private huurmarkt geen eengezinswoningen te vinden zijn onder de huurprijs van 700 euro. Voor appartementen wordt tussen 600 en 800 euro gevraagd. Huishoudens met een laag inkomen of een vervangingsinkomen kunnen deze huurprijzen gewoonweg niet betalen. Een gezinshoofd met leefloon ontvangt 1156,5 euro per maand (juni 2016), een alleenstaande gepensioneerde 1168,7 euro, een werkloze valt na een tijd terug op het minimum van 953 euro. Voeg daarbij dat de kosten voor energie en water ook toenemen. Bovendien zijn goedkopere huurwoningen vaak ook minder goed geïsoleerde woningen.

De wooncrisis wordt uitgediept. Zelfs mét begeleiding neemt het vinden van een passende woning op de private huurmarkt voor een huishouden met een beperkt inkomen zes tot negen maanden in beslag. Voor grote gezinnen met een beperkt inkomen is er eigenlijk op deze huurmarkt geen aanbod meer. Ook bij sociale verhuurkantoren en sociale huisvestingsmaatschappijen vraagt het steeds meer tijd om een geschikte woning te kunnen aanbieden. Ondertussen neemt het wonen in het grijze circuit ongetwijfeld toe. Het gaat dan om het opdelen van eengezinswoningen voor meerdere huishoudens, om overbewoning van panden, om bewoning in gebouwen die niet bestemd zijn om te worden gebruikt als woning en om huisjesmelkerij.

Met het nijpende tekort aan woningen zijn de in dit deel geïnterviewde

initiatieven aan de slag gegaan. Voor OKRA Antwerpen leidde de vaststelling dat ouderen met een klein inkomen onmogelijk de prijs van een woonzorgcentrum kunnen betalen, tot het project Senioren-Thuis in Borgerhout. Het project werd door een netwerk van partnerorganisaties gerealiseerd en door minister Vandeurzen erkend als nieuwe woonvorm. De inspanningen van het Sociaal Verhuurkantoor Antwerpen om jaarlijks extra woningen in te huren en huurders kort op te volgen, is een model dat ook eigenaars een aantal voordelen biedt.

Caritas International heeft het model Housing Café verder uitgebouwd om erkende vluchtelingen te begeleiden bij het zoeken naar een eerste woning. Orbit vzw werd een partner in de strijd voor meer huisvesting via het begeleidingsproject 'Woning gezocht, burens gevonden'. Ten slotte komen twee parochies aan het woord. Ze zagen allebei de kans om enerzijds een woning te verhuren aan een gezin erkende vluchtelingen en om anderzijds een groep mensen samen te brengen om deze gezinnen alle kansen op integratie te helpen geven.

Senioren-Thuis in Borgerhout.

5.1. Solidair samenwonen van senioren

“Het denken over een andere manier van samenwonen met ouderen ontstond vanuit OKRA Antwerpen”, vertelt Julia Van Gils. “Tien jaar geleden was al duidelijk dat rusthuizen niet betaalbaar zijn voor ouderen met een klein pensioentje of voor kansarmen. Zij kunnen nergens terecht. Om daar iets aan te doen, kwamen welzijnsorganisaties, actief in de ouderenzorg, samen in de groep *Ouderenzorg Antwerpen* (*), onder begeleiding van beweging.net. Ze kwamen op het idee een kleinschalig, solidair samenwonen van ouderen te realiseren. Een woning werd gevonden dankzij sociale huisvestingsmaatschappij De Ideale Woning. Zij kochten het huis en renoveerden het tot vijf kleine appartementen en gemeenschappelijke ruimte. Sinds december 2014 wonen bij *Senioren-This* in Borgerhout vijf ouderen.”

“Op goed anderhalf jaar is hier een heel goede sfeer gegroeid. Ze maken veel plezier en het onderlinge vertrouwen groeit dag aan dag.”

“Tussen de eerste plannen en de uiteindelijke realisatie is wel wat tijd verlopen. In 2011 werden we één van de experimentenprogramma's ‘Wonen en Welzijn’, eerst van minister Freya Van den Bossche en daarna van minister Jo Vandeurzen. Hij heeft ons experiment in 2015 officieel goedgekeurd. Wettelijk is de woonvorm nu geregeld en kan er worden gedacht aan uitbreiding. Subsidies zijn niet voorzien, dus het blijft een zorg om het

financieel rond te krijgen. Ook kregen we extra mogelijkheden door de Koning Boudewijnstichting. Zij deden een projectoproep voor 50+ers om na te denken over hun wonen in de toekomst. Met hun steun kunnen we Senioren-This nu ook professioneel voorstellen. Er kwam een folder, een website, een filmpje en een uitgewerkt draaiboek, voor anderen die solidair samenwonen willen mogelijk maken. Wij hebben zelf drie gesprekken lopen om bijkomende huizen te realiseren. Ook daar moet telkens eerst nog een woning in orde worden gebracht.”

Vertrouwen groeit

“De bewoners van Senioren-This in Borgerhout werden geselecteerd door drie personen: Claudine vanwege De Ideale Woning, Stefanie, die namens CM in de groep Ouderzorg Antwerpen zit en ikzelf als vrijwilliger vanuit OKRA. Bewoners moeten in de eerste plaats recht hebben op een sociale woning. Die voorwaarden zijn vastgelegd door De Ideale Woning. Daarna wordt bekeken of de kandidaten zouden kunnen aarden in een kleinschalig wonen, of ze een beetje zorg voor anderen willen dragen. De bewoners betalen het huurtarief dat De Ideale Woning bepaalt, naargelang hun inkomen. Het varieert hier tussen 250 en 350 euro. Je mag wel zeggen dat we in ons opzet om oude bewoners met een klein pensioen te huisvesten geslaagd zijn.... Zelf zullen ze daarover nooit klagen. Hoe beperkt hun middelen zijn, hoe armoedig ze leven, dat kan je alleen toevallig ontdekken.”

“De Ideale Woning staat in voor alles wat te maken heeft met het beheer van het gebouw en de huurovereenkomst met de bewoners. Alles wat met het zorgbeheer te maken heeft gebeurt door CM. Ze zorgen voor verdere aanpassingen aan de woning, voor een rollator, een extra handgreep hier of daar. Ze zoeken ook uit hoe die kosten kunnen worden betaald of wor-

den terugbetaald. De aanpassingen maken mogelijk dat onze bewoners hier zo lang mogelijk, zo zelfstandig mogelijk kunnen wonen.”

“In het begin dachten we dat ze samen zouden gaan eten. Dat bleek niet te gebeuren. Maar dat is ook logisch: hier wonen twee vrouwen en drie mannen, allemaal met hun eigen gewoontes en voorkeuren. Ze kunnen ook iets te eten klaarmaken op hun appartementje. Alle dagen samen eten, zullen we nooit proberen te verkrijgen, want daarvoor zijn de bewoners te divers, ook al woonden ze voorheen hier allemaal in de buurt. We hebben bewust gekozen voor mensen uit de buurt, omdat ze dan hun contacten kunnen behouden.”

“Met de bewoners komen we samen voor de koffieklets, onze vergadering. In het begin was het vooral mijn rol om het samenleven te coördineren. Omdat ze mekaar niet kenden, hebben we in het begin wekelijks dingen samen besproken: de kleur van de verf voor de gemeenschappelijke ruimte, de vraag of er beneden een TV moest komen of

Vrijwilligers en bewoners samen gezellig aan het napraten

beter een wasmachine? Het werd de wasmachine. Bovendien spraken ze zelf af dat ze per wasbeurt een euro in de pot steken. Ik vind dat veel, maar ze zeggen me dan dat ze in een wasserij 6 euro of meer moeten betalen.”

“Op goed anderhalf jaar is hier een heel goede sfeer gegroeid. Ze maken veel plezier en het onderlinge vertrouwen groeit dag aan dag. Prachtig om te zien is dat. Ze vinden een groep van vijf, misschien zes bewoners ideaal. Als er nog meer mensen zouden komen wonen, zouden er klikjes kunnen ontstaan, maar met vijf of zes ben je echt op iedereen aangewezen, vinden ze.”

“We hebben voor de omkadering van het huis financiële steun gekregen van Welzijnzorg en daardoor kunnen we op dagen dat er een koffieklets is samen eten. Met een van de bewoners, Monique, die het eten klaarmaakt, overleg ik voor het menu. Een keer hadden we het plan om kroketjes te maken. Vervolgens blijkt dat niemand een friteuse heeft. Dus hebben we gezorgd voor een gezamenlijke friteuse. Als het nodig is, help ik mee. Maar ik laat de bewoners zoveel mogelijk alles zelf beredderen. Ik ben wel altijd aanwezig op de koffieklets. Wanneer er iets is, bellen ze me op. Ik hoor er voor hen echt bij.”

“Eén bewoner had het hier wel moeilijk en daar is dan samen met De Ideale Woning een ander appartementje voor gevonden. In ons concept is voorzien, dat er alternatieven zijn, wanneer een bewoner toch niet kan blijven wonen. Wat dat betreft, is het ongelooflijk hoe sociaal ingesteld De Ideale Woning is. Het is fantastisch om met hen samen te werken. Dat geldt trouwens voor de hele groep Ouderenzorg. Iedereen heeft met een groot hart bijgedragen aan het project. Iedereen wilde het ook echt realiseren. Ook vrijwilligers zijn echt nodig om het project dag-na-dag waar te blijven maken.”

Even mee aan tafel

Enkele vrijwilligers en bezoekers hebben zich samen met vier bewoners na de maaltijd in de woonkamer geïnstalleerd. “Heb je ons filmpje al gezien”, vragen ze meteen. Ze zijn media-aandacht al enigszins gewoon, maar blijven graag vertellen wat het voor hen betekent om bij Senioren-Thuis te wonen. “Schitterend. “Ongelooflijk.” “We zijn met ons gat in de boter gevallen”. George: “Het is hier supermodern. We hebben allemaal ons eigen appartementje. Met een schoon badkamer met een douche. Ik ben er heel gelukkig mee.” Jullie zijn hier allemaal vrienden geworden? Het

is een vraag, die de plaaggeesten volledig wakker maakt. Driss: “Vrienden? Met die man daar helemaal niet!” Bob repliceert meteen: “Met die Marokkaanse meneer, daar heb ik geen affaire mee.” Waarop ze allemaal in de lach schieten.

Hoe zijn jullie te weten gekomen dat je hier kon komen wonen? George: “Ik woonde via Vespa, de vastgoeddienst van de stad. Het gebouw werd vernieuwd. Ik moest er weg en, via het PSC, Protestants Sociaal Centrum, ben ik naar hier op weg gezet.” Bob: “Ik was al lang naar een sociale woning op zoek. Ik was ingeschreven bij de Ideale Woning. Toen kreeg ik telefoon van een zekere Claudine voor een interviewtje. Ik heb dat dan gedaan, mocht komen kijken en zo heb ik dat gekregen.” Jullie hebben echt hulp aan mekaar? George: “Ik heb vier weken een hernia gehad. Ik kon alleen maar liggen of zitten. Monique is voor mij boodschappen gaan doen en ik gaf haar mijn bankkaart mee.” Monique: “Ik kreeg het ijskoud toen hij dat deed. Dat hij zoveel vertrouwen heeft,... Voor mij is dat een droom, hier wonen, echt prachtig.”

Bob: “En vandaag hebben we gegeten. Monique heeft gekookt. En dat allemaal gratis en voor niks, hé. Wie dat allemaal betaalt, weet ik niet. Maar het interesseert me ook niet!” Driss wordt gevraagd nog eens te vertellen over zijn bezoek aan de Marokkaanse club. “Men vroeg mij: waarom zien we jou nog zo weinig, woon je hier nog in de buurt? En dan heb ik gezegd: Je kunt niet geloven hoe gelukkig ik ben waar ik nu woon, als enige Marokkaan tussen vier Belgen. Maar dat is duizend keer beter, zei ik, want als er vier of vijf Marokkanen bijeen zijn, is er maar één ding te kort: een arbiter. Die konden het maar moeilijk geloven, maar ik meen het serieus. Hier gaat het heel goed en word je zo goed verzorgd en geholpen. Je moet maar iets vragen en het komt in orde. Echt waar.” Julia besluit: “Ons project is gelukt: langer, gezonder en gelukkiger samenleven!”

ten.

5.2. Dringend: woningen voor grotere gezinnen

Het Sociaal Verhuur Kantoor Antwerpen huurt 600 woningen, verspreid over de stad. Die worden doorverhuurd aan mensen die op de private huurmarkt heel moeilijk een betaalbare en kwalitatieve woning vinden. Coördinator Daan Janssen legt uit waarom het voor eigenaars interessant is om te verhuren aan een sociaal verhuurkantoor (*). Hij gaat ook in op de wooncrisis en schetst uitdagingen voor de toekomst.

“Ons model biedt eigenaars verschillende voordelen. We sluiten telkens contracten af voor negen jaar. Ook

“We sluiten telkens contracten af voor negen jaar. Ook al hebben wij tussentijds leegstand of zijn er betalingsproblemen met een huurder, de eigenaar zelf is altijd zeker van zijn inkomsten.”

al hebben wij tussentijds leegstand of zijn er betalingsproblemen met een huurder, de eigenaar zelf is altijd zeker van zijn inkomsten. Bovendien heeft de Vlaamse overheid een aantal maatregelen, die eigenaars extra financiële en fiscale voordelen opleveren. Daar staat wel tegenover dat wij voor de huurprijs vertrekken van het principe dat een huurder maximum een derde van het inkomen kan besteden aan huisvesting. Wel doen bijna al onze huurders beroep op de huursubsidies of huurpremie. Eén van de voorwaarden daarvoor is dat ze zich verplicht inschrijven bij een sociale huisvestingsmaatschappij. De huur én de subsidie samen geven een richtprijs. Maar hoe groter een woning wordt, hoe groter ook het verschil wordt tussen de huurprijs die wij voorstellen en de prijs die een eigenaar op de private markt kan krijgen. Voor kleine woningen speelt dit minder. Voor het toekennen van een woning aan een huurder zijn wij gebonden aan een puntensysteem. Factoren die bij ons zwaar doorwegen zijn: inkomen en woonnod. Minder dan bij een sociale huisvestingsmaatschappij weegt bij ons de periode door dat je op de wachtlijst staat. De combinatie van alle factoren geeft een score. In feite betekent het dat hoe hoger de woonnod is, hoe sneller je bij ons terecht kan.”

“Elke huurder krijgt een begeleider toegewezen, die ondersteuning biedt op sociaal, financieel, administratief en technisch vlak. Er is één begeleider per 100 huurders. Concreet wordt de huurder bij de start wat intenser gevolgd, daarna is het vooral op vraag van de huurders. In de toekomst willen we inzetten op het vergroten van de zelfredzaamheid. We vinden het belangrijk dat ze sterker komen te staan in alles wat er komt kijken bij wonen. We hebben bijvoorbeeld een klusdienst. Wanneer de klusjesman ter plaatse gaat, probeert hij om de herstelling samen met de huurder te doen, zodat de huurder het zelf leert doen. Klassiek voorbeeld: de sifon is verstopt. Het zijn vaardigheden die hen sterker en zelfstandiger maken, wat zeker positief is wanneer ze doormoeten naar de private markt of de sociale huisvesting. Hetzelfde geldt voor onze houding tegenover het betalen van de huur. Huurgeld moet betaald worden. Daar houden we sterk aan. Men zal immers ook nergens anders kunnen wonen zonder huur te betalen. Dit strikt handhaven, is noodzakelijk voor de gezondheid van onze werking, maar draagt zeker ook bij tot een grotere zelfstandigheid later.”

Daan Janssen

Huurgeld

“Ondanks de lage huurprijs die men bij ons betaalt, worden wij toch geconfronteerd met huurders, die er niet in slagen de huur te betalen. Vanaf dat we vaststellen dat de huurder niet heeft betaald, volgen we zowel een formeel als een sociaal parcours. Formeel sturen we eerst een brief. Dan volgt een aangetekende brief. Daarna start een procedure bij de vrede-rechter, die kan leiden tot beëindiging van de huurovereenkomst en het uit de woning zetten van de huurder, die de schulden ook moet afbetalen. Op sociaal vlak neemt de huurbegeleider al vanaf de eerste huurachterstal contact op met de huurder. Zij informeren wat het probleem is, en kunnen indien nodig meteen een plan opstellen voor een meer gespreide betaling. We vinden niet dat we mensen vooruit helpen door hen een andere boodschap te geven dan: de huur moet worden betaald. Wel doen we al het mogelijke, om zo snel mogelijk dergelijke problemen te voorkomen. Er zijn trouwens ook veel mensen, die met eenzelfde beperkt inkomen, er wel maandelijks in slagen om de huur te betalen en zich daar ook erg voor inspannen.”

“Op jaarbasis kunnen wij aan 150 nieuwe mensen een woning bieden. Ook bij ons is er dus een wachtlijst, die aangroeit en nu 3.000 mensen telt. Toch kunnen we sommige mensen, die het zeer lastig hebben, relatief snel een betaalbare, kwalitatieve woning geven. Bij een sociale huisvestingsmaatschappij (*) kan het nog veel langer duren. De positieve kant van ons werk is dat de huurders bij ons de rust en stabiliteit vinden, die hen toelaat om op een aantal andere vlakken hun situatie te verbeteren. Dan lukt het hen soms ook om door te stromen naar een andere woning. Enkelen slagen er zelfs in om een woning aan te kopen. Anderen kunnen terecht bij een sociale huisvestingsmaatschappij of vinden iets op de private huurmarkt. Er bestaan op de private markt ook goede, betaalbare woningen, maar er één vinden, dan moet je in deze tijd echt geluk hebben. Het is vandaag hele-

maal niet evident om een betaalbare, kwalitatieve woning te vinden. We ervaren een wooncrisis en de groep die het financieel moeilijk heeft, neemt toe. Op Vlaams niveau werkt men er aan dat elke stad in Vlaanderen een sociaal verhuurkantoor heeft en dat is bijna volledig gerealiseerd.”

Goede woning

“Met alle sociale verhuurkantoren spraken we een woningkwaliteitscharter af. Dat maakt het iets duidelijker wat wij bedoelen met een “goede woning”. Vooreerst moet de woning een conformiteitsattest hebben. Dat betekent in ons geval dat de stad Antwerpen alle woningen inspecteert en een attest aflevert als de woning in orde is. We huren dus geen woningen die geen attest verkregen. Maar wij kijken bijkomend ook naar de beleving van de woning. Als die heel slecht is ingedeeld, er heel weinig daglicht binnenvalt, dan beginnen wij er niet aan. We verwachten nu ook dubbel glas en huren geen woningen meer in met gaskachels. Eigenaars wijzen we er op dat zij dankzij allerlei subsidies met een zeer kleine kost de ramen kunnen laten vervangen.”

“Bevolkingsprognoses en andere indicatoren wijzen er op dat er veel meer woningen nodig zijn. Men zal daarbij wat compacter moeten gaan wonen, meer ruimtes gezamenlijk gebruiken,... Zelf streven wij er naar om jaarlijks met 50 woningen te groeien. Het betekent dat we constant op zoek gaan naar nieuw patrimonium. Een nieuwe ontwikkeling daarbij is dat we ook contact nemen met private ontwikkelaars. Ook voor grote investeerders kan ons model een interessante belegging zijn.”

“De positieve kant van ons werk is dat de huurders bij ons de rust en stabiliteit vinden, die hen toelaat om op een aantal andere vlakken hun situatie te verbeteren.”

“Een andere uitdaging voor de toekomst is de vraag: wat kunnen we aanbieden aan mensen die weinig woonvaardigheden hebben? Ons model gaat er in feite van uit dat mensen de basiswoonvaardigheden hebben. Maar de groep mensen, die niet (meer) over die vaardigheden beschikken neemt toe. Ze weten niet hoe ze een woning moeten onderhouden, dat facturen moeten worden betaald, dat bepaald gedrag overlast voor de burens veroorzaakt,... Om die vaardigheden opnieuw te ontwikkelen is de begeleiding van het sociaal verhuurkantoor ontoereikend en wordt het een verhaal met alleen maar verliezers. De huurder verliest omdat er extra schulden zijn en een nieuwe ervaring van mislukking heeft opgelopen. En wij blijven achter met schade en verzuurde relaties. Er is nood aan nieuwe initiatieven, die mensen met weinig woonvaardigheid opvangen en begeleiden, via formules zoals proefstudio's en dergelijke. Mensen hebben natuurlijk recht op wonen en moeten ergens terecht kunnen. De vraag is: waar?”

“Dus is iedereen, die een woning kan toevoegen, aan een redelijke prijs, erg welkom. Zeker een grote woning die niet wordt ingedeeld in kleine appartementjes is welkom. Ook grotere gezinnen hebben het recht om goed en betaalbaar te wonen. Nu wonen ze te klein, te slecht en betalen ze te veel. Grote woningen aanbieden, dat is pure maatschappelijke winst.”

5.3. Ze houden de moed er in

Caritas International zet in op buitenlandse noodhulp en ontwikkeling en komt in eigen land op voor de rechten van migranten, vooral voor de meest kwetsbaren onder hen. Wanneer in de zomer van 2015 op korte tijd meer vluchtelingen in ons land terecht komen, roept Caritas International eigenaars op om een woning ter beschikking te stellen voor de huisvesting van vluchtelingen. Tegelijk wordt de regionale werking versterkt en wordt een ander initiatief stelselmatig verder uitgebouwd: het Housing Café. In Antwerpen, waar Caritas International burelen heeft bij De Loodsen (*), komt in april 2016 een Housing Café tot stand. Joke Dillen en Valerie Annys lichten het project toe.

Joke: "Toen Caritas International (*) in de zomer van 2015 een oproep deed voor solidaire huiseigenaars, kwam er veel respons, want ook het gevoel van solidariteit met vluchtelingen was erg hoog. Het betekende dat we over heel Vlaanderen 200 huisbezoeken

moesten inplannen. We gaan immers altijd bekijken of een woning in orde is, wat de prijs is, en voor wie de woning geschikt is. Verder merkte Caritas International dat er weinig projecten ondersteuning boden bij het zoeken van woningen op de privé markt. Daarop werd beslist om de formule van Housing Café uit te breiden door vrijwilligers in te schakelen. Luik werd het pilootproject. Enkele maanden later werd de formule uitgebreid naar Brussel en vervolgens kwam Antwerpen aan de beurt."

"Het heeft in Antwerpen wat langer geduurd voor we vrijwilligers vonden. En in het begin haakten vrijwilligers ook vrij snel weer af. Het is dan ook een zware taak: voor mensen met een beperkt budget zoeken op Immoweb, bellen naar eigenaars,... Je krijgt heel vaak het deksel op de neus. Nu hebben we een hecht team van 10 vrijwilligers. Twee vrijwilligers zijn Syrische mannen, die zelf via het Housing Café een woning hebben gevonden. Ze zijn

een grote hulp bij het vertalen en zoeken ook mee naar woningen op internet. Ook een jonge man uit Eritrea, die mee was gekomen met zijn vriendin, die een woning zocht, is beginnen helpen bij het vertalen – hij spreekt ontzettend veel talen - en is zo een van onze vaste vrijwilligers geworden. Vier andere vrijwilligers zijn Belgen en verder zijn er nog een Portugees en twee Nederlanders."

In heel Vlaanderen op zoek

Valerie: "Housing Café helpt recent erkende vluchtelingen op zoek naar een eerste woning. Vluchtelingen worden nu tijdens hun procedure opgevangen in asielcentra. Na hun erkenning komen ze in een LOI, Lokaal Opvang Initiatief (*) terecht. Ze hebben twee maand tijd om een woning te vinden. Wanneer dat wat moeilijker gaat, kunnen ze bij ons worden aangemeld. We hebben een aanmeldfiche, waarop de LOI-assistenten eventueel ook extra moeilijkheden kunnen aanduiden: een fysieke handicap, psychische problemen, een groot gezin, een persoon met heel weinig contacten,... Het Housing Café werkt op afspraak, zodat cliënten en vrijwilligers in duo kunnen werken. Elke maandagmiddag zoeken we in twee sessies samen met de vrijwilligers naar woningen. We vragen dat de vluchtelingen vooraf hun contacten aanspreken, gaan rondwandelen om te kijken of er iets te huur staat en om de telefoonnummers te noteren. Naar die contacten wordt ook gebeld, want een zoektocht enkel op internet is vrij vlug afgewerkt. Voor alleenstaanden bijvoorbeeld zoeken we naar huurwoningen tot maximum 500 euro. Daar zoeken heel veel mensen naar en het aanbod is erg beperkt. We proberen afspraken vast te leggen en als het nodig is, gaat er iemand van ons mee naar de woning kijken. Soms hebben mensen voldoende eigen kennis of hebben ze vrienden of vrijwilligers verbonden aan het LOI, die mee gaan kijken. De meeste aan-

Joke Dillen en Valerie Annys

Na de helse tocht... een woning vinden

In 2012 vluchtten Nabil en Fadia uit Homs, de derde grootste stad in Syrië. Vier jaar later en twee kinderen rijker vinden ze een huis in Beauraing, dankzij Caritas International en een solidaire huiseigenaar.

"Ik ben uit Homs gevlucht omdat ik niet in het leger wilde. Maar wanneer je deserteert, gaat de overheid je zoeken. Ik moest vertrekken," vertelt Nabil. Hij reist via Damascus naar Libanon. Hij leeft een jaar in een vluchtelingenkamp en leert er zijn vrouw Fadia kennen. "In het kamp was het altijd bar koud. Er was te weinig eten. Het was heel moeilijk." Met valse paspoorten kunnen ze doorreizen naar Algerije, daarna naar Marokko. "We wisten wel dat dat verkeerd was, maar het is gelukt. In totaal kostte een paspoort ons 2000 dollar." In Marokko vonden ze echter geen werk. Ze proberen vervolgens de Spaanse grens over te steken, naar Melilla, de Spaanse enclave op Marokkaans grondgebied. Dat proberen ze zes maanden lang, tot die dag dat het wel lukt. Van Melilla worden ze naar Barcelona gestuurd. Vandaar naar Brussel, waar ze asiel aanvragen.

In december 2015 worden ze erkend als vluchteling. "We kregen twee maanden tijd om het opvangcentrum te verlaten en een woning te vinden." Een woning vinden op de Belgische huurmarkt, zonder de taal te spreken, zonder geld op zak, dat is een bijna onmogelijke opgave. "Caritas International heeft ons daarbij geholpen en ons in contact gebracht met onze huiseigenaars, Catherine en haar man," besluit Nabil.

Bron: www.caritasinternational.be/nl/asylum-migration/een-woning-vinden-mission-impossible. Foto: Karen Nachtergaele

meldingen komen uit de provincie Antwerpen, maar eigenlijk zoeken we van hieruit over heel Vlaanderen."

Joke: "We kregen bijvoorbeeld iemand die in Blankenberge wilde gaan wonen, omdat een vriend daar al woont en erg tevreden is over de ondersteuning door het OCMW. Wij adviseerden om niet alleen in Blankenberge te zoeken, maar ook in omliggende kuststeden. De verplaatsing naar Blankenberge is immers gemakkelijk. Hij kon ook aan zijn vriend vragen om mee uit te kijken naar huurwoningen en de gegevens te bezorgen. Zo werken we eigenlijk op alle plaatsen en zeker voor Antwerpen, waar het nog veel moeilijker is om iets te vinden, adviseren we om ruimer te zoeken."

Valerie: "Op een Housing Café gebeurt ook meer dan enkel een woning zoeken. We leren mensen hun weg vinden op Immoweb, maar ook websites zoals 2dehands.be. We leggen uit wat er in een huurcontract staat, hoe ze de nutsvoorzieningen geregeld krijgen,... Ze kunnen ook bij een tasje koffie of thee hun verhaal en hun frustraties kwijt. We merken wel dat er bij ons mensen komen, die de moed om iets te vinden al wat hebben laten zakken. Zeker onze vrijwilligers, die hetzelfde hebben meegemaakt, kunnen hen een hart onder de riem steken, zodat ze blijven zoeken, opnieuw langskomen met telefoonnummers en er in blijven geloven dat ze iets zullen vinden. Het gebeurt ook altijd nog dat mensen via eigen contacten een

"We vragen dat de vluchtelingen vooraf hun contacten aanspreken, gaan rondwandelen om te kijken of er iets te huur staat. Want een zoektocht enkel op internet is vrij vlug afgewerkt."

woning vinden. Maar vaak hebben we dan wel bijgedragen aan de manier waarop ze zoeken en contacten leggen. Ook wanneer ze een woning

Erkende vluchtelingen zoeken samen met een begeleider van het Housing Café op internet naar een geschikte woning.

gevonden hebben kunnen ze bij ons terecht met vragen over het contract, de nutsvoorzieningen,..."

Joke: "Soms heb je mensen die uiteindelijk gaan zoeken over het hele land. Ik ben bijvoorbeeld al eens

"Het is heel belangrijk dat vrijwilligers bij elkaar terecht kunnen, en ook bij ons hun verhaal kwijt kunnen. Zo blijven we elkaar echt motiveren, want woningen zoeken is geen gemakkelijke opdracht."

iemand gaan installeren in Eupen en in Libramont. Wanneer iemand een woning heeft gevonden, kan bij het OCMW de aanvraag gebeuren voor het leefloon en de huurwaarborg. Zij hebben ook recht op een installatiepremie. Maar die wordt toegekend nadat de OCMW-assistent op huisbezoek is geweest en de woning heeft goed bevonden. Dat wil zeggen dat de huurder er al moet wonen. Maar sommigen hebben letterlijk niets. Wij hebben van Ikea een levering ge-

kregen, waarmee wij onze cliënten kunnen voorzien van een basiskit: een matras, een tafeltje en stoel, een bord en bestek, een pot en pan, een vuilbakje, een handdoek, keukendoek en een bewaarpotje voor restjes eten. We volgen hen achteraf op of helpen bij het papierwerk dat nodig is om alles in orde te krijgen. Ook met eigenaars, waar we zelf contact mee hadden, nemen we achteraf contact om te horen hoe alles gaat. Soms krijgen we ook op die manier een extra woning aangeboden. Daaruit blijkt dat eigenaars echt wel tevreden zijn dat we de huurders opvolgen en dat zij zelf ook bij ons terecht kunnen wanneer er zich een probleem met de huurder voordoet."

"Men vraagt ons ook: is het nu nog altijd nodig, want er zijn toch minder asielzoekers? Maar dat merken we niet in het veld. Je moet ook rekenen dat tussen de aankomst hier en de erkenning een half jaar tot een jaar of meer tijd verstrijkt vooraleer men wordt erkend en er een woning moet worden gezocht. Het Housing Café zal nog wel een hele tijd echt nodig zijn. We vinden het ook belangrijk om te doen. En dat gevoel wordt gedeeld door de vrijwilligers. Met hen doen we ook buiten het Housing Café activiteiten en daar hebben ze ook ontzettend veel deugd aan."

Valerie: "Op verloren maandag deden we met de vrijwilligers een eerste

keer interview, uiteraard met worstenbroodjes en appelbollen erbij. De Belgische vrijwilligers vonden het super om die traditie toe lichten en ook de Syrische vrijwilligers vertellen graag over hun tradities. In maart organiseerden we ook nog een andere activiteit waarbij we de vrijwilligers van het Housing Café in Luik en Brussel in Antwerpen uitnodigden. We hebben samen gegeten en onze vrijwilligers hebben hen daarna hun favoriete plek in de stad getoond. Ook dergelijke activiteiten zijn belangrijk om gemotiveerd te blijven werken, want het Housing Café kan erg stresserend en druk zijn."

"Tijdens de interview hebben de vrijwilligers meerdere voorstellen gedaan om een aantal zaken anders aan te pakken. Zo stelden onze Syrische vrijwilligers voor om voor de mensen, die voor de eerste keer komen, infoches te maken, die de stappen toelichten die tijdens het Housing Café worden gezet. Dat helpt bij de intakegesprekjes. Ook stelden ze voor om de opstelling van de tafels in het lokaal te veranderen. De tafels stonden in cirkelvorm, maar bij het tegelijkertijd telefoneren was dat heel moeilijk. We probeerden een opstelling in eilandjes uit en dat geeft een beter resultaat. De eilandjes blijven het ook mogelijk maken dat vrijwilligers, na een zeer ontmoedigend contact met een eigenaar meteen iets kwijt kunnen bij mekaar. Sommige eigenaars zeggen kortweg: geen OCMW, maar soms krijgen we echt te maken met racistische uitspraken, en dat is heel zwaar om te dragen. We gaan ook een vorming doen over manieren om daarmee aan de telefoon om te gaan. Maar het kan ook gebeuren wanneer je een woning gaat bekijken... Het is heel belangrijk dat vrijwilligers bij elkaar terecht kunnen, en ook bij ons hun verhaal kwijt kunnen. Zo blijven we elkaar echt motiveren, want woningen zoeken is geen gemakkelijke opdracht. Het is ook alleen maar te hopen dat het in de toekomst niet nog moeilijker zal worden om woningen te vinden."

5.4. Partner in de strijd voor meer huisvesting

“In 2015 kwamen 35.000 asielzoekers in ons land terecht. Ongeveer 60% werd erkend als vluchteling of als subsidiair beschermd. De helft daarvan vestigt zich in Vlaanderen. Er zijn dus ongeveer 10.000 mensen op korte tijd terecht gekomen op een woningmarkt, die al krap was. Orbit zag al langer aankomen dat de aanvan-

“Vooral in dorpen vraagt men zich te weinig af: zou het kunnen dat de mensen die nu in het Lokaal Opvang Initiatief zijn, hier zouden willen blijven?”

kelijke opvangnood zou verschuiven naar een acute woningnood en werd ook aangesproken door mensen die iets wilden doen voor vluchtelingen. Daaruit is het project *Woning gezocht, burens gevonden* gegroeid en in 2016 van start gegaan,” vertelt Nils Luyten, de trekker van het project.

“In ons netwerk zijn in Vlaanderen 220 woningen gevonden. Dat toont aan welke energie burgers hebben ontwikkeld. Toch is het geen gemakkelijk project geweest. Vooral in dorpen vraagt men zich te weinig af: zou het kunnen dat de mensen die nu in het LOI, Lokaal Opvang Initiatief (*) zijn, hier zouden willen blijven? Ze gaan ervan uit dat zij allemaal naar een grote stad zullen gaan. Dat is gedeeltelijk waar, maar er zijn ook mensen die lokaal willen blijven wonen. Ook moeilijk is de krappe huurmarkt. Voor ons zijn de tekorten op de huurmarkt een kans om burgers meer te doen nadenken over huisvesting en om het beleid sterker aan te spreken over wat er mis gaat. Wij zijn een partner in de strijd voor meer huisvesting. Op lange

termijn komt dit project iedereen ten goede.”

“Aan burgers die iets willen doen, stel ik altijd drie vormen van engagement voor: een oproep doen, helpen bij rondbellen voor een woning of zelf een woning ter beschikking stellen. Ze kunnen dan, aansluitend bij de tijd die ze hebben, zelf hun engagement bepalen.”

Iedereen kan helpen

“Een kleiner engagement is bijvoorbeeld de pastorale eenheid Immanuel, tien parochies van Boechout tot Kontich, die hun pastorale netwerk inscha-

kelen om de vzw Mondiale Werken in Lier te ondersteunen. Samen met hen ontwikkelden we een gepersonaliseerd “Woning Gezocht”-krantje. Dat drukken wij gratis dankzij onze partner Uitgeverij Halewijn. Het zijn krantjes met voor eerst een aantal standaard teksten. Zo wordt duidelijk gemaakt dat erkende vluchtelingen dringend op zoek zijn naar een huurwoning, “ook in jouw gemeente”. Verder worden lezers aangezet om in hun netwerk van vrienden of familie uit te kijken naar potentiële verhuurders. De krantjes bevatten ook informatie over de vluchteling als huurder, om misverstanden weg te nemen. De andere pagina's worden ingevuld

Nils Luyten op bezoek bij een jong gezin erkende vluchtelingen waarvoor een woning werd gevonden, met de ondersteuning van Orbit vzw.

door het lokale burgerinitiatief. Zo komen lokale vluchtelingen in beeld, mensen die hun woning verhuren aan erkende vluchtelingen en die dit positief ervaren, en maken burgerinitiatieven hun eigen werking bekend bij lokale verhuurders. Die vinden het een hele geruststelling, dat ze voor de communicatie met hun huurder beroep kunnen doen op het ondersteunend netwerk van 'Vlaamse' burens.

"De vzw Mondiale Werken regio in Lier is een voorbeeld van een groot engagement. Onder de noemer *Woonhulp voor vluchtelingen* komen ze wekelijks samen met vluchtelingen. Ze nemen woningadvertenties door en bellen naar de verhuurder. Dat is een ontzettend belangrijke ondersteuning. De vluchtelingen zijn hier immers nog niet zo lang en het Nederlands is nog moeilijk. Omdat men lokaal zoekt en belt, kan de vrijwilliger ook mee gaan kijken naar de woning. In Lier is men ook leegstand beginnen renoveren met een team vrijwilligers en vluchtelingen. De woningen worden daarna tijdelijk aan

erkende vluchtelingen verhuurd. Dat geeft hen meer tijd om een andere woning te vinden. *Huizen van vrede* in Brugge pakt het anders aan. Zij tekenen initieel mee het contract en vragen na een jaar aan de eigenaar om het contract volledig op naam van de erkende vluchteling te zetten."

de families de buurt kennen. Daardoor hadden ze na hun erkenning minder de neiging om naar een grotere stad te trekken. Na de deal met Turkije kwam er meer plaats in de opvang en werd er opnieuw de voorkeur gegeven aan collectieve opvangcentra. De asielzoekers gaan in de eerste plaats dus naar

"De erkende vluchtelingen hadden in hun land allemaal een huis, een job en dromen over de toekomst. Die gaan ze hier ook proberen op te zetten. Het betekent dat, tot in de kleinste Kempische dorpen, diversiteit realiteit is geworden. Een goed nabuurschap ontwikkelen past daar heel goed bij."

"Ook bij Orbit werden enkele huizen aangeboden. Bijvoorbeeld een villa met zeven kamers. De eigenares moest jaarlijks 7.000 euro boete voor leegstand betalen. Ze kreeg het niet verhuurd en wou het ook niet verkopen. We hebben haar kunnen overtuigen met een lokale vzw *House of Colours* in zee te gaan. Zij renoveerden de villa en plaatsten er een aantal gezinnen in. Dat is een voorbeeld van extra woongelegenheden, die werd gecreëerd. Waar het kan, raad ik eigenaars en burgergroepen altijd aan om te werken via een sociaal verhuurkantoor (*). Dan is de eigenaar zeker, loopt de burgergroep geen financieel risico, en kunnen ze de huurders sociaal ondersteunen. In Antwerpen hebben we ook nog krantjes gemaakt voor de projecten 'OverHoop' en 'Huizen' van de VPKB, Verenigde Protestantse Kerk in België. In de regio Boom wordt een project getrokken door het CAW (*) en in Ekeren werken we samen met Eva-centrum vzw(*)."

Lokale binding

"In het begin van ons project was het spreidingsplan actief. Daardoor kwamen asielzoekers vrij vroeg in de procedure in alle gemeentes van het land terecht in een LOI. Omdat hun asielpprocedure maanden duurt, verbleef men daar vrij lang. Dus gingen de kinderen daar naar school en leerden

de collectieve centra, en krijgen na hun erkenning de keuze: ofwel vervroegd de opvang verlaten door bijvoorbeeld bij familie of vrienden in te trekken - waar ze vervolgens na een aantal maanden ondervinden dat ze geen eigen woning vinden - ofwel nog twee maanden in de opvang blijven. Kiezen ze voor het laatste, dan wordt men overgeplaatst naar een LOI. En dat kan om het even waar in het land zijn. Daardoor zitten ze de twee laatste maanden van hun opvang plots op een compleet nieuwe plek. De tijd om lokaal banden te ontwikkelen is daardoor te kort. Bijgevolg is men veel minder geneigd om ter plaatse te blijven en krijgen steden, die meer 'gekend' zijn, de voorkeur. Dit heeft echt impact op ons project. Ik krijg nu veel meer mails met het verzoek: 'We zoeken een woning in Leuven, Oostende, Gent, Antwerpen'. Wel proberen we om in de rand van die steden burgers en lokale organisaties te stimuleren om iets te doen."

"Vergeleken met de collectieve opvang bood de opvang in een LOI veel meer kans op lokale binding. Dit steeds verder afbouwen, zal de integratie niet vlotter doen verlopen. Telkens wanneer men een asielzoeker of vluchteling overbrengt naar een andere locatie wordt alles, wat er aan ondersteuning werd opgebouwd, onderuit gehaald. Op termijn kan dit ook

"Vrijwilligers helpen niet alleen om een woning te vinden. Ze steken ook een handje toe bij de verhuis." Foto: Kim Nation.

de burgerinitiatieven ontmoedigen. Je zou dan kunnen meemaken dat er lokaal een woning wordt gevonden, maar dat er niemand wordt gevonden om er te komen wonen.”

“De ervaring die we met Orbit hebben opgebouwd willen we nu uitwerken in een toolkit en vorming. Daarin vind je dan antwoorden op vragen als: Hoe begin je een burgerinitiatief en wie zijn potentiële partners (bijvoorbeeld parochies, andere welzijnsorganisaties)? Hoe zoek je gestructureerd naar huurwoningen? Welke argumenten gebruik je aan de telefoon om verhuurders te overtuigen? Waarom ga je best mee op huisbezoek? Ten slotte zal de toolkit ook informatie over de veranderingen in de transitiefase en praktische en technische informatie over huisvesting bevatten. Wist je bijvoorbeeld al dat je sinds kort extra woongelegenheden kan creëren in je eigen woning om te verhuren aan erkende vluchtelingen, zonder dat je een stedenbouwkundige vergunning moet aanvragen? Dat komt ook in de Toolkit.”

“Ten slotte zien we ook dat er ook na het vinden van huisvesting nog stappen kunnen worden gezet om tot verdere integratie te komen. De erkende vluchtelingen hadden in hun land allemaal een huis, een job en dromen over de toekomst. Die gaan ze hier ook proberen op te zetten. Het betekent dat, tot in de kleinste Kempische dorpen, diversiteit realiteit is geworden. Een goed nabuurschap ontwikkelen past daar heel goed bij. En daar wil Orbit ook op gaan inzetten.”

“Ondertussen blijven er in Brussel nog steeds rond de 1.500 asielzoekers per maand bijkomen. De helft van hen wordt erkend. Daar komen nog bovenop alle gezinnen van de alleenstaande mannen die vorig jaar asiel verkregen en die nu in België aankomen via gezinshereniging. Ook zij moeten nu opnieuw op zoek naar een grotere woning. De nood aan hulp bij het vinden van een woning zal dus zeker niet verminderen.

Mijn tip is: iedereen kan helpen. Want iedereen kan het eigen netwerk inschakelen om woningen te vinden. Een oproep verspreiden kost eigenlijk geen moeite. We hebben ook mensen nodig die lokaal een initiatief willen opstarten. Al is het maar een groepje mensen die een uurtje per week willen vrijmaken om te bellen naar verhuurders. Maar wat je ook wil doen: ga niet alleen aan de slag. Nodig ons uit zodat we je kunnen inspireren en inschakelen in een netwerk van bestaande initiatieven.”

5.5. Mogen wonen zo lang het nodig is

In de pastorie van de Sint Antonius Abt parochie, in het centrum van Brasschaat, zitten ze met zes rond tafel. Het zijn enkele mensen van de steungroep rond een christelijk vluchtelingengezin uit Syrië, dat ze alle kansen geven om hun leven hier opnieuw op te bouwen en zich te integreren. Ze gingen aan de slag na de brief van de bisschop in september 2015, om te zoeken naar mogelijkheden om vluchtelingen te ondersteunen en de solidariteit te versterken.

Michel Baert, pastoor in de pastorale eenheid HH. Jacobus en Antonius, besprak de brief met het parochieteam, de parochieraad, de kerkraad en het financieel comité van de parochie. “We zetten eerst een stap op de korte termijn. We hielden twee omhalingen, in september en oktober 2015, voor Caritas International. Een van de vrijwilligers van onze groep werkt als

“We wisten dat er een gezin met kinderen zou komen. De steungroep zocht extra hulp. Zo zijn we er met een tiental mensen in geslaagd om de woning helemaal in te richten, met meubels, keukengerief, beddengoed. Alles was er, want ja, de mensen hebben zelf natuurlijk niets.”

boekhouder bij de paters Jezuïeten. Zo leerden we de werking kennen van JRS, Jesuit Refugee Service. In België zetten zij zich in voor vluchtelingen die in een detentiecentrum worden opgesloten, in afwachting van hun uitwijzing. Omdat dit in de praktijk toch niet altijd mogelijk is, worden ze daar uiteindelijk weer ontslagen. JRS biedt met het project ‘up together’ aan deze mensen - de armsten onder de armen - opvang en tijd, zodat ze aan nieuwe toekomstperspectieven kunnen werken. We steunen deze

werking financieel, omdat wij ook niet erkende vluchtelingen niet willen vergeten. Verder is er in Kapellen-Hoogboom een asielcentrum. Ook vanuit de parochie werken mensen daar als vrijwilliger, bijvoorbeeld bij het geven van huiswerkbegeleiding. En ten slotte hebben we ook stappen gezet om een gezin te huisvesten, wat ook door paus Franciscus werd gevraagd. Dan heb je natuurlijk een woning nodig. Dankzij de kerkfabriek hebben we dat kunnen realiseren”.

Eric Dua, voorzitter van de kerkfabriek, nam eerst met Caritas International contact om op basis van de financiële draagkracht van een erkend vluchtelingengezin een haalbare huurprijs

“We nemen hen niet bij het handje, maar laten hen hun eigen weg gaan. Komen ze met vragen, dan helpen we. Dat werkt het beste. Trouwens, in Syrië hadden zij ook een levensstandaard zoals wij.”

te kunnen bepalen. De kerkfabriek ging vervolgens aan de slag om een woning te vinden en helemaal in orde te brengen. De kerkfabriek heeft overigens meerdere woningen. “Met de inkomsten ervan, werken we volledig zelfstandig, ook voor investeringen.

Daarom konden we dit initiatief nemen. We hebben een ruimere woning in orde gebracht, bedoeld voor een gezin. De woning staat bovendien in een buurt, die zich leent tot onderlinge contacten. In de zomer wordt de straat bijvoorbeeld ingericht tot speelstraat.” Hij voegt toe dat de kerkfabriek de huurders beschouwt zoals alle andere huurders. “Als kerkfabriek hebben we er altijd voor gekozen om kwaliteitsvolle woningen te verhuren aan sociaal aanvaardbare voorwaarden.”

Eens de woning in orde, kon de steungroep aan de slag. *Maria Geudens*, plaatselijk contactpersoon, vertelt dat het parochieteam een oproep deed om een steungroep te vormen. Die kwam in februari 2016 voor het eerst samen. Om alle parochianen te betrekken werd ook in het parochieblad een oproep om mee te helpen gepubliceerd. *Christine Baestaens*, verantwoordelijk voor de Sint-Vincentiusvereniging Brasschaat vult aan: “We wisten dat er een gezin met kinderen zou komen. De steungroep zocht ex-

tra hulp. Zo zijn we er met een tiental mensen in geslaagd om de woning helemaal in te richten, met meubels, keukengerief, beddengoed. Alles was er, want ja, de mensen hebben zelf natuurlijk niets. We hebben ook ondervonden dat mensen heel gul zijn, zowel om mee te komen helpen als om de nodige meubels bij mekaar te krijgen.”

Voor het vinden van het gezin werden de contacten gelegd door *Gilbert en Claire Bellinkx-Boucquey*. Ze hadden al contact met enkele christelijke families uit Syrië. Het gezin dat naar Brasschaat kwam, Elias, Mai en hun twee kinderen kenden ze nog niet. De familie woonde toen een jaar in een doorgangshuis van de zusters van Don Bosco in Heverlee. Vlak voor de zomervakantie van 2016 verhuisden ze naar Brasschaat. Een grote verhuus was het niet. “Ik denk dat wij meer bijhebben als we met vakantie gaan,” zegt Gilbert, die zich ook de eerste reactie van Mai levendig herinnert, toen ze voor het eerst in de woning kwam. “Ze zei: ik droom, ik kon niet

Van links naar rechts: Eric Dua, Gilbert en Claire Bellinkx-Boucquey, Maria Geudens, Christine Baestaens, Michel Baert.

denken dat alles zo perfect in orde zou zijn.” Gilbert en Claire stonden het gezin ook bij om de eerste administratieve stappen in orde te brengen. Claire: “De kinderen, die in Heverlee al naar school gingen, konden meteen ingeschreven worden in de school vlakbij.” Gilbert: “Ook met het OCMW werd alles in orde gebracht. Om een woonsubsidie te krijgen en een sociale woning, zijn ze ingeschreven bij een sociaal verhuurkantoor. De ouders moesten worden ingeschreven voor Nederlandse lessen, die ze volgen in Kapellen,... Al die zaken zoek je samen met hen uit.”

Het gezin is ingeschreven in een sociaal verhuurkantoor. Betekent dit dat zij de woning slechts voor een beperkte tijd zullen kunnen huren? Eric bevestigt dat in het ideale scenario de woning opnieuw vrijkomt. Ze zal dan ter beschikking worden gesteld van een ander vluchtelingengezin. Maar het gezin krijgt wel alle tijd die nodig is om zich te integreren en hun leven op te bouwen. Een termijn wordt daar niet aan vastgekoppeld. Claire en Gilbert: “Elias en Mai stelden als eerste vraag: hoelang mogen we blijven? Michel antwoordde: zo lang als jullie papieren in orde zijn en de nood is er, mag je blijven. Dat vinden wij zo fantastisch, want ergens mogen blijven, zo lang als nodig, is voor hen de enige manier om als gezin eindelijk rust te vinden. Dan pas kunnen ze de stress van alles wat ze hebben meegemaakt, beginnen loslaten en komt er mentale energie om verdere stappen te zetten naar integratie.”

Hét advies dat ze aan andere groepen, die overwegen om huisvesting te bieden aan vluchtelingen, willen geven, is: laat hen wonen zo lang als het nodig is. Want elke verhuis, is niet alleen een grote beslommering, maar geeft zoveel stress, dat het voor hen een nieuw vluchtproces is, een nieuw dramatisch gebeuren. Vluchtelingen stabiliteit bieden in hun leven, vinden ze cruciaal. En wanneer je met vluchtelingen op weg gaat, ontdek je dat het beeld van de vluchteling toch heel anders is dan wat in de publieke opinie wordt gedacht. Ze hopen dat vele anderen dat ook mogen inzien en ervaren.

“Toen ze hier pas waren, durfden ze het nog niet goed aan om de kinderen op straat te laten spelen. Via de contacten van de kinderen op school, zijn er nu al goede contacten met een buurvrouw en komen er ook kinderen bij hen aan huis om te spelen. De integratie begint dus op gang te komen,” vertelt *Christine*. *Claire* voegt toe: “Ze hebben momenten dat ze heel verdrietig zijn over het leven dat ze hebben moeten opgeven, alle banden die ze moesten doorknippen. Het is voor hen helemaal van nul herbeginnen. En dat vraagt enorm veel van hen, mentaal en emotioneel. Wat helpt, is dat hun familie ook een veilige plek in Europa heeft kunnen vinden. Ze hebben er veel voor over om mekaar regelmatig te zien.”

Ze zijn het er met mekaar over eens dat alles tot hiertoe zeer goed is verlopen. *Christine* schrijft dat toe aan de ruime groep die mee achter het gezin is gaan staan en aan tal van andere mensen waarop beroep kan worden gedaan. “Dan ondersteun je ook mekaar. Dat is heel belangrijk, want

alleen is maar alleen, hoor”. *Eric* wijst er op dat in de steungroep de kennis aanwezig is om de vragen op te vangen en beklemtoont dat het gaat om mee zoeken, om ondersteunen. “We nemen hen niet bij het handje, maar laten hen hun eigen weg gaan. Komen ze met vragen, dan helpen we. Dat werkt het beste. Trouwens, in Syrië hadden zij ook een levensstandaard zoals wij. *Elias* is boekhouder en *Mai* computerprogrammeur. Dat merk je ook aan hoe zij alles netjes bewaren en stipt opvolgen.”

Een belangrijk punt zal nu zijn om werk te vinden. Daarvoor moeten ze eerst een bepaald niveau van Nederlands beheersen. Dat lukt al aardig. Ze zijn ook al naar info-beurzen geweest, om te vernemen hoe zij hier werk kunnen gaan zoeken. *Christine* besluit: “Ik ben getroffen door hun moed, hun wilskracht, de inspanning die ze doen om op alle kansen in te gaan. Ze zullen zich desnoods ook herscholen, om toch maar aan werk te geraken. Zij willen absoluut hier terug opnieuw beginnen en daar staan ze 800% achter.”

5.6. Gastvrijheid om van te leren

“Zoals zoveel mensen werd ik in de zomer van 2015 sterk geraakt door de beelden van vluchtelingen. Omdat in het verleden in de pastorie een Iraans gezin heeft gewoond, dacht ik dat we dat opnieuw zouden kunnen overwegen. Met dat voorstel ging ik naar het parochieteam,” zegt *Bruno Degeyter*, jarenlang actief in de parochie en

sinds eind 2015 zelf ook lid van het parochieteam (PT) van de Sint-Pancratiusparochie in Ranst.

Hij vond meteen gehoor bij het PT. Dat bekeek wat er nodig was om in de pastorie, een voormalig klooster dat wordt gebruikt als ontmoetingsplek en catechesehuis, een gedeelte opnieuw

geschikt te maken als woonst. Maar dat bleek niet meer haalbaar. Dus vatte de parochie het plan op een huis te zoeken. *Bruno* ging samen met *Nadine Verheyen*, lid van het PT, met een reclamebord ‘Gezocht, woonst voor vluchtelingen’ op de boerenmarkt staan van Ranst, een evenement dat jaarlijks eind september plaats vindt.

Hun reclame had niet veel effect. Bruno fietste vervolgens Ranst rond om woningen “te huur” te vinden. Ook werd in de ongeveer 2.000 brievenbussen van de parochie een briefje gepost met de oproep een woning ter beschikking te stellen. Maar een woning werd niet gevonden.

Vervolgens kondigde *Peter Houllenberg* aan dat hij in december 2015 tot diaken zou worden gewijd en maakte van de gelegenheid gebruik om de oproep voor een woning te herhalen. Deze keer kwam er respons. Een mevrouw uit de parochie besliste om vroeger naar een serviceflat te verhuizen en bood haar huis aan. **Bruno:** “Daar waren we heel blij mee. Maar we wisten dat we dit niet alleen zouden aankunnen. Via de contacten van Nadine, die werkt in het asielcentrum van deelgemeente Broechem, en Vluchtelingenwerk Vlaanderen, kwamen we terecht bij Caritas International (*). Ze kwamen de woning bekijken en vonden ze goed. Alleen was voor hen in eerste instantie de afstand vanuit Antwerpen een hindernis om begeleiding te kunnen opnemen. Na enig aandringen namen zij de woning zelf in huur voor de periode van een jaar.”

Nadine: “Toen riepen we de mensen op om mee te werken, of om financieel of materieel te helpen. We kregen reacties van mensen die een paar stoelen hadden, een bed, een matras, keukengerief. Alles bij mekaar was het een mooi resultaat.” **Bruno:** “Zo is ook Joris bij de groep gekomen. We wilden immers zoveel mogelijk mensen betrekken en hadden een lijstje gemaakt, zodat men enkel alleen maar behoefde aan te kruisen wat men wilde doen: een bezoekje brengen, bijles geven aan de kinderen,... We vroegen ook om financieel te steunen bij de huurprijs, door maandelijks een bedrag te storten aan Caritas. Zo kon men ook een fiscaal attest verkrijgen. Daar zijn ongeveer 15 mensen op ingegaan, zodat we maandelijks 300 euro konden bijdragen in de huurprijs.” **Joris Rymen** was één van de mensen die zich aanbod als vrijwilliger. “Het gaat niet alleen om het vinden van een woning,

maar ook om er voor te zorgen dat zij zich hier zo snel mogelijk thuis gaan voelen en zich goed integreren.”

In april 2016 kreeg de parochie het bericht dat er een gezin was geselecteerd: een Koerdische familie met vijf kinderen, dat vroeger woonde in de buurt van Aleppo. **Bruno:** “Na een bombardement op hun woning vluchtten ze naar het nabije Turkije. Onderweg werden ze door rovers van al hun spaarcenten beroofd. Gelukkig kon de vader vlug werk vinden in een schoenfabriek. Hier heeft hij anderhalf jaar vele uren gewerkt om het nodige geld voor de tocht naar België te kunnen sparen voor hem en hun jongste zoon. Na een tocht van 20 dagen langs de Balkanroute zijn ze in het asielcentrum van Kapellen opgevangen. In Syrië werd door de ganse familie al het spaargeld bijeengelegd om de overtocht van de moeder en de andere vier kinderen te kunnen betalen. Eind januari 2016 is de familie herenigd kunnen worden en werden ze naar een chalet in een vakantiepark in Lommel overgebracht. Daar zijn wij ze met drie auto's gaan ophalen.”

Joris: “Toen ze hier aankwamen kenden de vader en de jongste zoon al wat woordjes Nederlands. De andere gezinsleden kenden nauwelijks een woord. De ouders moesten lessen integratie gaan volgen in Lier. Maar ze moesten wachten tot het nieuwe

schooljaar in september. Ik heb de taak opgenomen om hen meteen al op weg te zetten in het Nederlands. Samen met het hele gezin oefenden we in Nederlands spreken. Andere vrijwilligers hielpen de kinderen bij het huiswerk. We zijn ondertussen uitgegroeid tot een team van mensen, dat

heel sterk betrokken is bij het gezin. We hebben zelfs vrijwilligers die door het gezin ‘oma en opa’ worden genoemd. Zo betrokken voelen zij zich ook echt.”

Bruno: “De kinderen zijn meteen naar het Sint-Annuncia-Instituut kunnen gaan en werden daar fantastisch opgevangen. Naast de vier kinderen in de lagere school en een kind in het kleuteronderwijs zocht de directeur nog enkele andere anderstalige kinderen samen, zodat een leerkracht halftijds kon worden ingeschakeld om hen in een apart klasje op te vangen. Hierdoor hebben de kinderen op heel korte tijd fantastisch Nederlands leren spreken.” **Peter:** “We hebben de kinderen ook vanaf de eerste zondag dat ze hier waren, naar de Chiro kunnen laten gaan. En dat is ook perfect verlopen.” **Bruno:** “In die eerste zes maanden is het gezin ook heel goed opgevolgd door Caritas. We zijn ook heel dankbaar voor de hulp die ze hebben gegeven om alle papieren in orde te maken. Want daar hadden wij absoluut geen ervaring mee.”

Door Fedasil werd het gezin toegewezen aan de werking *Transit van kwetsbare gezinnen* van Caritas. Dat betekent dat Caritas hen gedurende zes maanden kon begeleiden in een individuele woning. Na zes maanden stopte deze opvang en moest het gezin een eigen woning gevonden hebben. De parochie moest dus ook vrij snel mee uitkij-

“We zijn ondertussen uitgegroeid tot een team van mensen, dat heel sterk betrokken is bij het gezin. We hebben zelfs vrijwilligers die door het gezin ‘oma en opa’ worden genoemd. Zo betrokken voelen zij zich ook echt.”

ken naar een andere woning. Dankzij de kerkfabriek werd de nieuwe woning voor het gezin tijdig gevonden. **Bruno:** “Bij hen kwam er toevallig een huis vrij. Na enig overleg, is het huis ter beschikking gesteld. We hebben ook contact genomen met het OCMW, dat zeker bereid was om daadwerkelijke hulp te

Van links naar rechts: Joris Rymen, Peter Houllberghe, Nadine Verheyen, Bruno Degeyter.

verlenen. Het gezin krijgt nu alles waar het recht op heeft, en staat grotendeels zelf in voor de huishuur.”

Voor een gemeente als Ranst speelt de aanwezigheid van een asielcentrum een rol. Gemeentes die een asielcentrum hebben, moeten immers geen LOI, Lokaal Opvang Initiatief (*) hebben, geen opvang in individuele woningen dus. *Joris*: “Als ik naar het asielcentrum kijk, vind ik het jammer dat er zo weinig contacten zijn met de mensen die er worden opgevangen. Er is hier op het platteland zoveel meer mogelijk aan integratie.” *Nadine*: “Het is ook wel zo dat de asielzoekers snel door buurtbewoners worden ervaren als overlast. Natuurlijk, als je in een asielcentrum ongeveer 300 - 400 mensen hebt, die 400 meter verder pas een bushalte vinden om naar school te gaan, naar de lessen integratie of naar de moskee te gaan, dan heb je wel wat beweging. Ik ervaar dat mensen soms heel racistisch zijn.”

“Als ik op mijn werk in het asielcentrum jongens zie van een jaar of veertien, die hebben meegemaakt dat een

geweer of mes tegen hun hoofd werd gezet, dan vraag ik me af hoe ze dat kunnen verwerken. Als ik iemand zie, die verdrietig is, vraag ik wel eens iets. Soms krijg ik een heel verhaal te horen. Zo was er een mama, die uit haar land gevlucht is omdat ze christen is. Zij is hier met de kinderen, haar man bleef ginder. Bij haar werd kanker vast gesteld en zij zat te wenen: hoe moet dat nu, wat gaat er met mijn kinderen gebeuren,... Het doet hen ook wel eens deugd, dat zij hun verhaal aan iemand anders kunnen vertellen, dat ze wat moed ingesproken krijgen. Uiteindelijk, ook al werk ik op de boekhouding, zijn we daar met mensen bezig.”

Hoe kijken ze naar de toekomst? Voor eerst blikken ze tevreden terug op de inspanningen, die voor het eerste gezin gebeurd zijn. Die ervaring willen ze graag inzetten voor een volgend gezin. Maar dat gezin werd om meerdere redenen niet vlug getraceerd, zodat de woning enkele maanden leeg staat. Dat vinden ze heel vervelend. Caritas probeerde ook in het eigen netwerk een nieuw gezin te vinden. Even was er hoop dat er een alleenstaande moeder

met zeven kinderen zou komen wonen. Maar de moeder zag het uiteindelijk niet zitten om te verhuizen naar Ranst. Hoe het verder moet, weten ze op het moment van het interview niet. Ze zouden het project graag verder zetten. *Nadine*: “Het is voor ons zo goed meegevallen om een gezin te helpen thuiskomen hier. De contacten met hen zijn ook zo fijn”. *Joris*: “De mensen zijn ook erg dankbaar om mee te werken. Ze zijn erg open. De kinderen gaan naar de Chiro. Twee zonen zijn bij de voetbalclub en twee meisjes gaan turnen. Dus de integratie is eigenlijk optimaal, bijna een droom.” *Nadine*: “Als je ze tegen komt op straat, zeggen ze meteen: straks koffie komen drinken! Je komt daar ook nooit op een fout moment. Je bent er altijd welkom. Dat is een gastvrijheid waar wij nog veel van kunnen leren.”

Enkele weken na het interview kwam er goed nieuws. Sinds krokusvakantie verblijft een tweede Syrische familie van zeven personen in de woning. De groep tracht hen een even goede begeleiding te bieden.

(*) 1. Overzichtslijst organisaties en be

Organisaties, diensten en begrippen, die in de publicatie enkel kort werden vernoemd, worden in deze lijst verder toegelicht, samen met de online vindplaatsen.

- * **Agentschap Onroerend Erfgoed.** Agentschap en wetenschappelijke instelling van de Vlaamse overheid, bevoegd voor bouwkundig, archeologisch, landschappelijk en varend erfgoed. Het bereidt het onroerend erfgoedbeleid in Vlaanderen voor en voert het uit. Wie handelingen wil stellen in of aan een beschermd goed moet bij het agentschap een vergunning of toelating vragen. Alle informatie en documenten, de inventaris van het onroerend erfgoed en een databank met de beschermingsbesluiten zijn online raadpleegbaar van: <https://www.onroerenderfgoed.be>. Zie ook: **Ruimte Vlaanderen**.
- * **Antwerps Platform wonen,** verenigt sinds 2007 een tiental Antwerpse middenveldorganisaties om samen op te komen voor de woonbelangen van maatschappelijk kwetsbare groepen in Antwerpen. De focus ligt vooral op de problemen op de private huurmarkt en het zoeken naar alternatieven. Het platform wisselt informatie uit, formuleert gezamenlijke standpunten, werkt dossiers en voorstellen uit en zet samen gedragen stappen naar het beleid en het bredere publiek: <https://wooncrisisantwerpen.be/>
- * **Arktos.** Vlaams expertisecentrum voor kinderen en jongeren van 6 tot 25 jaar voor wie de aansluiting op school, werk en samenleving minder evident blijkt. Ook worden ouders, scholen, partners en overheden ondersteund bij het omkaderen van deze kinderen en jongeren: <https://arktos.be/>
- * **Caritas Hulpbetoon** ondersteunt projecten van organisaties en voorzieningen die actief zijn op het vlak van hulpverlening aan zieken, bejaarden, gehandicapten, gezinnen en kinderen in nood, daklozen, vluchtelingen of andere hulpbehoevende personen. Caritas Hulpbetoon doet aan globale fondsenwerving. Het is een zelfstandige vzw opgericht in 1986 door Caritas Vlaanderen en de diocesane Caritassecretariaten. Caritas Hulpbetoon is erkend als organisatie die fiscale attesten aan haar schenkers kan verlenen: <http://www.caritas.be/nl/caritas-direct/caritas-hulpbetoon>
- * **Caritas International** en haar partners helpen slachtoffers van oorlogen, natuurrampen en armoede. Zij bieden hen, in hun eigen land of op de vlucht, onmisbare, duurzame materiële en niet-materiële hulp. In België ondersteunen ze migranten en vluchtelingen door hen een humaan antwoord te bieden, aangepast aan hun migratietraject: <http://www.caritasinternational.be/nl/>
- * **CAW, Centrum Algemeen Welzijnswerk, Antwerpen.** Vlaanderen heeft 11 CAW's, ontstaan vanuit een samengaan van organisaties die deskundige, laagdrempelige hulp verlenen aan mensen met vragen en problemen, op het vlak van familie en relaties, werken, wonen, administratie, juridische vragen, hulp aan slachtoffers en daders. Een overzicht van alle deelwerking kan je online raadplegen van: <http://www.cawantwerpen.be/overzicht-deelwerkingen>. Eén van de deelwerkingen is het **Outreach-team**, een straatwerking, die zelf naar dak- en thuislozen in de (semi-)openbare ruimte toegaat.
- * **CRKC, Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur** vzw is het door de Vlaamse overheid erkende expertisecentrum voor religieus erfgoed in Vlaanderen en Brussel. CRKC biedt advies, begeleiding en vorming, specifiek gericht op eigenaars en beheerders van publiek en privaat onroerend religieus erfgoed van de erkende erediensten in Vlaanderen. De belangrijkste doelgroepen zijn de kerken gemeentebesturen, die het beheer van de rooms-katholieke parochiekerken op zich nemen. CRKC is ook erg actief op het terrein van inventarisatie, bijvoorbeeld de databank parochiekerken: <http://crkc.be/databank-parochiekerken>
- * **Dekenale vzw.** Op de website van het bisdom Antwerpen kunnen in de rubriek dekenale vzw basisdocumenten en modelteksten meteen worden gedownload. U vindt er ook: De diocesane beleidsvisie (Bisschop Paul Van den Berghe, oktober 2005) en Statuten: <https://www.kerknet.be/bisdome-antwerpen/artikel/rekendienst>

begrippen

- * **De Loodsen** startte in 1993 in het Begijnhof aan de Ossenmarkt in Antwerpen. In 2000 nam de organisatie haar intrek in het gebouw op de Sint-Jacobsmarkt, een voormalig klooster van de zusters Apostelinnen van Antwerpen. De Loodsen biedt vorming en ondersteuning aan personen die zich inzetten voor vrijwilligerswerk. Via een aantal projecten geeft de organisatie ondersteuning en kansen aan maatschappelijk kwetsbare groepen, die uit de boot vallen: <http://www.deloodsen.be/>
- * **Ecokerk**. In 2005 gaven de bisschoppen aan Netwerk Rechtvaardigheid & Vrede de opdracht om een christelijk visie uit te werken over ecologie en spiritualiteit en om wegen te vinden om de visie in praktijk te brengen. Ecokerk werkt aan ecospiritualiteit, door het ontwikkelen van een 'ethiek van het genoeg' en het stimuleren van een ecologische levensstijl, met campagnes in de maand september. Verder worden tips gegeven voor de duurzame werking van groepen, organisaties en instellingen. Ecokerk neemt ook deel aan het maatschappelijk debat en voert politieke actie: <http://www.netrv.be/ecokerk>
- * **EPB-eisen**. Alle gebouwen in Vlaanderen waarvoor een stedenbouwkundige vergunning wordt aangevraagd of een melding wordt gedaan, moeten aan bepaalde energienormen voldoen. EPB staat voor: 'energieprestatie en binnenklimaat': <https://www.vlaanderen.be/nl/bouwen-wonen-en-energie/bouwen-en-verbouwen/epb-eisen>
- * **Europese voedseloverschotten. FEAD, Fonds voor Europese hulp aan de meest behoeftigen**, wil het aantal mensen dat in Europa in armoede leeft of door armoede dreigt te worden getroffen, doen afnemen. Voor de programmaperiode 2014-2020 beheert België via de Programmatorische federale Overheidsdienst (POD) Maatschappelijke Integratie een bedrag van ongeveer 88 miljoen euro. Jaarlijks worden ongeveer 358 OCMW's en 419 organisaties – in samenwerking met de 9 voedselbanken van het land – van goederen voorzien om gratis te verdelen onder de meest behoeftigen in België. De hulp moet hand in hand gaan met begeleidende sociale maatregelen om de betrokkenen te helpen er weer bovenop te komen: <https://www.mi-is.be/nl/fead>
- * **EVA centrum vzw**. In 1973 ontstaan om een rechtvaardiger samenleving te bekomen. De werking is gericht op allochtonen en autochtonen, zowel op vluchtelingen als op kansarmen uit de eigen omgeving. Een bijzondere aandacht gaat uit naar vrouwen, kinderen en jongeren uit maatschappelijk kwetsbare groepen. EVA heeft een solidaire buurtwinkel, met een bijzonder aandacht voor bio-producten. Het centrum biedt begeleiding als eerste stap naar de reguliere arbeidsmarkt en ondersteunt mensen bij hun hulpvragen en administratieve problemen. Ook de doelgroep zelf wordt bij de werking betrokken om mee te beslissen over zaken die voor hen van belang zijn. De werking van solidariteit.eva ten slotte biedt kansen tot sociale tewerkstelling: <http://solidariteit-eva.webnode.nl/>
- * **Filet Divers** is gehuisvest in het Kansenhuis van Bond zonder Naam in Antwerpen. Het Kansenhuis biedt een plek aan de sociale dienst van Bond zonder Naam en aan de activiteiten van Filet Divers vzw. Filet Divers is een vereniging waarin armen het woord nemen en waar talrijke activiteiten worden georganiseerd om kansarme mensen een duwtje in de rug te geven, zoals een sociale kruidenier: <http://www.filetdivers.be/nl/home>
- * **Fonds Kerkopbouw**. Parochies dragen 15% uit de vergoedingen bij huwelijken en uitvaarten over aan dit fonds verbonden aan een dekenale vzw. Ook vrije giften kunnen ingebracht worden. Een percentage van het fonds wordt doorgestort aan de diocesane jeugddienst, voor betaling van personeel. Bezoldiging op het vlak van het dekenaat kan eventueel ook, in overleg met het diocesaan beleid. Vooral staat het fonds in voor werkingskosten, infrastructuur en tussenkomst in de vorming van vrijwilligers voor dekenale ondersteuning. De volledige omschrijving vindt u in *Beleidsnota nr. 26*: <https://www.kerknet.be/bisdome-antwerpen/artikel/beleidsnota-nr-26-dekenaal-fonds-kerkopbouw>
- * **Free Clinic vzw** richt zich al meer dan 35 jaar op de meest kwetsbare stadsbewoner van Antwerpen. De afgelopen decennia werd een gespecialiseerd ambulans aanbod ontwikkeld voor personen met een **ernstige afhankelijkheids-problematiek aan illegale middelen**. Diverse deelaspecten worden vanuit een schade beperkende aanpak aangepakt: <http://free-clinic.be/>

- * **IOK, Intercommunale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen** werd in 1962 opgericht, met het oog op de industriële ontwikkeling van de Kempen. Het aantal gemeenten breidde gestaag uit tot 29 aangesloten gemeenten. Ook de doelstelling werd verruimd tot sociaal grondbeleid, huishoudelijke afvalophaling en –verwerking en technische dienstverlening aan de gemeenten: <http://www.iok.be>
- * **LOI, Lokaal Opvang Initiatief.** Tijdens de asielpcedure hebben asielzoekers in ons land recht op materiële steun. Na een verblijf van een aantal maanden in een collectieve opvangstructuur kan de asielzoeker naar een LOI doorstromen. Wie een verblijfsrecht van meer dan drie maanden heeft verkregen, heeft het recht om nog twee maanden opgevangen te worden in een LOI. Het OCMW staat dan in voor de materiële hulpverlening. Er is geen overzichtslijst van gemeentes met een LOI. De recentste informatie over het recht op materiële opvang is online raadpleegbaar via: <http://www.agii.be/thema/sociaal-medisch/materiele-opvang/asielzoekers-en-af-gewezen-asielzoekers/waar-heb-je-als-asielzoeker-recht-op-materiele-opvang#1>
- * **ODIS** – databank werd op 10 oktober 2006 opgericht en bevat gegevens over: organisaties of intermediaire structuren, personen en families die in het middenveld actief waren; gebeurtenissen en gebouwen verbonden met hun geschiedenis, periodieken en archieven van en over deze entiteiten. De databank wordt aanhoudend door de partners aangevuld. Partners zijn onder meer het CRKC dat alle gegevens van parochiekerken toevoegde: <http://www.odis.be>
- * **Onttrekken van een kerkgebouw aan de eredienst.** Bevoegdheid van de bisschop, die daarvoor de procedure voorzien in het kerkelijk recht volgt. De beslissing wordt uitgevaardigd in de vorm van een decreet. Op de website van het bisdom Antwerpen vindt u een overzicht van de decreten: <https://www.kerknet.be/bisdom-antwerpen/artikel/decreten-0>
- * **Outreachteam:** zie **CAW**
- * **Parochiekerkenplan.** Op de website van het bisdom Antwerpen zijn onder de rubriek Kerkfabrieken documenten online beschikbaar om over de toekomst van de parochiekerk in gesprek te gaan. Het gaat om: 1) *Stappenplan* parochiekerkenplan, 2) PowerPoint bij *Stappenplan* parochiekerkenplan, 3) *Sjabloon* parochiekerkenplan, 4) PowerPoint bij *Sjabloon* parochiekerkenplan, 5) CRKC: achtergrond bij parochiekerkenplan en 6) PowerPoint *Voorstelling Projectbureau herbestemming kerken*: <https://www.kerknet.be/bisdom-antwerpen/artikel/kerkfabrieken>
- * **Peter Pan** startte in 1969 vanuit oud-leiding van Chiro Sam (Sint-Amandus Antwerpen centrum) als een groep vrienden, die zich inzet voor mensen in generatie-armoede. Elk jaar wordt een speelgoedactie gevoerd. Vrijwilligers kuisen en repareren alle stukken, die vervolgens op een grote speelgoedmarkt worden verdeeld over een dertigtal Antwerpse wijk- en buurtwerkingen. Peter Pan geeft ook financiële steun aan deze werkingen. Middelen verwerft de groep door als Sint en zijn Pieten scholen, jeugdverenigingen, sportclubs, families en groepen te bezoeken: <http://www.peterpangroep.be/>
- * **Platform Noodhulp Onder Protest (PNOP).** Onder deze naam brengt **De Loodsen** sinds 1997 de verschillende voedselbedelende organisaties in en rond Antwerpen samen. Het platform ondersteunt hen en blijft signalen geven dat het bestaansminimum in Vlaanderen te laag is: <http://www.deloodsen.be/projecten/platform-noodhulp-onder-protest/leden-van-het-pnop/>
- * **Platform “Ouderenzorg Antwerpen”** bestaat uit: beweging.net Antwerpen, De Ideale Woning, CM Antwerpen, OKRA Antwerpen, Thuiszorgcentrum Antwerpen, Familiehulp, Gezinszorg Villers, Thuiszorg Vleminckveld, Landelijke Thuiszorg, Wit-Gele Kruis en Zorgnet-Icuro. Samen werd het concept Senioren-Thuis ontworpen en gerealiseerd in Borgerhout: <http://www.beweging.net/antwerpen/nieuws/35-nieuwsberichten/1451-senioren-samen-op-kot-in-kleinschalig-groepswonen>
- * **Poverello** Antwerpen, gevestigd in Deurne, biedt op weekdagen aan kansarmen warme maaltijden aan voor de prijs van 1 euro. Ook soep of een lunchpakket kan worden verstrekt. Ook is er begeleiding om de administratieve problemen op te lossen, zodat men weer een identiteitskaart, een adres, een inkomen kan verkrijgen. Vooral is het een plek om tot rust te komen en anderen te kunnen ontmoeten. De werking maakt deel uit van Poverello in Brussel: <http://www.poverello.be/nlhome.html>.
- * **Protestants Sociaal Centrum (PSC)** Antwerpen, opgericht door de Antwerpse Protestantse kerken om vanuit een diaconale beweging, gebaseerd op een Bijbelse motivatie, actief te zijn in solidariteit met mensen die in de marginaliteit terecht kwamen, ongeacht hun achtergrond, overtuiging, levensmoed of levensmoeheid. PSC verleent hulp, heeft een open huis en een werking voor vluchtelingen, als deelwerking van **CAW Antwerpen**: <http://www.pscantwerpen.be/home-psc>

- * **Ruimte Vlaanderen**, voluit Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed van het Vlaams gewest is sinds 1 april samen met het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie omgevormd tot het **Departement Omgeving**. Onroerend erfgoed is onderdeel van het omgevingsbeleid. Het concrete aanspreekpunt in de provincie Antwerpen is het **Agentschap Onroerend Erfgoed**, dat ook een vestigingsplaats heeft in het Anna Bijnsgebouw in Antwerpen. Geraadpleegd op 6 juni 2017 van <https://www.omgevingvlaanderen.be/opdracht-en-organisatie>
- * **Sint-Vincentiusvereniging** werd in België in 1842 in Brussel opgericht en telt 342 conferenties en 56 centra. De conferenties vallen geografisch meestal samen met een parochie en bestaan enkel uit vrijwilligers. De centra bestaan uit huizen of instellingen ten dienste van de minderbedeelden. Er werken vaste leden. De Sint-Vincentiusvereniging is actief op het vlak van hulpverlening aan de minderbedeelden, door te zorgen voor voedsel, kleding en het begeleiden bij administratieve en financiële problemen. De vereniging heeft ook transitwoningen: <https://vincentdepaul.be/wie-zijn-wij/?lang=nl>
- * **Sociaal winkelpunt Antwerpen** is een initiatief van beweging.net Antwerpen gesteund door partnerorganisaties **Welzijnszorg/Welzijnsschakels**, Groep **Arktos**, Groep Intra, Pax Christi Vlaanderen en Internationaal Comité. Het winkelpunt staat in voor de verdere ontwikkeling en uitbouw van het netwerk van sociale kruideniers en ondersteunt momenteel vijf lokale werkingen: http://www.sociaalwinkelpunt.be/sociale_winkelpunten.
- * **Sociale verhuurkantoren**: Woonorganisaties die sociale woningen verhuren. **Sociale bouwmaatschappijen/ sociale huisvestingsmaatschappijen**: woonorganisaties die zowel verhuren als verkopen of ook bouwen om te verkopen als sociale woning. De actoren voor sociaal wonen worden ondersteund door de VMSW, Vlaamse maatschappij voor sociaal wonen, een agentschap binnen het beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Op de website van de VMSW vindt u overzichtslijsten van alle woonorganisaties en een handige zoekfunctie per gemeente: <https://www.vmsw.be/Home/Footer/Over-sociale-huisvesting/Statistieken/De-woonorganisaties-uit-de-sector>
- * **'t Vlot**. Opgericht in 2003. De werking is gericht tot straatbewoners of mensen die een groot deel van de dag op straat doorbrengen. 't Vlot biedt onthaal in een rustige en huiselijke sfeer, met koffie, soep, brood en een luisterend oor: <http://www.deloodsen.be/projecten/t-vlot/>
- * **Vicariaat**. Op 1 september 2015 werden in het bisdom Antwerpen drie vicariaten opgericht. De vicariaten Antwerpen en Kempen hebben een pastorale bevoegdheid over: de parochies, de pastorale werking in de scholen, jongerengroepen, christelijke bewegingen, ziekenhuizen, woon- en zorgcentra. Ze ondersteunen de rekrutering, vorming en begeleiding van de pastorale medewerkers in hun vicariaat in samenwerking met het vicariaat Diocesane Diensten: <https://www.kerknet.be/bisdom-antwerpen/artikel/vicariaten-antwerpen-kempen-en-dio-cesane-diensten>
- * **Vierde Wereld Beweging**, voluit Internationale Beweging ATD Vierde wereld, is een niet-gouvernementele organisatie voor armoedebestrijding, opgericht in 1957 door Joseph Wresinski, een Franse priester, samen met de inwoners van een sloppenwijk in de Parijse agglomeratie. Joseph Wresinski groeide zelf in armoede op en bestreed armoede mét de armsten zelf, vanuit hun ervaringen en kennis. Op zijn initiatief werd 17 oktober uitgeroepen tot werelddag van verzet tegen extreme armoede: <http://www.atd-vierdewereld.be/>
- * **Welzijnsschakels**. Ontstaan in 1991 vanuit de nood om naast het voeren van de jaarlijkse sensibiliseringscampagnes van Welzijnszorg ook daadwerkelijk in te spelen op armoedeproblemen in de eigen omgeving. Ondertussen zijn er in Vlaanderen 130 groepen actief. De werking is erkend door de Vlaamse overheid als vereniging waar armen het woord nemen. Het overzicht van de 40 welzijnsschakels actief in de provincie Antwerpen, kan u online raadplegen via: <http://www.welzijnsschakels.be/regios/groepen/antwerpen>.
- * **Welzijnszorg**. De eerste Actie Welzijnszorg werd gevoerd in 1969. Als autonome organisatie wordt vanaf 1973 gewerkt aan bewustmaking en geldinzameling. Met het geld worden projecten ondersteund van organisaties die drempelverlagend werken voor kansengroepen. Politieke acties komen op voor rechten en betere structuren in de samenleving. Welzijnszorg vindt een goede partner in Broederlijk Delen, die vast stelt dat de uitsluitingsmechanismen in het 'noorden' en het 'zuiden' identiek zijn. Welzijnszorg blijft zoeken naar nieuwe partnerschappen en organisaties, waarbij ook de samenwerking met mensen in armoede sterker naar voor komt: <http://www.welzijnszorg.be>. Campagnewebsite: <http://www.samentegenarmoede.be>

2. Bronnen en literatuur

Agentschap Onroerend Erfgoed (2017): Parochiekerk Sint-Walburgis. Geraadpleegd op 7 april 2017 van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/6373>

Beernaert V. (2016, 12 oktober). Hanifa kan opnieuw vooruit kijken. Goed wonen verandert je leven. Geraadpleegd op 19 oktober 2016 van <http://sociaal.net/opinie/goed-wonen-verandert-je-leven/>

Bisschoppenconferentie van België. Charter van goed kerkelijk beheer. (Brussel, 2017, 6 april.) Geraadpleegd op 11 mei 2017 van <https://www.kerknet.be/bisschoppenconferentie/persbericht/charte-van-goed-kerkelijk-beheer>

Bonny J. Decreet: Onttrekking aan de eredienst van de Sint-Antoniuskerk te Mol (Donk) (Antwerpen, 2017, 1 maart). Geraadpleegd op 2 juni 2017 van : <https://www.kerknet.be/bisdom-antwerpen/artikel/decreten-0>

Bonny J. Een houtskoolvuur met vis erop en brood. Visietekst van en voor het Bisdom Antwerpen. Bisdom Antwerpen, 2012. 72 blz. Online raadpleegbaar van https://www.kerknet.be/sites/default/files/BA_visietekst.pdf

Bonny J. (2016, 11 oktober). Parochiekerkenplan Antwerpen. Persoonlijke beschouwingen van Mgr. Johan Bonny, bisschop van Antwerpen. Geraadpleegd op 1 juni 2017 van <https://www.kerknet.be/sites/default/files/161011-Beschouwingen%20van%20de%20bisschop%20bij%20parochiekerkenplan%20Antwerpen.pdf>

Bourgeois G. (2011, 24 juni) *Conceptnota "Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk" van Geert Bourgeois viceminister-president van de Vlaamse Regering Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand*. Geraadpleegd op 31 mei 2017 van http://crkc.be/sites/default/files/conceptnota_toekomst_parochiekerk.pdf

Campagnedossier Welzijnszorg. Een toekomst zonder armoede (2015). Geraadpleegd op 31 mei, 2017 van http://www.welzijnszorg.be/system/files/download-prv/dossier_2015.pdf

Caritas Standpunt. Huisvesting voor de meest kwetsbaren. Brussel, april 2016. Geraadpleegd op 31 mei 2017 van <http://www.caritas.be/nl/publication/caritas-standpunt-2-huisvesting-voor-meest-kwetsbaren>

Decreet betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten (2004, 7 mei). Geraadpleegd op 2 juni 2017 van <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1013380.html>

Decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten (2012, 6 juli). Geraadpleegd op 2 juni 2017 van <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1022087.html>

'De Molen' Stabroek. Geraadpleegd op 10 mei 2017, van <http://www.demolenstabroek.be/home.php>

De Mulder R., De Ridder, Ph. e.a. 100 Jaar Sint-Walburgisparochie 1899-1999. Deinze, 1999. 234 blz.

Ethische wooncode voor goed wonen in de Kempen. Geraadpleegd op 2 juni 2017, van <http://static.skynetblogs.be/media/230004/2411597495.pdf>

Fedasil. Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers, van <http://www.fedasil.be/nl>

Heylen K. (2015), *Grote Woononderzoek 2013. Deel 2. Deelmarkten, woonkosten en betaalbaarheid*, Steunpunt Wonen, Leuven, 60p. Geraadpleegd september 2016 van https://steunpuntwonen.be/Documenten_2012-2015/Onderzoek_Werkpakketten/gwo-volume-2-deel-2-eind.pdf

Heylen K. (2015), *Grote woononderzoek 2013. Deel 5. De private huurmarkt: vraag- en aanbodzijde*, Steunpunt Wonen, Leuven, 40 p. Geraadpleegd september 2016 van https://steunpuntwonen.be/Documenten_2012-2015/Onderzoek_Werkpakketten/gwo-volume-2-deel-5-eind.pdf

Historiek onze parochie Heilig Sacrament Berchem. Geraadpleegd op 4 april 2017 van: <https://www.kerknet.be/parochie-heilig-sacrament-berchem/artikel/historiek-onze-parochie>

Interdiocesaan Vademecum voor de kerkfabrieken. Geraadpleegd op 2 juni 2017 van <http://archieff.kerknet.be/kerkinvlaanderen/content.php?ID=949>

Parochiekerken onttrokken aan de eredienst (zoekterm: exsecratie). Geraadpleegd op 31 mei 2017 van <http://crkc.be/databank-parochiekerken> en van <http://www.odis.be/hercules/search2.php?searchMethod=full&search=exsecratie&controlid=2&entity=OBJ>

Paus Franciscus. Laat ons barmhartig zijn voor ons gemeenschappelijk huis. Wereldgebedsdag voor het behoud van de schepping 2016. Geraadpleegd op 2 juni 2017 van: <https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=6431>

Paus Franciscus. Geprezen zijt gij! Over de zorg voor het gemeenschappelijke huis. Encycliek Laudatio Si'. Brussel, 2015. 168 p. Online raadpleegbaar van: <https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=5000>

Paus Franciscus. De vreugde van het evangelie. Apostolische exhortatie Evangelii gaudium. Brussel, 2014, 188p. Online raadpleegbaar van: <https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=4984>

Projectbureau herbestemming kerken. Geraadpleegd op 18 mei 2017 van <http://www.herbestemmingkerken.be>

Richtlijnen van de Vlaamse bisschoppen voor het gebruik van de parochiekerken. (Mechelen, 2012, 8 november) Geraadpleegd op 31 mei 2017 van <https://www.kerknet.be/sites/default/files/2013%20A%20Richtlijnen%20gebruik%20van%20parochiekerken.pdf>

Stad Antwerpen & Bisdom Antwerpen. Parochiekerkenplan 2016. Een actuele lange termijnvisie voor de parochiekerken. Antwerpen, september 2016, 103 blz.

Trefdagen Attent. Geraadpleegd op 8 juni 2017 van <https://www.kerknet.be/attent/artikel/trefdagen>

't Winkeltje. Geraadpleegd op 9 mei 2017 van http://www.sociaalwinkelpunt.be/sociale_winkelpunten/twinkeltje_merksem

Unie van de Religieuzen van Vlaanderen. Geraadpleegd op 2 juni 2017 van: <http://www.urv.be/nl/home>

Van Remoortere J. Historiek van de Pelgrim-Beweging. In: Vlaanderen, Jg. 19 (1970). Geraadpleegd op 7 april 2017 van http://www.dbnl.org/tekst/_vla016197001_01/_vla016197001_01_0043.php

Vlaamse Woonraad. Wooncrisis in de onderste lagen van private huurmarkt. Advies 2017-06 / 27.04.2017. Geraadpleegd op 7 juni 2017 van <https://www.wonenvlaanderen.be/nieuws/advies-vlaamse-woonraad-over-wooncrisis-de-onderste-lagen-van-private-huurmarkt>

Welzijnsschakel Op-Stap. Geraadpleegd op 31 mei van <http://www.welzijnsschakels.be/regios/groepen/antwerpen/wzs-op-stap>

Winters S., Ceulemans W., Heylen K., Pannecoucke I., Vanderstraeten L., Van den Broeck K., De Decker P., Ryckewaert M & Verbeeck G. (2015). *Wonen in Vlaanderen anno 2013. De bevindingen uit het Grote Woononderzoek 2013 gebundeld*, Steunpunt Wonen, Leuven, 97 p. Geraadpleegd in september 2016 van https://steunpuntwonen.be/Documenten_2012-2015/Onderzoek_Werkpakketten/gwo-volume-1-eind.pdf

Woning gezocht, burens gevonden. Geraadpleegd op 8 juni 2017 van <http://www.woninggezocht.be>.

3. Illustraties

- * Voorkaft, p. 3, p. 6: Riet Smulders.
- * p. 8, 10, 13 (links), 14, 15, 19, 34, 35, 36, 38, 49 : Remy Van Looveren.
- * p. 13 (rechts), 17 (links), 20, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 50, 51, 52-53, 54, 62, 65: archief Attent.
- * p. 17 (rechts): archief parochie Sint-Antonius Abt.
- * p. 21: ARVS Architectenbureau Vanhecke & Suls.
- * p. 38: archief beweging.net Antwerpen
- * p. 46 (links): Op-Stap Hulshout.
- * p. 47, 48: vzw De Molen Stabroek.
- * p. 56, 58: Joke Dillen.
- * p. 59: Nils Luyten.